

יום שישי

השלמת הפרשה:

ביאור המקרא

תורה

רש"י

דיבור ה' למשה אודות חטא העגל

ה' סיפר למשה על חטא העגל, וגילה לו את רצונו לכלות את ישראל, ולעשות אותו לגוי גדול במקום עם ישראל. (ז) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה, קֵץ רֹד מִגְדֹּלְתֶךָ, בִּי שַׁחַת [-משום שכבר השחית]

עַמֶּךָ אֲשֶׁר הֵעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת דְּרֹכֹ: (ח) סָרוּ [-סטן] מִהָר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם - שְׁצִיזִיתִי אוֹתָם בַּמַּעֲמָד הַר סִינִי, עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסֶּבֶה, וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵו, וַיִּזְבְּחוּ לֵו, וַיֹּאמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵעֵלֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ט) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, רְאִיתִי אֶת [-גלוי לפני] הָעָם הַזֶּה, וְהִנֵּה נֹכַחְתִּי שַׁעַם קָשָׁה עֲרָף הוּא - שֶׁהם מַפְנִים אֶת עַרְפָם כַּלְפֵי מוֹכִיחֵיהֶם, וּמַמְאִיִּם לַשְׁמוּעָה לְדַבְרֵיהֶם, וְעַל כֵּן אֵין תְּקוּהָ שִׁישׁוּבוֹ בַּתְּשׁוּבָה:

(י) וַעֲתָה הִנֵּיחָה [-הנח] לִי, וְאַל תִּתְּפַלֵּל לִפְנֵי

(ז) וידבר. לשון קושי הוא, כמו וידבר אֶתְּסָ קְשׁוֹת (בראשית מז ז): לֵךְ רַד. רַד מִגְדֹּלְתֶךָ, לֹא נִתְּמִי לָךְ גְּדוּלָה אֲלֵא בְּשִׁנְיִלָּם (ברכות לב), בָּאוּתָה שְׁעָה נִתְּמָה מִשָּׁה מִפִּי צִית דִּין שֶׁל מַעֲלָה (תנחומא כב): שַׁחַת עַמֶּךָ. שַׁחַת 'הַעַם' לֹא נֹאמַר אֲלֵא 'עַמֶּךָ', עַרְז רַב שֶׁקָּלַת מַעֲלָמֶךָ וּגְיִירָתָם וְלֹא נִמְלַכְתָּ צִי וְאִמְרַת טוֹב שִׁדְּבָקוֹ גְּרִים בְּשִׁנְיָה, הֵם שַׁחַתוּ וְהַשְׁחִיתוּ (שמו"ר מז ז): (ט) קָשָׁה עֲרָף. מַחְזִירִין קָשִׁי עַרְפָּס לְנֹגַד מוֹכִיחֵיהֶם וּמַמְאִיִּם לַשְׁמוּעָה: (י) הִנֵּיחָה לִי. עֲדִיין לֹא

וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּךְ-רֹד בִּי שַׁחַת עַמֶּךָ אֲשֶׁר הֵעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה אֵינִיל חוֹת אֲרִי חֲבִילוֹ עַמֶּךָ דַּאֲסִיקָתָא מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם: ה סָרוּ מִהָר מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסֶּבֶה

וַיִּשְׁתַּחֲווּ-לוֹ וַיִּזְבְּחוּ-לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵעֵלֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: סָטוּ בְּפָרִיעַ מִן אֲוִרְחָא דִּי פְקִדְתִּינוּן עֲבָדוּ לָהוּן עֵגֶל מִתְּכָא וּסְגִידוּ לִיה וַיִּזְבְּחוּ לִיה וַיֹּאמְרוּ אֵלִין דַּחֲלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דִּי אֲסָקוּךָ מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת-הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם-קָשָׁה-עֲרָף הוּא: וַאֲמַר יִי לְמֹשֶׁה גְּלִי קְדָמִי יֵת עֲמָא הַדִּין וְהָא עִם קָשִׁי קָדֵל הוּא: וַעֲתָה הִנֵּיחָה לִי

ביאור רש"י

וידבר' לשון קשה

(ז) וַיִּדְבֹּר. כל 'וידבר' שאין אחריו לשון אמירה לִשְׁלֹן קָשִׁי הוּא, וּקְמוֹן שִׁמְצִינוּ אֲצֵל יוֹסֵף כִּשְׁהַתְּנַכְר לֵאחֵיו נֹאמַר שֶׁם 'וַיִּדְבֹּר אֶתְּסָ קְשׁוֹת' (בראשית מב ז), לִפִּי שַׁחַתָּם דִּיבּוֹר שֶׁנֹּאמַר בַּמִּקְרָא הוּא דִּיבּוֹר קָשָׁה.

גדולת משה בשביל ישראל

קֵץ רֹד. וְלֹא הוֹזְכַּר דְּבַר שִׁיעֲשָׂה בִּירִידָתוֹ, אֲלֵא כּוּוֹנֵת הַכְּתוּב לֹוֹמַר רֹד מִגְדֹּלְתֶךָ שְׁקִירְבַתִּיךָ אֵלִי, לֹא נִתְּמִי לָךְ גְּדוּלָה אֲלֵא בְּשִׁנְיָלָם, וְעַכְשֵׁיו שִׁישְׂרָאֵל חֲטָאוּ, אִתָּה לְמָה לִי (ברכות לב), וּבָאוּתָה שְׁעָה נִתְּמָה מִשָּׁה מִפִּי בֵּית דִּין שִׁל מַעֲלָה (תנחומא כב).

עמך' הכוונה לערב רב שקיבלם משה מדעתו

שַׁחַת עַמֶּךָ. 'שַׁחַת הָעָם' לֹא נֹאמַר אֲלֵא 'עַמֶּךָ', הֵינִי הַעֲרָב רַב שֶׁקָּבַלְתָּ מֵעֲצָמָךְ וּמִדַּעְתָּךְ וּגְזַלְתָּם, וְלֹא נִמְלַכְתָּ [התיעצת], בִּי אִם לְקַבֵּלָם, וְאִמְרַתָּ בְּמַחְשַׁבְתָּ לְבָךְ טוֹב שִׁדְּבָקוֹ גְּרִים בְּשִׁנְיָנָה, וּלְבַסּוּף הֵם אֵלוֹ שִׁשְׁחָתוּ אֶת עֲצָמָם וְהִשְׁחִיתוּ אִתָּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמו"ר מב ז).

מראים את ערפם למוכיחם

(ט) קָשָׁה עֲרָף. וְכִי מֵה עֲנִין הָעוֹרֵף לְכַאֵן, אֲלֵא מִחְזִירִין פְּנִיָּהם כַּאֲדָם שֶׁאֵינוֹ רוֹצֵה לַשְׁמוּעָה וּמִרְאִים אֶת קָשִׁי עַרְפָּם לְנֹגַד מוֹכִיחֵיהֶם וּמַמְאִיִּם לַשְׁמוּעָה תוֹכַחְתָּם. פֶּתַח לוֹ פֶּתַח שִׁיתְּפַלֵּל עֲלֵיהֶם

(י) הִנֵּיחָה לִי. אֵין פִּירוּשׁוֹ אֵל תְּבַקֵּשׁ יוֹתֵר שֶׁהֵרִי עֲדִיין לֹא

ביאור המקרא

תורה

רש"י

שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר 'הניחה לי', אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלם (שמו"ר מב ט, וראה ברכות נב.) : (יא) למה ה' יחרה אפך. כלום מתקנה אלא חכם

בחסד גבור בגבור (ראה עבודה

זרה נה.) : (יב) והנחם.

המעשה ממעשה אחרת

להטיב להם : על

הרעה. אשר חשבת להם :

(יג) זכור לאברהם. אם

עצרו על עשרת הדורות,

אברהם אביהם נתנסה בעשר

נסיונות ועדיין לא קבל שכרו

תפילת משה על ישראל

משה התפלל אל ה' שיזכור

לישראל את שבועתו

לאבותיהם ויסלח להם על

חטאם, ואכן נענה ה'

לתפילתו, וניחם על הרעה

שביקש לעשות להם.

(יא) ויחל. [-והתפלל]

משה את פני [-לפני]

ה' אלהיו, ויאמר לו,

למה ה' יחרה אפך

[-יתחזק כעסך] בעמך,

אשר הוצאת מארץ

מצרים בכח גדול

וביד חזקה משום מעשה

העגל, הלא אין בו

ממש :

(יב) ועוד טען משה,

למה יאמרו מצרים

[המצריים] לאמר [-וכך

יאמרו], ברעה הוציאם

- במזל רע הוציא

ה' את ישראל ממצרים,

ויאמרו שמשום שאין

ביכולתו לנצח מזל זה

ולהציל אותם ממנו,

החליט להרג אתם בחרים [-בין ההרים]

ועל פני האדמה, על כן כדי שלא יתחלל

שמך שוב [-חזור בך] מחרון אפך [-מחזק כעסך], והנחם [-והתחזק]

על הרעה אשר חשבת לעשות

לעמך :

(יג) והוסיף משה לבקש על ישראל בזכות אבותיהם, זכר לאברהם

ביאור רש"י

שמענו שהתפלל משה עליהם, ואם כן מה הוא

שאמר לו 'הניחה לי' שמשמעו כאילו עומד ומבקש

ואומר לו אל תבקש יותר, אלא פאן כשאמר לו מילים אלו

פתח לו פתח למשה והודיעו ברמז שהדבר תלוי בו,

שאם יתפלל עליהם לא יכלם (שמו"ר מב ט, וראה ברכות

נב.)

אין מתקנה אלא חכם בחכם

(יא) למה ה' יחרה אפך. אין סיבה שתכעס,

בלום מתקנה אדם בדבר שאינו כלום

כמו עגל שאין בו שום כח, אין ראוי לקנאות אלא

תכפר על "הדיברות שהפרו, בזכות " נסיונות

(יג) זכר לאברהם. אם עברו ישראל על עשרת

הדיברות, תזכור להם את אברהם אביהם,

ואפילו ששילמת לו כבר גמולו על מעשיו הטובים, הרי

נתנפה בעשר נסיונות ועדיין לא קבל שגרו על זה,

תנהו לו וילאו עשר בעשר (שמו"ר מד ד): **לְאִבְרָהָם**
לִיצְחָק וְלִיִּשְׂרָאֵל. אם לשריפה הם, זכור לאברהם
 שמסר עמו להשרף עליו באור כשדים, אם להריגה,
 זכור ליצחק שפלט נוארו לעקידה, אם לגלות, זכור

ליעקב שגלה לחרן (שם ה),

ואם אינן נזכרות, מה
 אתה אומר לי וְאֵעֲשֶׂה אוֹתָךְ
 לְגֹי גָדוֹל (פסוק י), ואם כסא
 של שלש רגלים אינו עומד
 לפניך שעתה כעסקך, קל
 וחומר לכסא של רגל אחד
 (ברכות נב): **אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ**

לָהֶם בְּךָ. לא נשבעת
 להם בדבר שהוא כלה, לא
 בשמים ולא בארץ, לא בהרים
 ולא בגבעות, אלא בך,
 שאתה קיים ושזועתך קיימת
 לעולם, שנאמר (בראשית כג טו)
 פִּי נִשְׁפָּעְתִּי נֶחֱם ה', וליצחק
 נאמר (שם כו ג) וְהִקְמַתִּי
 אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁפָּעְתִּי
 לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ, וליעקב נאמר
 (שם לה יא) אֲנִי אֶל שְׂדֵי פָּדָה
 וּבְדָה, נשבע לו באל שדי

(ברכות שס, שמו"ר שם י):

לִיצְחָק וְלִיִּשְׂרָאֵל [-וליעקב] את השבועה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ - בך עצמך ולא
 בדבר שהוא כלה, וכשם שאתה קיים לעולם כך
 שבועתך קיימת לעולם, וְיִתְדָבָר [-ודיברת] אֲלֵהֶם

בשבועה, אֲרַבָּה אֶת
 זֶרְעֶכֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם,
 וְכֵן נִשְׁבַּעַת לָהֶם, כִּי
 הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר
 אֲמַרְתִּי לָתֵת לָכֶם בְּדִיבּוּר
 אֲתֵן לְזֶרְעֶכֶם בְּפֹעַל,
 וְנִחַלְוּ לָעַלְמִים - שינחלוה
 לדורות:

(יד) וַיִּנָּחֶם [-והתחרט] ה'
 עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
 [-חשב] לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ
 ולכלותם:

ידידת משה עם הלוחות

(טו) וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מִשָּׁה
 מִן הָהָר - והפנה משה
 את פניו כלפי הענן שעל
 ראש ההר שבו שכן כבוד
 ה', וירד לאחר מן ההר,
 וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ
 [-עמו], לַחַת בְּתָבִים

לִיצְחָק וְלִיִּשְׂרָאֵל עַבְדֶּיךָ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וְיִתְדָבָר
אֲלֵהֶם אֲרַבָּה אֶת־זֶרְעֶכֶם
כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכֹל־הָאָרֶץ
הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲמַרְתִּי אֲתֵן
לְזֶרְעֶכֶם וְנִחַלְוּ לָעַלְמִים: אֲדַבֵּר
לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיִּשְׂרָאֵל עַבְדְּךָ
דִּי קִיַּמְתָּא לְהוֹן בְּמִימְרָךְ
וּמְלִילְתָּא עִמָּהוֹן אֶסְגִּי יֵת בְּנִיכּוֹן
כְּכֹכְבֵי שָׁמַיָא וְכָל אֲרַעָא הָדָא
דִּי אֲמַרִית אֲתֵן לְבְנִיכּוֹן וַיִּחְסְנוֹן
לָעַלְמִים: יִי וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־
הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת
לְעַמּוֹ: וְתַב יִי מִן בְּשַׁתָּא דִּי מְלִיל לְמַעַבְד לְעַמִּיָּה:

פ מו וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מִשָּׁה מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לַחַת בְּתָבִים

ביאור רש"י

בשמן נשבעת להם שקיים לעולם
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ. 'בך' כתוב, כך אמר משה
 להקב"ה, **לֹא נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם** לקיימם ולהרבות
 זרעם ולהנחילם את ארץ כנען בְּדָבָר שֶׁהוּא בְּלִיָּה [-נגמר
 ונאבד], שֶׁלֹא נִשְׁבַּעַת לָהֶם בַּשָּׁמַיִם וְלֹא בַּאָרֶץ, **לֹא**
בְּהָרִים וְלֹא בְּגִבְעוֹת שבסוף בטילים, **אֲלֵא בְךָ**
 נִשְׁבַּעַת, שֶׁאֵתָּה כָּתוּב וּשְׁבֹעְתָךְ כְּתוּבָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר
 (בראשית כב טז) אֶצֶל אַבְרָהָם אַחֲרֵי הָעִקְדָּה בִּי נִשְׁבַּעְתִּי
 נֶחֱם ה' כִּי יֵעָן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְגו', כִּי בְרַךְ
 אֲבִיכָךְ וְהִרְבָּה אֲרַבְּהָ אֶת זֶרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחֹל אֲשֶׁר
 עַל שֵׁפַת הַיָּם וְגו', וְגַם לִיצְחָק הִבְטַחְתָּ לְקִיּוֹם אוֹתָהּ
 שְׁבוּעָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם כו ג) וְהִקְמַתִּי אֶת הַשְּׂבָעָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ, וְכֵן לִיעֲקֹב נֶאֱמַר
 (שם לה יא) **אֲנִי אֶל שְׂדֵי פָּדָה וּבְדָה וְגו'** ואת הארץ
 אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריו אתן
 את הארץ, הרי שֶׁנִּשְׁבַּעַת לֹא בְּשֵׁם אֱלֹהֵי שְׂדֵי (ברכות שס,
 שמו"ר שם י).

ולכן תננה לו שכרו עתה שינצלו בניו, וַיִּצְאָו עֲוֹנֵשׁ וְעֹשֶׁר
 הַדִּיבּוּר שֶׁבִטְלוּ בְּעֹשֶׁר הַנִּיסִיּוֹנוֹת שֶׁעָמְדוּ בָהֶם (שמו"ר מד
 ד).

תציל אותם מכל מיני מיתות בזכות האבות שמסרו נפשם
לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיִּשְׂרָאֵל. והזכיר עוד זכותם של כל
 האבות לעזור זכות המיוחדת של כל אחד מהם
 כדי להציל את ישראל ממיתה, והיינו שֶׁאֵם לְשָׁרְפָה הֵם
 עומדים, וְכֵן לְאַבְרָהָם שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ לְהִשָּׁרֵף עֲלֵיד
 [לכבוד שמך] בְּאֹר שְׂפָדִים, אֵם לְהָרִיגָה הֵם עומדים,
 וְכֵן לִיצְחָק שֶׁשָּׂשׂוּ צִוְּאוֹ לַעֲבֹדָה, וְאֵם לְגִלּוֹת הֵם
 עומדים, וְכֵן לִיעֲקֹב שֶׁגִּלָּה לְחָרֵן בִּשְׂעָה שֶׁבָרַח מִפְּנֵי עֲשׂו
 אחיו וגלה עד שם מפני ציווי אביו (שמו"ר שם ה), וְאֵם אֵינִי
 נִצְלָיוּן בְּזִכְרוֹתֶיךָ שֶׁלֹשְׁתָּן, מִדָּה אֵתָּה אוֹמֵר לִי וְאֵתָּה
 אוֹתָךְ לְגֹי גָדוֹל (פסוק י), ותהיה ממני אומה חדשה ויעמדו
 בזכותי, וְהִרִי אֵם בְּסֵא שֶׁל שְׂדֵי רְגִלִּים דִּהֵינִי שְׁלוּשֵׁת
 האבות אֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנֶיךָ בְּשַׁעַת בְּעֶסֶךָ, כִּי וְחָמֵר
 לְכַסֵּא שֶׁל רִגְלֵי אָדָם (ברכות לב).

מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם - שהיה הכתב חקוק עליהם מצד לצד בכל עוביים, ונקרא משני צדדיהם מלפנים ומאחור, מִזֶּה וּמִזֶּה - מהצד הזה ומהצד הזה הֵם בְּתָבִים:

(טו) וְהִלָּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הַמָּה - נעשו על ידי ה' בכבודו ועצמו, וְהִמְכָּתֵב [-והכתב] שעליהן מִכְתָּב [-כתב] אֱלֹהִים הוּא, חֲרוֹת [-חקוק] עַל הַלָּחֹת:

שבירת הלוחות ושריפת העגל כאשר ירד משה מההר וראה את מחולות העם סביב העגל, השליך את לוחות העדות מידידו ושיברם. לאחר מכן שרף את העגל, ופיזר את אפרו על פני המים, והשקה בהם את העם.

(יז) וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ מִשְׁרַת מִשָּׁה שֶׁהִמְתִּין לוֹ בַּתְּחִיתָה הָהָר אֶת קוֹל הָעָם בְּרַעַה - בהריעו תרועות שמחה וצחוק, וַיֹּאמֶר אֵל מֹשֶׁה, קוֹל מַלְחָמָה נִשְׁמַע בְּמַחְנֵה שֶׁל יִשְׂרָאֵל:

(יח) וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה, לֹא

כדברך שקול מלחמה הוא, שהרי אין הקול הזה נשמע קול עֲנֹת גְּבוּרָה - כקול שעונים הגבורים וצועקים על נצחונם במלחמה, וְכֵן אֵין הוּא נִשְׁמַע קוֹל עֲנֹת חַלּוּשָׁה - כקול שעונים החלשים שנוצחו במלחמה וצועקים 'וי' או קול בריחה, אלא קול עֲנֹת - קול של חירופים וגידופים המענים את נפש שומעם אֲנָכִי שֹׁמֵעַ:

ביאור רש"י

משמשים לְשׁוֹן חֲקוּק, והוא הנקרא אֲנִימַיִלְיוֹר בְּלַעֲזוֹ דהיינו לחקוק.

לשון מריעים שמחים וצוחקים (יז) בְּרַעַה. מלשון בְּהִרְעוּ, שֶׁהִיוּ מְרִיעִים וְשֹׂמְחִים וְצוֹחֲקִים.

אין קולם כקולות העולם במלחמה (יח) אֵין אֵין קוֹל עֲנֹת גְּבוּרָה. אין קול הַזֶּה נִרְאָה כקול עֲנֹת גְּבוּרִים הַצּוֹעֲקִים נִצְחוֹן כְּמוֹ בַּמִּלְחָמָה, וְכֵן לֹא קוֹל חַלְשִׁים שֶׁצּוֹעֲקִים וְיוֹ שֶׁנִּפְּלוּ אוֹ נִסָּה שֶׁנִּצְחוּ אותם ובורחים.

קול חירוף וגידוף קוֹל עֲנֹת. קול של חרופין וגדופין, 'ענות' מלשון עינוי, והיינו דיבורים הַמְעֲנִין אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם הַשּׁוֹמֵעַ בְּשִׁנְאִמְרִין לוֹ (שמו"ר מא א).

(טו) מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם. היו האותיות נקראות, ומעשה נסים היה (שבת קד:). (טז) מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הַמָּה. כמשמעו, הוא כצדו עשן. דבר אחר, כאלם האומר לחזירו כל עסקיו של פלוני צמלכה פלוני, כך כל שעשעויו של הקדוש צדוק

הוא צמורה (תנחומא טז): חרות. לשון חרת וחרט אחד הוא, שניהם לשון חיקוק, אֲנִימַיִלְיוֹר בְּלַעֲזוֹ: (יז) בְּרַעַה. צהריעו, שהיו מריעים ושמחים וצוחקים: (יח) אֵין קוֹל עֲנֹת גְּבוּרָה. אין קול הזה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון, ולא קול חלשים שצועקים וי' או ניסה: קול עֲנֹת. קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמרין לו (שמו"ר מא ב):

קוֹל הָעָם בְּרַעַה וַיֹּאמֶר אֵל-מֹשֶׁה קוֹל מַלְחָמָה בְּמַחְנֵה: וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ יְת קל עֲמָא בְּד מִיבְּבִין וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה קל קְרָבָא בְּמִשְׁרִיתָא: י' וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנֹת חַלּוּשָׁה קוֹל עֲנֹת אֲנָכִי שֹׁמֵעַ:

האותיות היו נראות מעבר אל עבר (טו) מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם. היו האותיות נקראות, שהיה החקק נוקב את הלוח מצד אל צד, וּמַעֲשֵׂה נִסִּים הָיָה שֶׁהִמָּם וּסְמִיךְ לֹא נִפְּלוּ (שבת קד:).

כל שעשעויו של הקב"ה בתורה (טז) מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הַמָּה. פירושו בְּמִשְׁמַעוֹ, הוּא בְּכַבּוּדוֹ עֲשָׂאן. דְּבַר אַחֵר אוֹפֵן אַחֵר בביאור 'מעשה אלהים', והוא כמשל אֲדָם הָאוֹמֵר לְחֻבְרוֹ בֶּל עֲסָקְיוֹ שֶׁל פִּלּוֹנִי הֵם בְּמִלְאָכָה פְּלִיגִית, בֶּל שֶׁעֲשִׂעוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה (תנחומא טז).

'חרות' היינו חקוק חרות. לְשׁוֹן חֲרַת וְחֲרַט משמעות אֶחָד הוּא, שְׁנִיָּהֶם

(יט) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב מֹשֶׁה אֶל הַמִּצְחָה, וַיֵּרָא [ראה] אֶת הָעֶגְלָה וּמַחֲלוֹת, וַיִּחַר אָף [והתחזק כעס] מֹשֶׁה, וַיִּשְׁלַךְ [והשליך] מִיָּדוֹ אֶת הַלֹּחֶת, וַיִּשְׁבֵּר [ושיבר] אֹתָם עַל יְדֵי הַשִּׁלְכָתָם תַּחַת [לרגלי] הָהָר:

(כ) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הָעֶגְלָה אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׂרֹף אוֹתוֹ בָּאֵשׁ, וַיִּטְחֶנּוּ עַד אֲשֶׁר דָּק - וּכְתַשׁ אוֹתוֹ הֵיטֵב לֵאחֲרֵי שְׂרִיפְתּוֹ עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה לַעֲפֹר דָּק כְּמוֹ שֶׁנִּטְחֶנּוּ בְּרִיחִים, וַיִּזֹּר [ופיזור] אֶת עֲפָרוֹ עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וַיִּשָּׁק [והשקה] בְּמֵי אֱלוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי לְבוֹדֵקִים אִשָּׁה שֶׁסִּטְתָּה תַּחַת בַּעֲלָהּ בְּמִי סוּטָה, וּמִי שֶׁחֲטָא בַּעֲגָל צַבְתָּה בִּטְנוֹ מִחַמַּת שְׁתִּיית הַמַּיִם וּמַת:

התנצלות אהרן בפני משה

(כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן, מָה עָשִׂה לָךְ הָעָם הַזֶּה - כִּמֹּה יִסּוּרִים

וַיִּנְסִיב יָת עֲגָלָא דִּי עֲבָדוּ וְאוֹקֵד בְּנוֹרָא וְשָׁף עַד דְּהָוָה דָּקִיק וַיִּזְרָא עַל אִפִּי מָא וַאֲשָׁקִי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן מַה-עָשִׂיתָ לָךְ הָעָם הַזֶּה

דן ק"ו לשבור הלוחות (יט) וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ וַיֵּרָא. אָמַר מֹשֶׁה, יֵשׁ לִי לְדוֹן קָל וְחוֹמֶר שְׁעִדִּיף לְשִׁבּוֹר הַלּוּחוֹת וְלֹא לְמוֹסְרָם לְיִשְׂרָאֵל, וְכֹה אֲכִילָת פֶּסַח שֶׁהוּא אֶחָד מִן הַמִּצְוֹת שֶׁבְּחֻרָה אֶמְרָה תּוֹרָה 'כָּל זָכָר לֹא יֵאָכֵל בּו' (לעיל יב מג), וְהֵינּוּ מִי שֶׁנִּתְכַּחֲרוּ מִעֲשֵׂיו לֹאבִיו שֶׁבִּשְׂמִים לֹא יֵאָכֵל מִהַפֶּסַח, אִם כֵּן וְדֹאֵי שֶׁהַתּוֹרָה בְּעָה בָּאֵן בְּלוּחוֹת הַלּוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל מוֹמְרִים עַל יְדֵי עֲשִׂית הָעֶגֶל, וְכִי אֵיךְ אֶתְּנֶנָּה לָהֶם, וְלֹכֵן שִׁיבְרָם (שבת פז).

תַּחַת הָהָר. הֵינּוּ לְרַגְלֵי הָהָר וְלֹא תַּחְתּוֹ מִמֶּשׁ. נִפְצָו וּפִזּוּר אֶפְרוֹ

(כ) וַיִּזֹּר. לְשָׂוֶן נְפֻזִין וּפִזּוּר, הֵינּוּ שְׁפִיזָר אֶת אֶפְרוֹ עַל פְּנֵי כָל הַמַּיִם, וְכֵן מַצִּינוּ לְשׁוֹן זֶה בַּפֶּסֶק בְּדַבְרֵי בִלְדֵי הַשּׁוּחִי לֵאמֹר, 'יִזְרָה עַל גְּבוּרָתוֹ' (איוב יח טו), שְׁפִירוּשׁוֹ הוּא, שֶׁבִּיתוֹ יִחַרֵּב וְיִרְאָה כְּמוֹ שְׁפִירוֹ עֲלֵיו גְּפִרִית בּוֹעֶרֶת, וְכִמּוֹ כֵּן 'כִּי חָנָם מִזְרָה הָרָשָׁת בְּעֵינֵי כָל בַּעַל כֶּנֶף' (משלי

(יט) וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ וַיֵּרָא. אָמַר, מִה פֶּסַח שֶׁהוּא אֶחָד מִן הַמִּצְוֹת אֲמַרְהָ תּוֹרָה (לעיל יב מג) כָּל זָכָר לֹא יֵאָכֵל בּו, הַתּוֹרָה כּוֹלָה כֹּהֵן וְכָל יִשְׂרָאֵל מוֹמְרִים וְלֹאֲמַנְנָה לְהֵם (שבת פז): תַּחַת הָהָר. לְרַגְלֵי הָהָר: (כ) וַיִּזֹּר. לְשׁוֹן נְפֻזִין, וְכֵן יִזְרָה עַל גְּבוּרָה

גְּפִרִית (איוב יח טו), וְכֵן כִּי חָנָם מִזְרָה הָרָשָׁת (משלי ח יז), שׁוֹרִין זֶה דָּגֵן וְקִטְנִית: וַיִּשָּׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. נִתְכַּוֵּן לְדַקֵּס כְּסוּטוֹת. שֶׁלֹּשׁ מִיתוֹת נִדּוּנוֹ שֶׁ, אִם יֵשׁ עֲדִים וְהַתְרָאָה, בְּסִיף, כְּמַשְׁפָּט אֲנָשִׁי עִיר הַנִּדְחָת שֶׁהֵן מְרֻזִין, עֲדִים זֵלָה הַתְרָאָה, בְּמַגְפָּה, שְׁנֹאֲמַר (פסוק לה) וַיִּגָּף ה' אֶת הָעָם, לֹא עֲדִים וְלֹא הַתְרָאָה, בְּהִדְרוּקוֹ, שֶׁזֶדְקוֹס הַמַּיִם וְזֵכֶר בְּעֵינֵיהֶם (יומא סו: מנחומא כו): מָה עָשִׂה לָךְ הָעָם. כִּמֹּה יִסּוּרִים סָבִלָת

כ וַיִּקַּח אֶת-הָעֶגְלָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחֶנּוּ עַד אֲשֶׁר-דָּק וַיִּזֹּר עַל-פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשָּׁק אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וַיִּנְסִיב יָת עֲגָלָא דִּי עֲבָדוּ וְאוֹקֵד בְּנוֹרָא וְשָׁף עַד דְּהָוָה דָּקִיק וַיִּזְרָא עַל אִפִּי מָא וַאֲשָׁקִי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן מַה-עָשִׂיתָ לָךְ הָעָם הַזֶּה

ביאור רש"י

א יז, וְהֵינּוּ שֶׁנִּרְאָה לַעֲוֹפּוֹת שֶׁהֲרַשְׁתָּ שְׁזוֹרִין בָּהּ דָּגֵן וְקִטְנִית לְחִינָם פִּירוּוָהוּ שֶׁם, וְהֵם יוֹרְדִים לֹאכֹל וְנִתְפָּסִים בְּרַשָּׁת.

שלשה מיני מיתות היו שם

וַיִּשָּׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מִה שֶׁהִשְׁקָם בְּמֵי אֱלוֹ, לְפִי שֶׁנִּתְבָּרַן לְבָדְקָם בְּמִטְוֹת שֶׁמִּשְׁקִים אוֹתָן מֵימ הַמַּעֲרֹבִים בַּעֲפֹר. וְשֶׁלֹּשׁ מִיתוֹת נִדּוּנוֹ שָׁם, אִם יֵשׁ עֲדִים שֶׁרָאוּ אוֹתוֹ עוֹבֵד לַעֲגָל וְהַתְרָאָה שֶׁהִתְרוּ בוֹ, מִיתוֹת בְּסִיף בְּמַשְׁפָּט אֲנָשִׁי עִיר הַנִּדְחָת שֶׁמִּיתָם בְּסִיף כִּשְׁהֵן מְרֻזִין, וְאֵלּוֹ שֶׁהִיוּ עֲלֵיהֶם עֲדִים שֶׁעֲבָדוּ אֲבֵל בְּלֹא הַתְרָאָה, מִתּוֹ בְּמַגְפָּה שֶׁהוּא בִּידֵי שָׁמַיִם, שְׁנֹאֲמַר (פסוק לה) וַיִּגָּף ה' אֶת הָעָם, וְאֵלּוֹ שֶׁלֹּא הִיָּה עֲלֵיהֶם עֲדִים וְלֹא הַתְרָאָה, מִתּוֹ בְּהִדְרוּקָן שֶׁהוּא חוּלִי שְׁכִירוֹ צַבָּה, שֶׁכֵּן בְּדַקֵּקִים בְּשִׁתִּית הַמַּיִם [וְהַתְּפִיחוֹ] בְּמִטְוִיָּהם (יומא סו: מנחומא כו).

איזה יסורין עשו לך שגרמתי להם חטא זה

(כא) מָה עָשִׂה לָךְ הָעָם. כִּמֹּה יִסּוּרִים סָבִלָת מִהַעֵם

סבלת מהעם, **כִּי הִבֵּאתָ עָלָיו** [-שגרמת לו] **הַטָּאָה** גְּדֹלָה - עד שהוכרחת להחטיא אותם בחטא כה גדול ולעשות להם את העגל:

(כב) **וַיֹּאמֶר אֱהֲרֹן** אל משה, **אַל יָחַר אָף** [-יתחזק כעס] **אֲדֹנָי** עלי, הלא **אַתָּה יָדַעְתָּ** את הָעָם כִּי בָרַע הוּא - שתמיד הם הולכים בדרך רעה ובנסיונות לפני ה':

(כג) **וַיֹּאמְרוּ לֵי, עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים** אשר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ, כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אשר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ:

(כד) **וַאֲמַר** [-ושאלתי] לָהֶם דְּבַר אֶחָד בְּלִבְדִּי, **לְמִי יֵשׁ זָהָב**, ולאחר ששאלתי כן מיהרו וְהִתְפָּרְקוּ - והסירו את נזמי הזהב אשר באזניהם, וַיִּתְּנוּ לִי אֶת הַזָּהָב, וְאֶשְׁלָכְהוּ [-והשלכתי אותו] **בָּאֵשׁ**, וַיֵּצֵא [-ונגמרה מלאכת] הַעֲגֹל הַזֶּה שֶׁלֹּא מַדַּעְתִּי:

הריגת החוטאים על ידי שבת לוי משה אסף אליו את בני שבת לוי וציווה עליהם להרוג את החוטאים בעגל, והרגו שלשת אלפים אנשים מהעם.

(כה) **וַיֵּרָא** [-וכאשר ראה] מֹשֶׁה בְּלִבּוֹ **אֶת הָעָם כִּי פָרַע הוּא** - שנתגלה קלונו, **כִּי פָרַע הוּא** [-משום שגילהו] אֱהֲרֹן בְּקִלּוֹנוֹ, להיות מעשה זה להם לְשִׁמּוּצָה [-לגנאי] בְּפִי קְמִיָּהם - כל השונאים הקמים עליהם:

שיסרוך עד שלא תצא עליהם חטא זה: (כז) **כִּי בָרַע הוּא**. בדרך רע הם הולכין תמיד ובנסיונות לפני המקום: (כד) **וַאֲמַר לָהֶם**. [אמרתי להם] דבר אחד, **לִמִּי זֶה נָעַז**, והם מהרו והתפרקו ויטנו לי: **וַאֲשְׁלָכְהוּ בָאֵשׁ**. ולא ידעתי שלא העגל הזה, ויטא: (כה) **פָּרַע הוּא**. מגולה, נתגלה שמנו וקלוננו, כמו ופָּרַע אֶת רֹאשׁ הָאֶשָּׁה (במדבר ה יח): **לְשִׁמּוּצָה בְּקִמְיָהם**. להיות להם הדבר הזה לגנות צפי כל הקמים עליהם:

אֶת־הָעָם כִּי בָרַע הוּא: וַאֲמַר אֱהֲרֹן לֹא יִתְקַף רִוְגָא דְּרַבּוּנֵי אֶת יָדְעָתָ יֵת עֲמָא אַרִי בְּבִישׁ הוּא: כג וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי־זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה־הָיָה לוֹ: וַאֲמַר לִי עֲבִיד לָנָא דִּחְלָן דִּי־הֲכִין קְדָמָנָא אַרִי דִּין מֹשֶׁה גְּבֵרָא דִּי אֶסְקָנָא מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם לֹא יָדַעְנָא מָה הָיָה לִיָּה: כד וַאֲמַר לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרְקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וַאֲשְׁלָכְהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הַעֲגֹל הַזֶּה: וַאֲמַרִּית לָהֶן לְמָאן דִּהָבָא אֶתְפָּרְקוּ וַיִּהְבּוּ לִי וּרְמִיתִיה בְּנוֹרָא וַנִּפְקַ עֲגֹלָא הַדִּין: כה וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרַע הוּא כִּי־פָרַעַה אֱהֲרֹן לְשִׁמּוּצָה בְּקִמְיָהֶם: וַחֲזָא מֹשֶׁה יֵת

הזה שִׁפְרוּךְ כֹּל כִּךְ עַד שֶׁלֹּא מִצָּאת דֶּרֶךְ לִנְקוּם בָּהֶם אֵלָא שֶׁתְּבִיא עֲלֵיהֶם הָטָא זֶה. בדרך רע הולכים (כב) **כִּי בָרַע הוּא**. שִׁבְרָךְ רַע הֵם הוֹלְכִין תָּמִיד וּבְנִסְיוֹנוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם. אמרתי דבר אחד והם עשו דבר אחר (כד) **וַאֲמַר לָהֶם**. פירוש, אני [אמרתי לָהֶם] דְּבַר אֶחָד 'לְמִי זָהָב' לְבָד, ולא הרביתי כלל בדברים, וכל כוונתי היתה לעכבם, וְהֵם מִהֲרוּ וַיִּתְפָּרְקוּ את נזמי הזהב, וַיִּתְּנוּ לִי אותם. וַאֲשְׁלָכְהוּ בָאֵשׁ. וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁיֵּצֵא הַעֲגֹל הַזֶּה

ביאור רש"י

שיהיה בו רוח חיים, והוא יֵצֵא על ידי כשפים שעשו הערב רב.

נתגלה קלונו לרבים (כה) **פָּרַע הוּא**. פירושו מוֹלָלָה, והיינו שנתגלה שִׁמּוּצוֹ [-גנותו] וקָלָנוֹ [-חרפתו], ופָּמּוֹ שמצינו לשון זה בסוטה שכתוב שם (במדבר ה יח) 'וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה' והיינו לגלות שערה.

כל הקמים עליהם יבזו אותם בזה לְשִׁמּוּצָה בְּקִמְיָהֶם. ומהו הגילוי, לְהִיּוֹת לָהֶם הַדְּבַר הַזֶּה [חטא העגל], לְגָנוּת וּבִזּוּן בְּפִי כָּל אוֹיְבֵים הַקָּמִים עֲלֵיהֶם.

הזה שִׁפְרוּךְ כֹּל כִּךְ עַד שֶׁלֹּא מִצָּאת דֶּרֶךְ לִנְקוּם בָּהֶם אֵלָא שֶׁתְּבִיא עֲלֵיהֶם הָטָא זֶה. בדרך רע הולכים

(כב) **כִּי בָרַע הוּא**. שִׁבְרָךְ רַע הֵם הוֹלְכִין תָּמִיד וּבְנִסְיוֹנוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם.

אמרתי דבר אחד והם עשו דבר אחר (כד) **וַאֲמַר לָהֶם**. פירוש, אני [אמרתי לָהֶם] דְּבַר אֶחָד 'לְמִי זָהָב' לְבָד, ולא הרביתי כלל בדברים, וכל כוונתי היתה לעכבם, וְהֵם מִהֲרוּ וַיִּתְפָּרְקוּ את נזמי הזהב, וַיִּתְּנוּ לִי אותם.

וַאֲשְׁלָכְהוּ בָאֵשׁ. וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁיֵּצֵא הַעֲגֹל הַזֶּה

ביאור המקרא

תורה

רש"י

(כו) וַיַּעֲמֹד [עמד-] מֹשֶׁה בַּשַּׁעַר הַמַּחֲנֶה - מחנה ישראל, וַיֹּאמֶר, מִי לָהּ אֵלֵי - מי שהוא מיראי ה' יבוא אלי, וַיֵּאָסְפוּ [ונתאספון] אֲלָיו כָּל בְּנֵי שִׁבְט לָוִי, שֶׁהָיָה כוֹלּוֹ כָּשֶׁר וְלֹא חָטָא בַּעֲגָל:

(כו) וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בַּצּוּתוֹ בַּתּוֹרָה (לעיל כב יט) 'זָבַח לָאֱלֹהִים יִחְרָם' [העובד לעבודה זרה יומת], שִׁימוּ אִישׁ חֶרְבּוֹ עַל יָרֵכּוֹ, וְעִבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה - וְתַעֲבְרוּ הַלֹּךְ וְחֹזֵר מִשַּׁעַר אֶחָד שֶׁל הַמַּחֲנֶה לְשַׁעַר הָאֲחֵר, וְהִרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו - וְכָל אִישׁ מִכֶּם יִהְיֶה אֵפִילוֹ אֶת אָחִיו מֵאִמּוֹ שֶׁעָבַד לַעֲגָל, וְכֵן אֵפִילוֹ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבּוֹ שֶׁעַל יָדֵי נִישׁוּאִין, שֶׁעָבְדוּ לַעֲגָל, וְלֹא יָחוּס עֲלֵיהֶם:

(כז) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי שִׁבְט לָוִי בְּדִבְרֵי [כפקודת] מֹשֶׁה, וְעִבְרוּ בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אֶת הַחוּטָאִים בַּעֲגָל, וַיַּפֵּל מִן הָעָם בַּיּוֹם אֶלְפֵי כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ בְּקִירוֹב מֵהַחוּטָאִים: (כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי לָוִי, עַל יְדֵי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשִׂיתֶם מִלְּאֵו יִדְכֶם הַיּוֹם לָהּ' - הַתַּחֲנֹכוֹ הַיּוֹם לִהְיוֹת מִשְׁרָתִים לָהּ, כִּי [מִשּׁוּם] שֶׁהִיָּתָה יָד אִישׁ מִכֶּם בְּבָנֹו וּבְאָחִיו

מִתְרַעַע לְתַרְעַע בְּמִשְׁרִיתָא וְקָטְלוּ גִבֹּר יֵת אַחֲוָהִי וְגִבֹּר יֵת חֲבֵרִיהִי וְאֶנְשֵׁי יֵת קְרִיבֵיהִי: כֹּה וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לָוִי בְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיַּפֵּל מִן הָעָם בַּיּוֹם כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ: וְעָבְדוּ בְנֵי לָוִי כְּפִתְגָמָא דְּמֹשֶׁה וַיַּפֵּל מִן עַמָּא בַּיּוֹמָא הַהוּא כְּתִלְתָּא אֲלָפִין גְּבָרָא: כֹּס וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלְּאֵו יִדְכֶם הַיּוֹם לִהְיוֹת כִּי אִישׁ בְּבָנֹו וּבְאָחִיו הַיּוֹם לָהּ' - הַתַּחֲנֹכוֹ הַיּוֹם לִהְיוֹת מִשְׁרָתִים לָהּ, כִּי [מִשּׁוּם] שֶׁהִיָּתָה יָד אִישׁ מִכֶּם בְּבָנֹו וּבְאָחִיו

ביאור רש"י

'אחיו' מאמו ואינו משבט לוי אלא הוא ישראל אחיו. אי אפשר לומר מאביו, שהרי הוא לוי כמוהו ולא חטא, אלא כוונת הכתוב לאחיו מאמו שנולד מאיש אחר משאר השבטים, והוא יִשְׂרָאֵל (ראה יומא טו:).

כזה תתחנכו לעבודת המקום (כט) מִלְּאֵו יִדְכֶם. בכל מקום מורה על חינוך, וזה מה שאמר להם, אתם והזרקים אותם, בְּדִבְרֵי זֶה תִּתְחַנְכוּ לְהִיּוֹת בְּהִנִּים לְמִקְוֶה בַּמִּקְוֶה הַבְּכוּרִים שֶׁעָבְדוּ עַד עַתָּה.

כִּי אִישׁ. מִכֶּם וּמִלְּאֵו יָדוֹ וַיִּתְחַנֵּךְ לַעֲבוֹדָה בְּהִרְגַת בָּנָו וּבְהִרְגַת אָחִיו שֶׁחָטָא.

מי לה' שיבוא אלי (כו) מִי לָהּ אֵלֵי. כלומר, יָבֹוא אֵלָיו. כל השבט כשרים היו כָּל בְּנֵי לָוִי. מִכָּאֵן שֶׁנֶּאֱמַר 'כֹּל', מִלְּמַד שֶׁכָּל הַשִּׁבְטִים בָּשָׂר וְלֹא עָבַד אֶחָד מֵהֶם אֶת הָעֲגָל (יומא טו: במדבר"א יב).

כבר כתוב בתורה 'זָבַח לָאֱלֹהִים יִחְרָם' (כו) כֹּה אָמַר יְגוֹ'. וְהִיָּכֵן אָמַר, וְהָלֹא לֹא נֹאמַר כֵּן שׁוֹם צִיּוּנֵי מַה' שִׁיְהָרְגוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, אֲלֵא כִּבְר צִיּוֹה כֵּן בַּתּוֹרָתוֹ 'זָבַח לָאֱלֹהִים יִחְרָם' (לעיל כב יט), וְהִיָּינוּ מִיתָה כְּפֹה שְׁנוּיָה בְּמִכְלִילָתָא (כא מס' דפסחא יב).

שחטאו בעגל להורגם, וְהִשְׁכַּח עַל מַעֲשֵׂה זֶה יְהוָה
לְתַת עֲלֵיכֶם [-לכם] הַיּוֹם בְּרָכָה, כְּכָתוּב לְאַחַר
סִיפּוּר מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל (דברים י ח) 'בַּעֲתָה הַזֹּאת הִבְדִּיל ה'
אֶת שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה', לַעֲמֹד לִפְנֵי
ה' לְשִׁרְתּוֹ, וּלְכַרֵּךְ בְּשִׁמּוֹ
עַד הַיּוֹם הַזֶּה':

חזרת משה לה' לבקש על ישראל

(ל) וַיְהִי מִמַּחֲרַת - בְּיוֹם
שֶׁלֹאחַר הַרִיגַת הַחוּטָאִים
בַּעֲגֹל, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל
הָעָם, אַף אַתֶּם הַנּוֹתָרִים
מִחֹרֵב בְּנֵי לִוִּי הַטָּאֵת
הַטָּאֵה גְדֹלָה, וְנִעְתָה
אֲנִי שׁוֹב אֶל ה' וְאֶשׁוּב
אֶל הָהָר לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי ה',
אֲוִלִּי אֲכַפֶּרָה [-אוכל
לכפר] בְּעַד חַטָּאתְכֶם:

(לא) וַיֵּשֶׁב [-וחזר] מֹשֶׁה
אֶל ה', וְהַתּוֹדָה לִפְנֵי עַל
חַטֹּא יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר -
וְאָמַר לוֹ, אֲנִי - בִּבְקֶשָׁה
מִמֶּךָ, חָטָא הָעָם הַזֶּה
חַטָּא גְדֹלָה, וַיַּעֲשׂוּ
[-וַעֲשׂוּ] לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב:
(לב) וְנִעְתָה אִם תִּשָּׂא
[-תסלח] לַחַטָּאתָם מוֹטָב,
וְאִם אֵין - וְאִם לֹא תִסְלַח
לָהֶם, מִחֲנִי [-מחזק את
שמי] נָא [-עתה] מִסְפָּרְךָ
[-מכל התורה] אֲשֶׁר

בְּתַבְתָּ, כְּדִי שֶׁלֹא יֵאמְרוּ עָלַי שֶׁלֹא הֵייתִי רָאוּי לִבְקֶשׁ רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל:

תרי טעמי

ביאור רש"י

וְכִּי בְּשִׁמּוֹס בַּצִּנְאוֹר, וּמַעֲמִידוֹ כִּי בְּתַת בֵּית
זִנּוּת, מִדֵּה יַעֲשֶׂה [-יכול לעשות] חֶפֶן כְּדִי שֶׁלֹא יִחַטֵּא
(ברכות לב).

(לב) וְנִעְתָה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם. הָרִי טוֹב, וְאִם אֵין
אוֹמֵר לָךְ מִחֲנִי מִסְפָּר, אֲבָל 'וְאִם אֵין' -
אֵין אַתָּה מוֹחֵל לָהֶם, 'מִחֲנִי', וְנָה מִקְרָא קָצֵר שֶׁלֹא פִּירֵשׁ
מִה יִהְיֶה אִם יֵשׁא חַטָּאתָם, וְכֵן יֵשׁ תְּרִיבָה מִקְרָאוֹת שְׁמוֹדְרִים
בְּלִשׁוֹן קָצֵר.

כל התורה נקראת 'ספר'

מִסְפָּרְךָ. כְּלוּמָר, מִכָּל הַתּוֹרָה בָּלָה שְׁכֻתוֹהָ לִפְנֵיךְ מֵאֵז
בֹּאשׁ שְׁחוּרָה עַל גְּבִי אֵשׁ לְבָנָה, שֶׁלֹא יֵאמְרוּ עָלַי
שֶׁלֹא הֵייתִי בְּדֹאֵי וְלֹא הִיָּה לִי אֶת הַזִּכּוֹת לְבִקֵּשׁ עָלֵיהֶם
רַחֲמִים.

להעביר ולסתום בעד החטא

(ל) אֲכַפֶּרָה בְּעַד חַטָּאתְכֶם. אֵינוֹ לִשׁוֹן כְּפָרָה, אֵלָּא
אֲתַפֵּלל וְאֶשְׁיֵם בְּפֶר וְנִקְוֹת [להעביר
ולקנח], וְכִתְיָמָה לְנִגְדַּת חַטָּאתְכֶם לְהַסְתִּירָהּ, וְכְלוּמָר,
לְהַבְדִּיל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַחַטָּא שֶׁלֹא תַעֲנֹשׁ.

הוזהב שנתת להם הוא גרם לעשיית העגל

(לא) אֱלֹהִי זָהָב. הִיָּה לוֹ לֹמַר 'וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִים',
וְלֵאזִיזָה צוֹרֵךְ אִמַּר שֶׁהָאֵלֹהִים עָשׂוּ אֱלֹהִי זָהָב אוֹ
כֶּסֶף, אֵלָּא כִּי אִמַּר מֹשֶׁה לְהַקְבִּיָּה, אַתָּה הוּא שֶׁגִּרְמָתְךָ
לָהֶם לַעֲשׂוֹת אֶת הָעֵגֶל, בְּכִי שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם זָהָב וְכָל
חֲפָצֶיךָ, מִדֵּה רִצּוֹן שֶׁיַּעֲשׂוּ וַיִּתְּגְבוּ שֶׁלֹא יִחַטְאוּ, מִשֶּׁלֹּא
לְמַד הַדְּבָר דּוּמָה, לְמַד שֶׁהִיָּה מֵאֲכִיל וּמִשְׁקָה אֶת בְּנֵי
וְנוֹתָן לוֹ כָּל חֲפָצוֹ, וּמִקְשָׁמוֹ בְּכָל מִינֵי קִישּׁוּטִים, וְתוֹלָה

(לג) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, רַק מִי אֲשֶׁר חָטָא לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרֵי - ראוי שאמחק את שמו מספרי, ולא אותך שלא חטאת לי:

(לד) וַעֲתָה, לאחר שניחמתי ממחשבתי לכלות את כל ישראל, לֵךְ נִחָה [-הנהג] אֶת הָעָם אֶל המקום אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ [-אליך] להוליכו אליי, אל ארץ ישראל, ככתוב לעיל (ג י) 'אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי' וגו', הַיְּהוּדָה מִלְּאֲכִי יֵלֶךְ לְפָנַי ולא אני עצמי, והנני נעתר לבקשתך שלא לכלותם עתה בבת אחת, וּבַיּוֹם פָּקְדִי וּפְקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם - ואולם בכל עת שיחטאו לפני ואזכור את עוונותיהם ואענישם, אזכור גם את חטא העגל, ואצרף לעונש עוונות אלו מקצת מן העונש הראוי לבוא עליהם בגין חטא זה:

(לה) וַיִּגַּף [-ומחה, והמית] ה' במגיפה אֶת החוטאים

מן הָעָם שֶׁעֲבָדוּ לַעֲגֹל בעדים ללא התראה, עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ [-עבדו] אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶהְרֹן:

הנהגה על ידי מלאך

ה' ציוה למשה להעלות את העם לארץ ישראל, והודיעו שלטובתם לא תשרה שכינתו בתוכם, אלא ישלח מלאך שילך לפניכם.

לג (א) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה, לֵךְ עֲלֶה מִזֶּה - מכאן,

ביאור רש"י

לך' פירוש אליך

(לד) אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ. יֵשׁ בָּאֵן [-כתוב כאן] 'לָךְ' אֶעֱלֶה [סמוך] לְדַבֵּר, שאמר לו 'דברתי לך', שבכל מקום פירושו אשר דברתי 'עליך', אבל כאן הוא במקום דברתי 'אליך', וְכֵן מצינו בעוד מקום שנאמר 'לך' אצל דיבור ופירושו 'אליך', שנאמר (מלכים א' ב יט) 'ותבוא בת שבע אל המלך שלמה לְדַבֵּר לוֹ עַל אֲדֹנֶיהָ', אודות בקשתו שיתן לו את אבישג השונמית לאשה, וגם שם פירושו לדבר 'אליי' ולא עליו.

מעתה ינהיגם מלאך

הַיְּהוּדָה מִלְּאֲכִי. לא בא לבשר להם בשורה טובה, אלא לומר שמעתה המלאך ינהיגם בדרך וְלֹא אֲנִי כי איני רוצה להנהיגם עוד.

(לד) אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ. יֵשׁ כֵּאֵן 'לך' אֶעֱלֶה דבור זמקום 'אליך', וכן לְדַבֵּר לוֹ עַל אֲדֹנֶיהָ (מלכים א' ב יט): הנהגה מִלְּאֲכִי. ולא אני: וביום פקדי וגו'. עתה שמעתי אליך מלכותם יחד, ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות, ואין פורענות צאה על ישראל שאין צה קצת מפרעון עון העגל (סנהדרין קב): (לה) וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם. מיתה צדי שמים לעדים צלל התראה: לג (ב) לֵךְ עֲלֶה מִזֶּה. ארץ ישראל

וּפְקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם: וכען איזיל דבר ית עמא לאתר די מלילית לך הא מלאכי יהי קדמך וביום אסערותי ואסער עליהון חוביהון: לה ויגף יהוה את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן: ומחא יי ית עמא על די אשתעבדו לעגלא די עבד אהרן: ס לג א וידבר יהוה אל משה לך עלה מזה

לא אענישם כאחד אלא בכל עון אפרע גם על חטא זה

וּבַיּוֹם פָּקְדִי וגו'. עתה שמעתי אליך וקיבלתי תפילתך ולכן אמנע מלְפָדְוָתָם יחד, אבל וזאת אעשה להם שתמיד תמיד תמיד כְּשֶׁאֶפְקֹד עֲלֵיהֶם להענישם על שאר עוונותיהם, 'ופקדתי עליהם' לצרף לעונשם גם מעט מן העון הזה [העגל], עם שאר העוונות, ואין לך פְּרֻעָנוֹת הַבָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל שאין נפרעין בה קצת מפרעון עון העגל (סנהדרין קב).

(לה) וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם. היינו מיתה בידי שמים עליו שהיה עדים שהם חטאו, אבל בְּלֹא הַתְרָאָה.

אמר לשון 'עלה' כיון שא"י גבוהה מכל הארצות

לג (א) לֵךְ עֲלֶה מִזֶּה. המקום לארץ ישראל שהוא

אָתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הִעֲלִיתָ מִמִּצְרַיִם מִצְרַיִם, אֵל
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיֹּסֵף
לֵאמֹר - וְכָךְ אֵמַרְתִּי לָהֶם, לְזֶרַע אֲתֹנָה -
לִזְרַעְכֶּם אֶתֵּן אוֹתָהּ, וְהִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

אֶתְּהָ וְהֵעָם אֲשֶׁר הָעֵלִיתָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וְלַיַּעֲקֹב לֵאמֹר לִזְרַעְךָ אֶתְנַנָּה׃
וּמִלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אִיזִיל סָק מִכָּא
אֶת וְעָמָא דְאַסְקָתָא מֵאֶרֶעָ
דְּמִצְרַיִם לְאֶרֶעָ דִּי קִיּוּמִית
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב לְמִימֵר

לְכַרְךָ אֶתְנִינָהּ: ג וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִרְשָׁתִי
אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֹמְרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרֹזִי הַחֲנוּי וְהַיְבוֹסִי:
וְאֲשִׁלַּח קְדֻמָּךְ מַלְאָכָא וְאַתְרִיךְ ית כְּנַעֲנָאִי אֲמֹרָאִי וְחַתָּאִי
וּפְרִיזָאִי חִיזָאִי וַיְבוֹסָאִי: ג אֶל־אֶרֶץ זִבְת חֶלֶב וּדְבָשׁ
כִּי לֹא אֵעֻלָּה בְּקֶרְבְּךָ כִּי עַם־קָשָׁה־עֲרָף אֲתָהּ
פֶּן־אֲכַלְךָ בְּדֶרֶךְ: לְאֶרְעָא עֲבָדָא חֶלֶב וּדְבָשׁ אֲרִי לֹא

ואכלה אתכם בדרככם לארץ ישראל, אם תמשיכו לחטוא לי, אבל כל זמן שאינני בקרבכם לא יקשה הדבר כל כך בעיני:

גְבוּלָהּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת (קידושין טו), וְלִקְרָא נֶאֱמַר בּוֹ לִשׁוֹן שְׁעָמֹד וּפְנֵה מִפְּנֵיהֶם מֵאֲחֵי לֹא שִׁיךְ לומר עליו 'וגרשתי' (ויק"ר יז ח).

'עלה' לשון עלייה במקום 'לך רד'
 דָּבַר אַחֵר לְבָאֵר 'לך' עלה', בְּלִפְנֵי (לפני) שְׁאֵמַר לֵא
 בְּשִׁנְתָּ הַמַּעַם כְּשַׁעֲשׂוּ אֶת הַעֲגֹל 'לך' רָד' (לעיל לב
 ז), אָמַר לֵא בְּשִׁנְתָּ רִצּוֹן לְשׁוֹן 'לך' עֲלֶה' (תנחומא
 כו).

'העם' הם בני ישראל

אַתָּה וְהָעָם. כִּי לֹא אָמַר לוֹ 'וְעַמּוֹד' כִּמוֹ שְׁאָמַר
לוֹ כִשְׁעָשׂוֹ אֶת הַעֲגֹל 'לֶךְ רֵד כִּי שַׁחַת עִמָּךְ' (לַעֲלֹ
לִבְּךָ), דִּהְיִינוּ הָעָרֹב רַב שֶׁהוֹצִיאָם מִשָּׁה עַל דַּעַת עֲצֻמוֹ,
אֲלֹא כֹאן כְּשֶׁמִּדְּבַר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעָשׂוֹ תְּשׁוּבָה אִמֵּר
'וְהָעָם'.

הגרנשי לא גירש שעמד ופנה לבד

(ב) וַגֵּרְשִׁתִּי אֶת הַכְּנַעֲנִי וְגו'. רק שש אמות הן הכתובים כאן, והגרשתי לא מנה כאן, שכיין

אל ארץ זבת חלב ודבש תעלה אותם
(ג) **אֶל אֶרֶץ זִבַּת חֶלֶב וּדְבַשׁ.** והוא המשך למה שאמר למעלה 'לך עלה מזה וגו' אל הארץ אשר נשבעתי וגו', והיינו שלארץ שהיא זבת חלב ודבש **אֲנִי אֹמֵר לָךְ לָהֶעֱלֹתָם.**

אני לא אלק עמכם שלא אכלם בדרך בקשיות ערפם
כִּי לֹא אֶמְלֶךְ בְּקֶרֶךְךָ 'כי' בכל מקום נתינת טעם הוא,
 וכך פירושו, **לֹא אֶמְלֶךְ** 'אני אומר לך' ו'**בְּקֶרֶךְךָ** 'לפניך'
מִלֵּאד' (לעיל לב לד), ולא אני.

בִּי עִם קָשָׁה עָרַף אֶתְּהָ. וּכְשֶׁשְׂכִּינֵתִי תֵּלֶךְ בְּקִרְבָּכֶם
וְאַתֶּם מְמַרִּים בִּי וּתְחַטּאוּ לִפְנֵי, מִרְּבָה אֲנִי עֲלֵיכֶם
זַעַם, שְׂאִינִי דוֹמָה הַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי הַמֶּלֶךְ בְּפָנָיו.

אֲכִלָּה. לָשׂוֹן פְּלִיזוֹן וּבִדּוֹן לְגַמְרִי, וּלְכֵן טוֹב יוֹתֵר שְׂמֵלָאכִי יֵלֵךְ מֵאֲשֶׁר שְׂאֲנִי אֵלֶיךָ.

אבל העם

בשמוע העם שלא ילך ה' בקרבם התאבלו על בשורה זו, ולא לבשו את תכשיטיהם. ואמר ה' אל משה לומר לעם, שדבר זה הוא לטובתם, כדי שלא יכלה אותם כשישמרו את דבריו, וציוה עליהם להמשיך בהסרת תכשיטיהם, וכך עשו.

(ד) וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הַרְע הָהָא, שלא תשרה עליהם השכינה ולא תלך עמם, וַיִּתְאַבְּלוּ - והתאבלו על בשורה זו, וְלֹא יָשָׁנוּ [-שמו] אִישׁ עֲדָיו עֲלָיו - וכל איש מהם הסיר את שני הכתרים שקשרו להם המלאכים במעמד הר סיני:

(ה) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, אָמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַתֶּם עִם קִשָּׁה עֲרָף, רָגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתֶיךָ - ואם תמרו את פי בעור שכינתי בתוככם אזעם עליכם רגע אחד, ואכלה אתכם בזעמי, ועל כן לטובתכם לא אלך אני עצמי בקרבכם אלא אשלח מלאך שילך לפניכם, וְחָלַק מִהֶעֱנוֹשׁ עַל חֹטֵא הָעֵגֶל יבוא עליכם בכך שַׁעֲתָה

(ד) הדבר הרע. שאין השכינה שורה ומהלכת עמם: **אִישׁ עֲדָיו.** כתרים שניתנו להם צמורז כשִׁאֲמָרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שם פס.). (ה) רָגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתֶיךָ. אם אעלה בקרבך ואתם ממרים צי בקשיות ערפכם אזעם עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמי, שגִּאֲמַר (ישעיה כו כ) כִּי כִמְעַט רָגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם (ראה ברכות ז.), ואכלה אתכם, לפיכך טוֹב לָכֵס שִׁאֲשַׁלֵּם מִלֵּאךְ: ועתה. פורענות זו תלקו מיד, שחורידו עדיכם מעליכם: וְאִדְעָה מִה אֶעֱשֶׂה לָּךְ. צפוקת שֶׁאֵל הָעוֹן, אֲנִי יוֹדֵעַ מִה שְׁצִלְנִי לַעֲשׂוֹת לָךְ: (ו) אֵת עֲדִים מִהָר חֹרֵב. אֵת הָעֲדִי שֶׁהִיא צִדָּם מִהָר חֹרֵב:

אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתֶיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֲדֶיךָ מֵעֲלֶיךָ וְאִדְעָה מִה אֶעֱשֶׂה לָּךְ: וְאָמַר יי לְמֹשֶׁה אֵימַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עִם קִשָּׁה עֲרָף אֶסְלֹק שְׁכִנְתִּי מִבִּינְךָ וְאֶשְׁיִיבֶיךָ וְכַעַן אֶעֱדִי תִקּוֹן זִינָךְ מִנֶּךָ וְגַלִּי קִדְמִי מִה אֶעֱבִיד לָךְ: וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֲדִים מִהָר חֹרֵב: וְאֶעֱדִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת תִּקּוֹן זִינְהוֹן

הוֹרֵד עֲדֶיךָ מֵעֲלֶיךָ - שמיד תסירו מעליכם את הכתרים שניתנו לכם בהר סיני, וְאִדְעָה מִה אֶעֱשֶׂה לָּךְ - ולגבי שאר העונש המגיע לכם על חטא זה, כבר יודע אני מה בדעתי לעשות לכם: (ו) וַיִּתְנַצְּלוּ [-והתרוקנו] בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת [-מן] עֲדִים מִהָר חֹרֵב - מהכתרים שניתנו להם בהר סיני:

ביאור רש"י

(ד) וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הַרְע הָהָא, וְאֶסְלֹק שְׁכִנְתִּי מִבִּינְךָ מִלֵּאךְ מִיָּדָה.

בהורדת הכתרים יעשו מיד והשאר יפקד עליהם בעתיד וְעַתָּה. הוא לשון עכשיו, כלומר פְּרָעָנוּת זו תִּלְקֹן מִיָּד, שְׁתוֹרִידוּ עֲדִיכֶם מֵעֲלֵיכֶם. וְאִדְעָה מִה אֶעֱשֶׂה לָּךְ. בְּפִקְדוֹת עוֹנֵשׁ עַל שְׂאֵר הָעוֹן, 'אִדְעָה' מִלְשׁוֹן אֲנִי יוֹדֵעַ מִה שְׁבִלְבִי לַעֲשׂוֹת לָךְ וְאִיזָה עוֹנֵשׁ וַיִּסְרִים לָתֵת לָכֵס.

(ו) אֵת עֲדִים מִהָר חֹרֵב. כלומר, 'אֵת' הָעֲדִי שֶׁהִיא בְּיָדָם שֶׁקִּיבְלוּהוּ מִהָר חֹרֵב, הַתְּפָקוּ מִמֶּנּוּ עֲכָשִׁי אַחֲרֵי חֹטֵא הָעֵגֶל.

שאין השכינה הולכת עמם

(ד) הַדְּבָר הַרְע הָהָא. שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה וּמִהֲלָכֶת עִמָּם, אֵלָּא שׁוֹלֵחַ מִלֵּאךְ שִׁינְהִיגָם.

הם הכתרים שקיבלו במתן תורה

אִישׁ עֲדָיו. הם הַכְּתָרִים שֶׁנָּתְּנוּ לָהֶם בְּחֹרֵב כִּשְׁאֲמָרוּ 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע' (שבת פס.).

(ה) רָגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתֶיךָ. טוב הדבר שלא אעלה בקרבכם, שֶׁאֵם אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְאֶתֶם מִמֶּרִים בִּי בְּקִשְׁיוֹת עֲרָפְכֶם, אֲזַעֵם עֲלֵיכֶם רָגַע אֶחָד שֶׁהוּא שְׁעוֹר זַעֲמִי, שֶׁגִּאֲמַר (ישעיה כו כ) 'כִּי כִמְעַט רָגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם' (ראה ברכות

אוהל מועד של משה
משה נטה את אוהלו מחוץ למחנה, וקרא לו אוהל מועד,
וכאשר היה נכנס משה לאוהל היה עמוד הענן יורד על
פתח האוהל, ומשם היתה השכינה מדברת אליו.

(ו) ומחטא העגל ואילך
מִשֶׁה יָקָח [-היה לוקח]
אֶת הָאֹהֶל שְׁלוֹ, וְנָטָה לֹא
[-וּפָרַס] אֶת אוהלו מִחוּץ
לְמַחֲנֵה של ישראל, הֶרְחַק
אֶלְפִיִּים אִמָּה מִן הַמַּחֲנֵה
הַזֶּה, וְקָרָא לֹא [-וַהֲיָה קוֹרָא
לְאוֹהֶל] אֹהֶל מוֹעֵד - בֵּית
וְעַד לִמְבַקְשֵׁי תוֹרָה, וְהָיָה
כָּל הַמְּבַקֵּשׁ לְדַעַת אֶת דְּבַר
ה' יֵצֵא [-היה יוצא] אֶל
אֹהֶל מוֹעֵד של משה,
אֲשֶׁר הָיָה מִחוּץ לְמַחֲנֵה:
(ח) וְהָיָה בְּצֵאתָ [-כְּאִשֶּׁר
הָיָה יוֹצֵא] מִשֶׁה מִמַּחֲנֵה
יִשְׂרָאֵל לִלְכַת אֶל
הָאֹהֶל שְׁלוֹ שֶׁנִּקְרָא אֶהֱל
מוֹעֵד, יָקוּמוּ [-היו קמים]
כָּל הָעָם עַל רִגְלֵיהֶם,
וְנִצְּבוּ [-וַנַּעֲמְדוּ] כָּל
אִישׁ מֵהֶם פֶּתַח [-בַּפֶּתַח]
אֹהֶל מוֹעֵד מִפְּנֵי כְבוֹד מִשֶׁה,
וְהָבִיטוּ אַחֲרֵי מִשֶׁה

(ו) וּמִשֶׁה. מֵאוֹתוֹ עוֹן וְהִלָּה: יָקָח אֶת הָאֹהֶל.
לְשׁוֹן הוּוֹה הוּא, לִקְחָהּ אֶהֱלָה וְנִטְוָה מִחוּץ לִמַּחֲנֵה, אִמָּר
מִנּוּדָה לְרֵב מִנּוּדָה לְתַלְמִיד (תַּנְחוּמָא כז): הֶרְחַק. אֶלְפִיִּים
אִמָּה, כַּעֲנִין שְׁנָאִמָּר (יְהוֹשֻׁעַ ג ד) אֵךְ לְחוּץ יִקְוָה צִיִּיקָם

וְצִיִּיקוּ כְּאֶלְפִיִּים אִמָּה צִיִּיקָה
(תַּנְחוּמָא עט): וְקָרָא לֹא.
וְהָיָה קוֹרָא לוֹ אֶהֱל מוֹעֵד,
הוּא צִיִּיק וְעַד לִמְבַקְשֵׁי תוֹרָה:
כָּל מְבַקֵּשׁ ה'. מִכָּאן
לִמְבַקֵּשׁ פְּנֵי זָקֵן כִּמְקַבֵּל פְּנֵי
שְׂכִינָה (עט): יֵצֵא אֶל
אֹהֶל מוֹעֵד. כִּמוּ יוֹנָא.
דְּבַר אַחֵר, וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ
ה', אֶפִּילוּ מִלֵּאכֵי הַשָּׁרָת
כִּשְׁהֵיוּ שׂוֹאֲלִים מִקּוֹם שְׂכִינָה,
חֲצִרֵיהֶם חוֹמְרִים לֵהֵם הָרִי
הוּא צִהֲלָהּ שֶׁל מִשֶׁה (עט):
(ח) וְהָיָה. לְשׁוֹן הוּוֹה:
בְּצֵאתָ מִשֶׁה. מִן הַמַּחֲנֵה
לִלְכַת אֶל הָאֹהֶל: יָקוּמוּ
כָּל הָעָם. עוֹמְדִים מִפְּנֵי
וְאִין יוֹשְׁבִין עַד שְׁנַתְּכֶם
מֵהֶם: וְהָבִיטוּ אַחֲרֵי
מִשֶׁה. לְשִׁנָּה, אֲשֶׁרִי יָלוֹד

הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶל וְהָבִיטוּ אַחֲרֵי מִשֶׁה

ביאור רש"י

המקבל פני חכם כמקבל פני השכינה
כָּל מְבַקֵּשׁ ה'. מִכָּאן - מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר 'מְבַקֵּשׁ ה'', לְמִבְקֵשׁ
פְּנֵי זָקֵן כִּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׂכִינָה (עט).
אֶפִּילוּ מִלֵּאכֵי הַשָּׁרָת
יֵצֵא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. נֹאמַר בְּלִשׁוֹן עֲתִיד, וּפִירוּשׁוֹ כִּמוּ
יֵצֵא דִּהְיִינוּ לְשׁוֹן הוּוֹה הַנִּמְשָׁךְ, דְּבַר אַחֵר לְבֹאֵר מָה
שֶׁכָּתוּב לְעֵיל 'וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה'', כִּלְ לִרְבוֹת אֶפִּילוּ
מִלֵּאכֵי הַשָּׁרָת, 'מְבַקֵּשׁ ה'', כִּשְׁהֵיוּ שׂוֹאֲלִים מִקּוֹם
שְׂכִינָה, חֲבִרֵיהֶם אוֹמְרִים לָהֶם הָרִי הוּא בְּאֹהֶל שֶׁל
מִשֶׁה (עט).
הָבִיטוּ אַחֲרֵי מִשֶׁה וּשְׁבִחוּהוּ
(ח) וְהָיָה. לְשׁוֹן הוּוֹה.
בְּצֵאתָ מִשֶׁה. מִן הַמַּחֲנֵה כְּדִי לְעֵלֶת אֶל הָאֹהֶל שֶׁהָיָה
מִחוּץ לִמַּחֲנֵה.
יָקוּמוּ כָּל הָעָם. עוֹמְדִים מִפְּנֵי וְאִין יוֹשְׁבִין עַד
שְׁנַתְּכֶם מֵהֶם.
וְהָבִיטוּ אַחֲרֵי מִשֶׁה. הַבִּטָּה הַנֶּאֱמָר כֹּאן הוּא לְשִׁבְחָהּ,
שֶׁהִסְתַּכְּלוּ עָלָיו מִחוּץ רִמּוֹת הַכְּבוֹד, אֲשֶׁרִי יָלוֹד

מ"ז תמוז ואילך
(ו) וּמִשֶׁה. מֵאוֹתוֹ עוֹן וְהִלָּה וְהִינּוּ מִיד לְאַחֵר שֶׁשֶׁרָף
אֶת הָעֵגֶל בִּי"ז בְּתַמּוּז, נִטָּה אוֹהֶלוֹ מִחוּץ לִמַּחֲנֵה.
חֵלֶךְ לְחוּץ לִמַּחֲנֵה כִּיֹּן שְׁהָיוּ מִנּוּדִים לְשִׁמּוֹם
יָקָח אֶת הָאֹהֶל. 'יָקָח' לְשׁוֹן הוּוֹה הוּא, כְּלוּמָר לִקְחָהּ
אֹהֶל וְנִטְוָה מִחוּץ לְמַחֲנֵה, וְהִטְעַם שֶׁעָשָׂה כֵךְ, לְפִי
שֶׁאִמָּר מִשֶׁה, מִנּוּדָה לְרֵב וְהִינּוּ לְשִׁכִּינָה מִנּוּדָה לְתַלְמִיד,
וְלִכֵּן הֶרְחַק מֵהֶם אוֹהֶלוֹ (תַּנְחוּמָא כז).
הֶרְחַק אֶלְפִיִּים אִמָּה
הֶרְחַק. לֹא הֶרְחַק יוֹתֵר מֵאֶלְפִיִּים אִמָּה, כַּעֲנִין שְׁנָאִמָּר
(יְהוֹשֻׁעַ ג ד) בִּיהוֹשֻׁעַ כְּשֶׁבֶא לְעַבּוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן אִמָּר
לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל לִלְכַת אַחֲרֵי הָאָרֶץ 'אֵךְ רְחוּק יְהִיָּה בִּינֵיכֶם
וְצִיִּיקוּ בְּאֶלְפִיִּים אִמָּה בְּמִדָּה' וְלֹא יִתְרַחֲקוּ יוֹתֵר מִמִּידָה זו,
אֵךְ כֹּאן 'הֶרְחַק' הַכּוּוֹנָה לְאֶלְפִיִּים אִמָּה (תַּנְחוּמָא עט).
'אוֹהֶל מוֹעֵד' עַל שֵׁם שְׁמִתוּעֵדִים שֶׁמָּה כָּל מְבַקֵּשׁ ה'
וְקָרָא לֹא. הוּא א"ו מֵהַפְּכוֹ לְלִשׁוֹן עֲתִיד [וְהוּוֹה הַנִּמְשָׁךְ], וְכֵן הוּא
פִירוּשׁוֹ, וְהָיָה קוֹרָא לֹא 'אֹהֶל מוֹעֵד' עַל שֵׁם שֶׁהוּא
הָיָה בֵּית וְעַד לְמְבַקְשֵׁי תוֹרָה שְׁהָיוּ בָּאִים לְהַתּוֹעֵד שְׁמָה.

אשה סָכַר מוצטע שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהליו (שמו"ר נא ו): (ט) ודבר עם משה. כמו ומדבר עם משה. תרגומו ומתמלל עם משה, שהוא כבוד שכינה, כמו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז פט) ואינו קורא מדבר אליו, כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר צינו לצין ענמו והדיוט שומע מאליו, וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט: (י) והשתחוו. לשכינה: (יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. ומתמלל [ה'] עם משה (אונקלוס): ושב אל המזבח. לאחר שדבר עמו היה משה שז אל המזבח ומלמד לזקנים מה שלמד. והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר, שהרי בשבעה עשר צתמו נשתכרו הלוחות, ובשמונה עשר שרף את העגל וזן את

עד באו האהלה - עד שנכנס אל תוך אהליו, ולא חזרו לשבת עד לאחר שנעלם מעיניהם:

(ט) והיה כבא משה האהלה - וכאשר נכנס משה אל תוך אהליו, ירד [היה יורד] עמוד הענן, ועמד [והיה עומד] פתח

[בפתח] האהל, ודבר [ומדבר] ה' עם משה:

(י) וכאשר ראה [היו רואים] כל העם את עמוד הענן עמד פתח [בפתח] האהל, וקם [היו קמים] כל העם והשתחוו [ומשתחוים] לשכינה ששרתה בעמוד הענן, כל איש השתחוה פתח [בפתח] אהליו:

(יא) ודבר [והיה מדבר] ה' אל משה פנים אל פנים - ללא אמצעי, כאשר ידבר איש אל רעהו, ואחרי הדיבור היה ישב משה אל המזבח ומלמד את זקני העם את

עד-באו האהלה: והיה פד נפק משה למשפנא קימין כל עמא ומתעתדין גבר בתרע משפניה ומסתכלין אחורי משה עד דעליל למשפנא: והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם-משה: והיה פד עליל משה למשפנא נחית עמודא דעננא וקאים בתרע משפנא ומתמליל עם משה: וראה כל-העם את-עמוד הענן עמד פתח האהל וקם

כל-העם והשתחוו איש פתח אהליו: וחזן כל עמא ית עמודא דעננא קאים בתרע משפנא וקימין כל עמא וסגדין גבר בתרע משפניה: יא ודבר יהוה אל-משה פנים אל-פנים כאשר ידבר איש אל-רעהו ושב אל-המזבח

ביאור רש"י

וכשהוא קורא 'מדבר' הוא בלשון פעל, ומשמע שחפץ מדבר עם הקדושים, ואינו לשון של כבוד כלפי מעלה.

(י) והשתחוו. איש איש לפתח אהליו, והתכוונו לשכינה ששכנה בעמוד הענן.

(יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. תרגומו הוא 'ומתמלל [ה'] עם משה' (אונקלוס), דהיינו 'מתדבר' בלשון מתפעל, וכמבואר לעיל (פסוק ט).

דבר זה נהג מיום הכיפורים עד הקמת המשכן ושב אל המזבח. לאחר שגדבר עמו הקב"ה, היה משה ישב אל המזבח ומלמד לזקנים מה שלמד. והיה כבא משה האהל וירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם-משה: והיה פד עליל משה למשפנא נחית עמודא דעננא וקאים בתרע משפנא ומתמליל עם משה: וראה כל-העם את-עמוד הענן עמד פתח האהל וקם כל-העם והשתחוו איש פתח אהליו: וחזן כל עמא ית עמודא דעננא קאים בתרע משפנא וקימין כל עמא וסגדין גבר בתרע משפניה: יא ודבר יהוה אל-משה פנים אל-פנים כאשר ידבר איש אל-רעהו ושב אל-המזבח

אשה שָׁכַר מְבַטָּח שֶׁהַשְׂכִּינָה תִּכְנַס אַחֲרָיו לְפֶתַח אֹהֶלָּה (שמו"ר נא ו).

הדיבור היה נשמע למשה

(ט) ודבר עם משה. אף שמשמעו לשון עבר, גם כאן פירושו כמו וידבר עם משה והוא בלשון הווה. ותרגומו של אונקלוס על 'ודבר' הוא 'ומתמלל עם משה' דהיינו 'מתדבר' בלשון מתפעל, ואף שאין זה תרגום המלה של 'מדבר' אלא 'וממלל', מתרגם ענינו לפי מה שהוא כבוד שכינה שדיבר ה' בינו לבין עצמו ושמע משה את דבריו, ולא שה' דיבר ממש עם משה, ופירו שמיצנו בתורה שכתוב לשון זה מפני כבוד השכינה, שנאמר (במדבר ז פט) 'ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו', ונכתב 'מדבר' המ"ם בחיריק, ואינו קורא [אומר] מדבר אליו המ"ם בשו"א, וההבדל הוא, שששהוא קורא 'מדבר' פתרונו וענינו לשון מתפעל, כלומר הקול מדבר בינו לבין עצמו והקדושים שומע מאליו, וכתוב כן משום כבוד השכינה,

מה שלמד מה', ומִשְׁרָתוֹ של משה יְהוֹשֻׁעַ בֶּן
[בֶּן] נֹזֶן ששירתו כְּנַעַר, לֹא יִמִּישׁ [-לא סר]
מִתּוֹךְ הָאֹהֶל, ולא שב אל המחנה יחד עם משה:

בקשת משה מה' שילך עמם

לאחר שעלה משה אל ההר
בפעם השנייה, התפלל לה'
שילכו פניו עמם, ולא
יסתפק בשליחת מלאך שילך
לפניהם בדרך, ונתרצה ה'
לבקשתו.

(יב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֵל ה',
רְאֵה - תֵּן עֵינֶיךָ וּלְבָבְךָ
עַל דְּבָרֶיךָ, הֲלֹא אֲתָהּ
אָמַר [-אמרת] אֲלֵי הָעַל
[-העלה] אֶת הָעָם הַזֶּה

יְהוָה רְאֵה אֲתָהּ אֹמֵר אֲלֵי הָעַל אֶת-הָעָם הַזֶּה

המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן, ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד (תנחומא לא): וישב אל
המחנה. תרגומו וְתֵאֵד לְמַשְׁכְּתָא לִפִּי שְׁהוּא לְשׁוֹן הוּוּה. וכן כל הענין, וראה כל העם וַסֹּן, ונצנו וְקִימִין,
והצטו וּמְסַפְּלִין, והשחמו וְסִגְדִין. ומדרשו, ודבר ה' אל משה שישוב אל המחנה, אמר לו אני צעק
ואתה צעק אס כן מי יקרבם (ברכות סג: תנחומא ס): (יג) ראה אתה אומר אלֵי. ראה תן עיניך ולבך
על דבריך, ראה אומר אלֵי וגו' ואתה לא הודעתני וגו', ואשר אמרת לי (לעיל כג כ) הִנֵּה אֲנִי שְׁלֵם מִלְּאָךְ,

ביאור רש"י

עוֹד בחוץ אֲפָא מֵאֹהֶל מוֹעֵד, הרי שכל ענין הדיבור עמו
בעמוד הענן באהלו ומה שחזר למחנה ללמדם לא היה אלא
מיוה"כ עד להקמת המשכן בא' בניסן (תנחומא לא).

אמר לו ה' שישב שלא יהיו מעדין מכולם
וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה. תרגומו וַתֵּאֵב לְמַשְׁכְּתָא, ופירושו,
והיה שב אל המחנה, ולא תרגם 'ותב' שפירושו 'וחזר'
לשון עבר, רַפִּי שְׁהוּא לְשׁוֹן הוּוּה, וכן כָּל הַעֲנִין מתרגם
בלשון הווה, וְרְאֵה כָּל הָעָם' (פסוק י) מתרגם 'וְחִזֵּן'
שפירושו 'ורואים' שהוא לשון הווה, וְנִצְבֹּב' (פסוק ח) מתרגם
'וְקִימִין' 'ועומדים', וְהִבִּיטוּ' (שם) 'וּמְסַפְּלִין', וְהִשְׁתַּחֲוּוּ'
(פסוק ט) 'וְסִגְדִין' 'ומשתחווים', זהו פשוטו של מקרא,
וּמְדַרְשׁוֹ, וְדָבָר ה' אֵל מֹשֶׁה ושב אל המחנה' אינו לשון
הווה אלא לשון ציווי הוא שִׁישׁוּב אֵל הַמַּחֲנֶה, והטעם
שאמר לו לחזור, לפי שאָמַר לוֹ הקב"ה, אֲנִי בְּכַעַס עַל
חטא העגל וְאֲתָהּ בְּכַעַס שֶׁהִרְחַקְתָּ אֶת הָאוֹהֶל מִהֶמְחֻנָּה, אִם
כֵּן מִי יִקְרְבֵם, ולכן ציוה עליו להחזיר את האוהל למחנה
(ברכות סג: תנחומא כז).

כיון שלא הסתפק בהליכת המלאך אין זו הודעה

(יב) רְאֵה אֲתָהּ אֹמֵר אֲלֵי. 'ראה' הנאמר אצל דיבור
פירושו תֵּן עֵינֶיךָ וְלְבָבְךָ להתבונן עַל דְּבָרֶיךָ,
איך 'אתה אומר אלֵי העל את העם הזה וגו' וְאֲתָהּ לֹא
הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי' וגו', ואלו את אֲשֶׁר אָמַרְתָּ
לִי 'הִנֵּה אֲנִי שְׁלֵם מִלְּאָךְ' לפניך לשמך בדרך ולהביאך

המוטאים, וצתשעה עשר עלה שנאמר (לעיל לב ל) וְיָהִי
מִמַּחֲרַת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם וגו', ועשה שם ארבעים
יום וצקש רחמים שנאמר (דברים ט יח) וְאֶתְנַפֵּל לִפְנֵי
ה' וגו', וצראש חודש אלול נאמר לו וְעֲלִיתָ צִבְקָר אֶל

הר סִינִי (להלן לב ג) לקבל
לוחות האחרונות, ועשה שם
ארבעים יום שנאמר צהם
(דברים י י) וְאֲנִי עֹמְדִמִּי
צָהָר פִּימִים הָרָאשִׁים וגו'
מה הראשונים צרנון אף
האחרונים צרנון, אמור
מעמה אמנעיים היו צעקם,
צעשרה צחשרי נתרצה
הקדוש צרוך הוא לישראל
צשמחה וצלצ שלם, ואמר לו
למשה סלחתי כדצרך ומסר
לו לוחות אחרונות, וירד
והתחיל ללוחות על מלאכת

החומאים, ובתשעה עשר עֲלָה לשמים פעם נוספת
בשביל להתפלל עליהם, שְׁנֵאמַר (לעיל לב ל) 'וְיָהִי מִמַּחֲרַת
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֵל הָעָם אִתְּם חֲטָאתֶם חַטָּא גְדֹלָה וְעַתָּה
אֵעֲלֶה אֶל ה' אֹרִי אֶפְרָה בְּעַד חֲטָאתְכֶם' וגו', וְנִשְׁעָה
[-נשתהה] שָׁם אַרְבַּעִים יוֹם וּבִקְשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם
'שְׁנֵאמַר (דברים ט יח) 'וְאֶתְנַפֵּל לִפְנֵי ה' וגו', וּמִיד לִמַּחֲרַת
בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲזָל נֵאמַר לוֹ 'וְעֲלִיתָ בִּבְקָר אֵל הַר סִינִי'
(להלן לב ד) לְקַבֵּל לִחוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת, ואז עֲשָׂה שָׁם בְּנוֹסֶף
לארבעים יום שהתפלל עליהם עוד אַרְבַּעִים יוֹם שְׁנֵאמַר
בָּהֶם (דברים י י) 'וְאֲנִי עֹמְדִמִּי צָהָר פִּימִים הָרָאשִׁים'
וגו', ודרשו חז"ל (ילקוט רמז תקט, תתנ) שאמר הכתוב 'כימים
הראשונים, מִה הָרָאשִׁים דהיינו פעם הראשון שעלה
למחרת מעמד הר סיני לקבל התורה היו בְּרִצּוֹן שהיה זה לפני
החטא, אָף הָאֲחֵרוֹנִים כשעלה לקבל לוחות האחרונות היו
בְּרִצּוֹן, אָמַר מַעֲתָה שְׁחִימִים הָאֲמֻצָּעִים היינו מה שהיה
מִי"ח תמוז עד ר"ח אלול הָיוּ בְּכַעַס, ורק בַּעֲשָׂרָה בַּתְּשִׁירִי
שהוא יום הכפורים שהם סוף הארבעים האחרונים נִתְרַצָּה
הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְחָה וּבְלֵב שָׁלֵם, וְאָמַר
לוֹ מֹשֶׁה 'סִפְּחִתִּי בְּדִבְרֶךָ' (במדבר יד ט), וּמִסֶּר לוֹ לִחוֹת
אֲחֵרוֹנוֹת, וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִהַשָּׁמַיִם, וּמִיד כְּשִׁירַד הִתְחַלֵּל
לְצִוּוֹתָן עַל מִלְּאָכֶת הַמִּשְׁכָּן, ואז עדיין היה אוהלו מחוץ
למחנה והיה חוזר למחנה ללמד את הזקנים, וְנִשְׁאָוְהוּ
למשכן עד אֶחָד בְּנִיסָן, וּמִשְׁהוּקֶם הַמִּשְׁכָּן לֹא נִדְבַר עִמּוֹ

לארץ ישראל, ככתוב לעיל (פסוק א) 'לך עלה מזה אתה וְהָעָם, וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר - אֵת מִן תִּשְׁלַח עִמִּי בְּדַרְכֵנוּ לָאָרֶץ, ואף שאמרת לי (פסוק ב) 'וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִרְשָׁתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי וְגו', אין אמירה זו נחשבת אצלי

להודעה, כי איני חפץ בה, וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם - והרי אמרת לי שהינך מכיר אותי בשם של חשיבות, ומחשיבני יותר משאר בני אדם, כדבריך אלי קודם מתן תורה 'הֲנָה אֲנִי בְּאֵלֶיךָ בְּעַב הָעֵנָן בְּעָבוֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרִי עִמָּךְ וְגַם כָּךְ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם' (לעיל יט ט), וְגַם אָמַרְתָּ לִּי, מִצְּאֶת הָעָם בְּעִנְיִי - מצאת חנינה [רחמים] מלפני:

(יג) וְעַתָּה, אִם נָא [עֵתָה] מִצְּאֶתִי בְּאֵתָה הַחֵן בְּעִנְיִיךָ, הוֹדַעְתָּנִי נָא [עֵתָה] אֶת דְּרָכְךָ - הודיע לי מהו השכר שאתה נותן למי שמוצא חן

בעיניך, וְאֵדַע - ועל פי מידת השכר שתתן לי אדע את שיעור מציאת החן שלי בעיניך, לְמַעַן אֶמְצָא

חֵן בְּעִנְיִיךָ - כדי שאדע מה הוא שיעור שכר מציאת החן, וְרָאִהָ כִּי עִמָּךְ הִגּוֹי הַזֶּה - והרי גלוי לפניך שעם ישראל הוא העם שלך, ועל כן הודיעני מה יהיה שכרי בהנהגת העם, ואל תאמר שתעזוב אותם ותעשה אותי לגוי גדול, שכן אם תמאס בישראל שהם עמך מאז ומקדם, איני בטוח אף על היוצאים מחלצי שיתקיימו:

אין זו הודעה, שאין אני חפץ בה: וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם. הכרתוך משאר בני אדם נשם חשיבות, שהרי אמרת לי הֲנָה אֲנִי בְּאֵלֶיךָ בְּעָב הָעֵנָן וְגַם כָּךְ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם (לעיל יט ט): (יג) וְעַתָּה. אִם אָמַרְתָּ שְׂמַלְחָתִי חֵן בְּעִנְיִיךָ, הוֹדַעְתָּנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ, מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך: וְאֵדַע לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעִנְיִיךָ. וְאֵדַע כִּי עִמָּךְ מַדָּת תַּגְמוּלִּיךָ, מה היא מציאת חן שְׂמַלְחָתִי בְּעִנְיִיךָ. וּפְתָרוֹן לְמַעַן אֶמְצָא חֵן, לְמַעַן אֲכִיר כְּמֵה שֶׁכֶר מַצִּיאת חֵן: וְרָאִהָ כִּי עִמָּךְ הִגּוֹי הַזֶּה. שְׂלֹא תֵאֱמַר וְאֵעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל (לעיל יג ב) וְאֵת אֱלֹהֵי תַעֲזוֹב, רָאִהָ כִּי עִמָּךְ הֵם מִקְדָּם, וְאִם כֵּהם תִּמְאָס אֲנִי סוֹמֵךְ עַל הַיּוֹצֵאִים מִחֲלָצִי שִׁיתְקַיְּמוּ, וְאֵת תַּשְׁלוֹם הַשֶּׁכֶר שֶׁלִּי כֵּהם הֵם הוֹדַעְתָּנִי. וְכִנּוּמִינוּ דְּרִשׁוּהוּ בְּמִסְכַּת צְרוּכֹת (יג),

ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם בחתי: חֵן בְּעִנְיִיךָ - כדי שאדע מה הוא שיעור שכר מציאת החן, וְרָאִהָ כִּי עִמָּךְ הִגּוֹי הַזֶּה - והרי גלוי לפניך שעם ישראל הוא העם שלך, ועל כן הודיעני מה יהיה שכרי בהנהגת העם, ואל תאמר שתעזוב אותם ותעשה אותי לגוי גדול, שכן אם תמאס בישראל שהם עמך מאז ומקדם, איני בטוח אף על היוצאים מחלצי שיתקיימו: וְאֵת תַּשְׁלוֹם הַשֶּׁכֶר שֶׁלִּי כֵּהם הֵם הוֹדַעְתָּנִי. וְכִנּוּמִינוּ דְּרִשׁוּהוּ בְּמִסְכַּת צְרוּכֹת (יג),

ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם בחתי: חֵן בְּעִנְיִיךָ - כדי שאדע מה הוא שיעור שכר מציאת החן, וְרָאִהָ כִּי עִמָּךְ הִגּוֹי הַזֶּה - והרי גלוי לפניך שעם ישראל הוא העם שלך, ועל כן הודיעני מה יהיה שכרי בהנהגת העם, ואל תאמר שתעזוב אותם ותעשה אותי לגוי גדול, שכן אם תמאס בישראל שהם עמך מאז ומקדם, איני בטוח אף על היוצאים מחלצי שיתקיימו:

ביאור רש"י

במציאת חן שְׂמַלְחָתִי בְּעִנְיִיךָ. וּפְתָרוֹן פִּירוּשׁ הַפֶּסוּק 'לְמַעַן אֶמְצָא חֵן' הוּא, לְמַעַן אֲכִיר בְּתוֹעֵלֶת שֵׁשׁ לְמִי שְׂמוּצָא חֵן בְּעִנְיִיךָ, וְהוּא עַל יְדֵי שְׂאֵרָא בְּפֹה שְׂכָר מִקְבָּלִים עַל יְדֵי מִצְּאֵת הַחֵן.

השכר שהבטחת לי חן לי ב'עם הוה' שתמחלם וְרָאִהָ כִּי עִמָּךְ הִגּוֹי הַזֶּה. שְׂלֹא תֵאֱמַר שֶׁהַשֶּׁכֶר שֶׁתִּתֵּן לִי הוּא 'וְאֵעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל' (לעיל יג ב) וְאֵת אֱלֹהֵי - העם שהוצאת ממצרים תַּעֲזוֹב, 'וְרָאִהָ כִּי עִמָּךְ' הֵם מִקְדָּם, וְאִם כֵּהם תִּמְאָס אֲנִי סוֹמֵךְ עַל הַיּוֹצֵאִים מִחֲלָצִי שִׁיתְקַיְּמוּ, וְאֵת תַּשְׁלוֹם הַשֶּׁכֶר שֶׁלִּי שֶׁהַבְּטַחְתָּ לִּי לְמִצְוָה חֵן בְּעִנְיִיךָ, כֵּהם הֵם הַזֶּה תִּתֵּן לִי עַל יְדֵי שִׁתְּרִי עִנְיִי שֶׁמִּחֲלָת לָהֶם מִחִילָה גְּמוּרָה וְתַנְהַגָם אֵתָה לְבַדְךָ. וְרָבִינֵינוּ דְּרִשְׁוֵהוּ בְּמִסְכַּת בְּרָכּוֹת (יג), וְאֵנִי לְיִשְׁבֵּי הַמִּקְרָאוֹת עַל אֲפִנְיָהֶם וְעַל סְדָרָם בְּאֵתִי דְּהִינּוּ לְהַבִּין מֵה עֵנִין הַבִּקְשָׁה לְכָאן.

אל המקום אשר הכינותי' (לעיל כג ט), הרי שיש כאן הודעה למשה על שליחות מלאך, על כך אמר משה שאין זו הודעה, כלומר, לא נחשב זה להודעה, כיון שאין אני חפץ בה בשליחות מלאך.

שם של חשיבות וחביבות וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם. הַבְּרִיתִיךָ וְהַחֲשֵׁבְתִי אוֹתָךְ יוֹתֵר מִשְׁאֵר בְּנֵי אָדָם לְקִרְוָה לִּי בְּשֵׁם חֲשִׁיבוֹת, שְׁהָרִי אָמַרְתָּ לִּי 'הֲנָה אֲנִי בְּאֵלֶיךָ בְּעָב הָעֵנָן וְגו' וְגַם כָּךְ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם' (לעיל יט ט).

תודיע לי מתן שכרה של אלו המוצאים חן בעיניך (יג) וְעַתָּה. אִם אָמַרְתָּ הוּא הַדְּבָר שְׂמַלְחָתִי חֵן בְּעִנְיִיךָ, הוֹדַעְתָּנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ, כלומר מה שְׂכָר אֵתָה נֹתֵן לְאֵלוֹ שֶׁהֵם מוֹצְאֵי חֵן בְּעִנְיִיךָ. וְאֵדַע לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעִנְיִיךָ. וְאֵדַע כִּי עִמָּךְ הִגּוֹי הַזֶּה. שְׂלֹא תֵאֱמַר עַל יְדֵי אֵדָה אֵדָה הוּא הַשֶּׁכֶר

תקיג

ביאור המקרא

(יד) וַיֹּאמֶר - והשיב ה' למשה, פָּנֵי יִשְׂרָאֵל - אני בעצמי אלך עמכם כפי שביקשת, ולא אשלח מלאך לפניכם, וְהִנֵּהאֲנִי הֵרָא - ואהיה עמכם בכיבוש הארץ עד אשר אניח לכם מכל אויביכם:

כָּעֵן אֲשַׁפְּחִית רַחֲמִין קְדָמָךְ הוֹדַעְנִי
כָּעֵן יְת אֹרַח טוֹבָךְ וְאִדַּע רַחֲמָךְ
בְּדִיל דְּאֲשַׁפֵּחַ רַחֲמִין קְדָמָךְ וְגַלִּי
קְדָמָךְ אֲרִי עֲמָךְ עֲמָא הִדִּין:
וַיֹּאמֶר פְּנִי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ:
וַיֹּאמֶר שְׂכִינָתִי תִהְיֶה וְאֲנִיחַ לָךְ:
וַיֹּאמֶר אֱלֹוֵי אִם־אֵין פְּנִיךְ

(מו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵיוֹ -
אל ה', אכן בתשובה זו
חפצתי, כִּי אִם אֵין פְּנִיךָ
הַלְכִים עִמָּנוּ אִלָּא תִשְׁלַח
לפָנֵינוּ מַלְאָךְ, אִם כֵּן אֲלֵי
תַעֲלֵנוּ מִזֶּה [-מִכָּאן] כָּלֹל.
(מו) וּבַמָּוֶה יוֹדֵעַ אֲפֹא כִי
[-שֹׂאכֵן] מִצְאָתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ גַם אֲנִי וְגַם כָּל
שָׂאֵר עַמֶּךָ, הֲלֹא רַק
בְּלִבְּךָ אֵתָּה עִצְמְךָ עִמָּנוּ
וְלֹא הַמַּלְאָךְ יוֹדֵעַ הַדְּבָר,
וְעַל כֵּן לֹךְ נָא עִמָּנוּ. וְעוֹד
בִּיקֶשׁ מֹשֶׁה מֵה', הַשְׂרָה אֶת
שְׂכִינְתְּךָ רַק עֲלֵינוּ וְלֹא עַל
אוֹמוֹת הָעוֹלָם, וְעַל יְדֵי כֵךְ
נִפְלִינוּ [-נִהְיָה מוּבַדְלִים]
אֲנִי וְעַמֶּךָ מִכָּל הָעָם
[-הָעַמִּים] אֲשֶׁר עַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה - הָאָרֶץ, כִּי כָל
הָעַמִּים מוֹנֵהִים עַל יְדֵי
מַלְאָכִים, וּבִכֵּךְ שִׁתְּלַךְ עִמָּנוּ
בְּעִצְמְךָ וְלֹא תִמְסְרֵנוּ בְּיַד
מַלְאָךְ נִמְצָא שְׂאֵנוּ מוּבַדְלִים
מֵהֶם:

ביאור רש"י

הוסיף לבקש שלא ישרה השכינה רק על ישראל

(טז) וּבִמְהֵרָה יִיָּדַע אֶפְסוֹ. במה יודע מפוצות החן שמצאנו בענין, הלא זה יוודע בלכתך עמנו, ובנוסף על כך, עוד דבר אחר אני שואל ממך, שאל תשרה שכינתך עוד על אמות העולם חוץ מעל בני ישראל (ברכות ז).

וּנְפַלְינוּ אֲנִי וְעַמִּי. וְנִהְיָה מִבְּדָלִים וְנִכְרִים בְּדָבָר הַזֶּה [שישירה עִמּוֹ שְׂכִינְתּוֹ] מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּעוֹלָם, שֶׁלֹּא יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם שְׂכִינְתּוֹ, וְהִלְשׁוּן 'וּנְפַלְינוּ' הַכְּתוּב כֵּן הוּא בְּמִן 'וְהַפֶּלָה ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל דְּבָר' וְגו' (לֵפֶל ט ד) הַכְּתוּב בִּמְכַת דְּבַר, שְׁפִירוּשׁוֹ שִׁבְדִּיל ה' וְיִהְיֶה נִכְר' הַהֲבָדֵל.

כל הזכויות שמורות

ביאור המקרא

תורה

רש"י

[ביקשת], שלא אשרה את שכינתי על אומות העולם **אֲעֲשֶׂה, כִּי** [-משום שאכן] **מִצַּאתָ חֵן בְּעֵינַי, וְאֶדְעָךָ בְּשֵׁם -** ואכיר אותך בשם של חשיבות:

בקשת משה לראיית כבוד ה'

לאחר שראה משה שהיא עת רצון, ודבריו מקובלים לפני ה', הוסיף לבקש בקשה נוספת, לראות את כבוד ה', והשיבו ה' שיראנו את כבודו כדי ללמדו סדר תפילה, אך יוכל לראות רק את אחוריו ולא את פניו.

(יח) **וַיֹּאמֶר -** וביקש משה מה', **הֲרֹאֵנִי נָא** [-עתה] **אֶת פְּנֵיךָ:**

(יט) **וַיֹּאמֶר לוֹ ה',** אכן הגיעה השעה שתראה את כבודי כפי השיעור שארשה

לך לראות ממנו, כי ברצוני ללמדך כיצד להתפלל לפני, לפיכך **אֲנִי אֲעֲבִיר** את כל מידת טובי **עָלֶיךָ** כדי שתשיגנו ותתבונן בו יותר מכל אדם, **וְקָרָאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ -** ואקרא לפניך את י"ג מידותי שיפורטו להלן (לה ד יא), ועל ידי כך תלמד את סדר בקשת הרחמים מלפני, **וְחִנָּתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן** - ואתן את חניי למי שיאמרם לפני באותן פעמים

עוד על אומות העולם **אֲעֲשֶׂה, ואֵין דְּבָרִיו** של כלום על ידי שריית שכינה ללא נפל וגלוי עיניים (במדבר כד ד), כגון **וְאֵלֶי דָּבָר יִגָּבַד** (איוב ד יג) שומעין על ידי שלום: (יח) **וַיֹּאמֶר הֲרֹאֵנִי נָא** את כבודך.

ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים, והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו: (יט) **וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲעֲבִיר וְגו'.** הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות, לפי שאני רואה ורצין ללמדך סדר תפלה, שכשנכרת לבקש רחמים על ישראל הוכרת לי זכות אבות, כסצור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה, **אֲנִי אֲעֲבִיר** כל מדת טובי לפניך על הנור ואתה נפון במערה:

וְקָרָאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ. ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות. וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא שלש עשרה מדות ה' מלמד את ישראל לעשות כן, ועל ידי שזכירו לפני רחום וחנון יהיו נענין, כי רחמי לא כלים (ראש השנה ג:ר) **וְחִנָּתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן.** אותן פעמים שארנה לחון (שמו"ר מה ו):

ביאור רש"י

שֶׁשְׁנֵינִי בְּקֶשֶׁת רַחֲמִים עָלַי וְשָׁרָאֵל אחרי חטא העגל **הַזֶּה בְּרִית לִי וְכֹת אֲבוֹת, כְּנֹרָה שֶׁבִּכְוֹר אֲתָה שְׂאֵם תְּמִידָה וְכֹת אֲבוֹת אֵין עוֹד תִּקְנֶה** לישראל מחמת גודל עונותיהם, ולכן **אֲנִי אֲעֲבִיר** היינו שאכריו ואקרא **כָּל מִדַּת טוֹבִי** שאני חונן בהם את האדם **לְפָנֶיךָ** בעמדי **עָלַי הַצֹּר, וְאֲתָה** תהיה **צָפוֹן בְּמַעְרָה** ועל ידי כך תוכל להשיג בקשת ראיית הכבוד במה שארשה אותך, והיא ראיית האחוריים.

אפילו אם תמה זכות אבות יעורר י"ג מדות רחמים לפני **וְקָרָאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ.** אז כשאעביר כל מדת טובי, כדי **לְשַׁמֵּדךָ סֹדֶר בְּקֶשֶׁת רַחֲמִים** שארחם עליהם **אֶף אִם תִּכְלֶה וְכֹת אֲבוֹת, וְכִסְדֶּךָ** זה שתשמע ממנו בשעה **שְׁאֲתָה רֹאֶה אוֹתִי מְנַמֵּךְ** בטלית וקורא **שֶׁשֶׁשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, הֵיוּ מְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְעָלַי יְדֵי שְׁנֵינִי בְּרַחֲמִים לְפָנֶיךָ** רחום וחנון יהיו נענין, **כִּי רַחֲמִי לֹא כָלִים** (ראש השנה יז:).

הבטחו שיהיו רחמים במונן שירצה **וְחִנָּתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחֹן.** אין הכוונה כמשמעו למי שארצה אחון וארחם, אלא פירושו **אֲתָה שְׂאֵם תְּמִידָה** [-זמנים] **שְׁאֲרָאֵל לְחֹן אֲחֹן,** ויהיו זמנים שלא אחון (שמו"ר מה ו).

עוֹד עָלֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם, אֲעֲשֶׂה, ואֵין דְּבָרִיו שֶׁל בְּלָעִם בא לו בנבואה **עָלַי יְדֵי שְׁרִית שְׂכִינָה, אֲלֵא** בבחינת **נִפְלָא וְגָלִי עֵינַי** (במדבר כד ד), והיינו בלילה כשהוא שוכב ובא אליו כנגב בסתר, **וְכָגוֹן** שמצינו לשון זה על נבואת העכו"ם, בדברי אליפז התימני לאיוב **'וְאֵלֶי דְּבָר יִגָּבַד'** (איוב ד יב), ופירושו שנגב אלי דבר נבואה אודותיך, שנביאי האומות **שׁוֹמְעִין** נבואתם **עָלַי יְדֵי שְׁלִיחַ** ולא על ידי הקב"ה בעצמו.

ראה שהוא עת רצון ביקש לראות כבודו (יח) **וַיֹּאמֶר הֲרֹאֵנִי נָא אֶת פְּנֵיךָ.** מה **רָאָה מִשֶּׁה** לבקש בקשה זו כאן, אלא ראה **שְׁהִיָּה עַת** רצון לפני ה' **וְדִבְרֵיו מְקַבְּלִים** שהסכים הקב"ה לכל מה שביקש, והוסיף **שְׂאֵל לְהִרְאוֹתוֹ בְּמִרְאִית מַמַּשׁ** את **כְּבוֹדוֹ.**

הגיע הזמן ללמדך סדר תפילת מדות הרחמים (יט) **וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲעֲבִיר וְגו'.** גם בלי בקשתך **הַגִּיעָה** השְׁעָה שְׁתִּרְאָה בְּכְבוֹדִי מִה שְׁאֲרָאֵל **אֲתָה לְרֹאוֹת, לְפִי** שהגיע הזמן **שְׂאֵנִי רֹאֶה וְכִסְדֶּךָ** **לְשַׁמֵּדךָ סֹדֶר תְּפִלָּה** ואז ממילא תראה כבודי, ומה שהצטרך ללמד אותו עכשיו סדר התפילה, לפי שכך אמר לו הקב"ה,

ורחמתי את־אשר ארחם: ואמר
אנא אעביר כל טובי על אפך ואקרי
בשמי דיך קדמך ואחון למאן
דאחון וארחם על מאן דארחם:

ב) ויאמר - והמשיך ה' לומר למשה, אף כאשר
אעביר את כל טובי על פניך לא תוכל - איני מרשה
לך לראות את פני אלא
רק את אחורי, כי לא
-משום שלא- יראני
-יראה את פני- האדם,
וחי - ויחיה, אלא מיד
ימות:

בא) ויאמר עוד ה'
למשה, הנה בהר שבו אני
מדבר אליך תמיד, מקום
אתי - יש לי מקום
מוכן לצרכך להטמין בו
כדי שלא תיזק בשעה
שאעבור על פניך, ונצבת
-והתייבב- באותה שעה
על הצור - על הסלע
שבראש ההר, ומשם תראה
את כבודי:

בב) והיה בעבר פבדי -
וכאשר אעבור לפניך,
ושמתיך בנקרת הצור -
אשים אותך במערה שבתוך

עד כאן לא הצטיחו
אלא עמים אענה ועמים לא אענה, אבל בשעת מעשה
אמר לו הנה אנכי פרט ברית (להלן לו י), הצטיחו שאין
חוזרות ריקם (ראש השנה שס): ויאמר לא תוכל
וגו'. אף כשאעביר כל טובי

על פניך איני נותן לך רשות
לראות את פני: (כא) הנה
מקום אתי. זהר אשר אני
מדבר עמך תמיד יש מקום
מוכן לי לזרכך, שאטמין שם
שלא תזק, ומשם תראה מה
שתראה, וזה פשוטו. ומדרשו,
על מקום שהשינה שם
מדבר, ואומר המקום 'אתי',
ואינו אומר אני במקום,
שהקדוש צריך הוא מקומו
של עולם ואין עולמו מקומו
(בר' סח ט): (כז) בעבור
כבודי. כשאעבור לפניך:
בנקרת הצור. כמו העיני
האנשים הם פנקר (במדבר טו
יד), יקרוה ערבי נחל (משלי יז),
אני קרתי ושמתי מים (ישעיה
לו כה), גורה אחת להם:
נקרת הצור. כריית הנור:

ביאור רש"י

שמשמעו 'יש לי מקום' מסוים, ואינו אומר 'אני במקום'
מסוים, כיון שהקדוש ברוך הוא מקומו של עולם ואין
עולמו מקומו, ולא שייך אצלו לומר שהצטמצם ונכנס
במקום (בר' סח ט).

כשתהיה נקרת הצור ויכל לראות את כבודי
(בב) בעבר פבדי. כלומר, אז כשאעבור בעצמי לפניך
ואז עדיין אין לך רשות לראות.

ושמתיך בנקרת הצור. 'נקרת' מלשון נקב וחור שנהיה
מחפירה, כמו שמצינו בדברי דתן ואבירם למשה
'העיני האנשים' הנה תנקה לא נעלה' (במדבר טו יד),
שפירושו להוציא עניהם וישאר נקב ריק במקומם, וכן כתוב
בלועג למוסר אם, ייעזב שיקרוה ערבי נחל' (משלי יז),
יקרו עיני עורבים אכזרים, וכמו כן בדברי גאווה של סנחריב
מלך אשור שהתפאר 'אני קרתי ושמתי מים' (ישעיה לו כה),
בכל מעשי הצלחתי כמו החופר בור ומוצא מים, כל לשונות
האלו גזרה [שורש] אחת להם דהיינו ש'נקר' הוא מלשון
נקב וחור.

נקרת הצור. היינו ברית -[חפירת] הצור, שיש מקומות
בצור שהוא נבקע ונעשה כמין בור, ואפשר
להסתתר שם.

ורחמתי. בעת שאחפץ ברחם ויש זמן שלא ארחם (שס),
עד כאן, כלומר, בדברים אלו לא הבטיחה
אלא שיהיה עתים שאענה וארחם ויהיה עתים שלא
אענה, אבל בשעת מעשה כשהתגלה אליו, אמר לו
'הנה אנכי פרט ברית' (להלן לו י), הבטיחה שאותם יא
מידות אינן חוזרות ריקם ותמיד יענה להם כשיקראו לפניו
סדר זה (ראש השנה שס).

אף בזמן ראיית כבוד לא יוכל לראות פני ה'
(ב) ויאמר לא תוכל וגו'. והוסיף לומר לו, אף
כשאעביר כל טובי על פניך תוכל לראות
רק את אחורי, אבל איני נותן לך רשות לראות את פני.
יש לי מקום מוכן להטמין

בא) הנה מקום אתי. 'אתי' כמו 'עמי', כלומר, בהר
אשר שם אני מדבר עמך תמיד יש מקום
מוכן לי לצרכך כדי להתגלות לפניך, וצריך אני למקום
מיוחד שאטמין שם שלא תזק מתי שיעבור כבודי, ומשם
תראה מה שהרשיתי שתראה, וזה פשוטו של מקרא.

הקב"ה מקומו של עולם
ומדרשו, לא על מקום הצור מדבר עמו, אלא על מקום
שהשינה שם מדבר, ולפי מדרשו אומר המקום 'אתי'

לד (א) וַיֹּאמֶר ה' אֵל מִיֶּשֶׁה, פָּהֶם [חצוב] הָיָה
אחר ואני אכתוב לה צמת יד. כן המלך זה הקדוש

מפסולות הלוחות נתעשר משה
לד' (א) פָּסַל לָד' הוסיף תיבת 'לד', מלמד שְׁהָרָאָהוּ
 למשה **מִחֻצֵּב** [-מקום חצוב באבן] מלא
 ב**סַפְרֵינֵינוּ** [-אבן יקרה], שהיה חצוב **מִתּוֹךְ אֶהְיֶה, וְאֹמַר**

י וְדִקְדַּמִּי לָא
לֵךְ אֶ וַיֹּאמֶר
יְהוָה בְּסֵל-לָךְ
הַשְׁפָּחוֹת יֵאָז עֲלֶיהָ שֶׁם רַע, עֲמֵד שׁוֹשְׁצִינָה וְקָרַע
כְּתוּבָתָהּ, אָמֵר, אִם יֹאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהוֹרֵגָהּ, אֹמֵר לוֹ
עֲדִיין אֵינָה אֶשְׁתָּךְ, בְּדֵק הַמֶּלֶךְ וּמֵאֵל שֶׁלֹּא הִיָּה
הַקְּלָקוֹל אֵלֶּא מִן הַשְׁפָּחוֹת, נִתְרַעָה לָהּ. אָמֵר לוֹ
שׁוֹשְׁצִינָה, פְּתוּז לָהּ אַחֲרֵת שֶׁנִּקְרָעָה הָרֵאשׁוֹנָה,
אָמֵר לוֹ הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵת קִרְעַת אֹתָהּ אַחֲרֵת קָנָה לָהּ נִייר
רוֹד הוּא, הַשְׁפָּחוֹת אֵלֶּוּ עֲרַב רַב, וְהַשׁוֹשְׁצִין זֶה מִשָּׁה,

יוֹ, הַפְסַלְתָּ מֵהַלּוּחוֹת שֶׁהָיָה עֲשׂוֹי סִנְפְרֵיהֶן יְהוָה שְׁלֹשָׁה, וּמִשֵּׁם נִתְעַשֵּׂר מִשֵּׁה הַרְבֵּה (נִדְרִים לַח. תַּחֲנוּמָא כט.)
 אָמַר ה' לְמוֹשֶׁה אַתָּה שִׁבְרָתָם אֶתָּה צִירָךְ לַעֲשׂוֹת הַדְּשִׁים
 פֶּסַל לָךְ. דְּוֹקָא בְּלוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת אָמַר לוֹ 'פֶּסַל לָךְ, וְהַטַּעַם,
 אַתָּה שִׁבְרָתָ הָרֵאשׁוֹנוֹת, אַתָּה 'פֶּסַל לָךְ'
 אַחֲרָיוֹת, וְהוּא כְּמִשְׁלַל לְמִלָּה שְׁלֹשָׁה לְמִדְיָנָה הֵימָן וְהֵינִיחָ
 אֲרוֹסָתוֹ שְׁאִירָס לַעֲצָמוֹ עִם הַשְּׁפָחוֹת, מִתּוֹךְ קִלְקוֹל
 שֶׁקִּלְקְלוּ הַשְּׁפָחוֹת וַיֵּצֵא גַם עֲלֵיהָ שֵׁם רַע, עֲמֹד
 שׁוֹשְׁבִינָה (-הַטּוֹרַח עַל דְּבַר זִיוּוּגָה). וְקָרַע בְּתַבְתֵּיהָ, אָמַר,
 אִם יֹאמְרוּ הַמִּלָּה לְהַרְגָּהּ כִּיֹּן שֶׁקִּלְקְלָהּ וְהָיָה אֵשֶׁת הַמֶּלֶךְ
 אָמַר יוֹ לַמֶּלֶךְ נִדְוִין אֵינָה אֲשֶׁתָּה שְׁאִין לָהּ כְּתוּבָה וְאִין
 לְדוֹן אוֹתָהּ כְּאֵשֶׁת הַמֶּלֶךְ, בְּדִקַּת הַמִּלָּה וּמִצָּא שְׁלֹשׁ הֵנָּה
 הַקִּלְקוֹל בְּאֲרוֹסָתוֹ אֵלֶּיָּה מִן הַשְּׁפָחוֹת, וְנִתְרַצָּה לָהּ
 לְהֵינֵשׂא אוֹתָהּ. אָמַר יוֹ שׁוֹשְׁבִינָה, בְּנֵב לָהּ בְּתַבָּה
 אַחֲרָיִת שְׁקִרְיָה הָרֵאשׁוֹנָה, אָמַר יוֹ הַמִּלָּה, אַתָּה
 קָרַעְתָּ אוֹתָהּ, אַתָּה קָנָה לָהּ יָרֵךְ אָחֵר וְאֵינִי אֲכַתֵּב לָהּ
 בְּכַתֵּב יָדִי, כְּמוֹ כֵּן בְּחַטָּא הֶעֱגַל וּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, הַמִּלָּה
 זֶה הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהַשְּׁפָחוֹת אֵלֶּיָּה עָרֵב רַב שַׁעֲשׂוֹ
 אֶת הֶעֱגַל וַיֵּצֵא שֵׁם רַע עַל יִשְׂרָאֵל, וְהַשְּׁוֹשְׁבִין זֶה מִשֵּׁה

כי תשא ליום שישי

תקני

ביאור המקרא

תורה

רש"י

שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים כָּרָאשִׁנִּים - כמידת הלוחות הראשונים ששברת וכמינם, וְכַתְּבָתִּי [-ואכתוב] בכתב ידי על הלַחַת אֵת עשרת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלַחַת הָרִאשִׁנִּים אֲשֶׁר שִׁבַרְתָּ:

(ב) וְהָיָה נִבְזֹן [-מזומן] בַּבֶּקֶר [-למחר בבוקר], וְעֵלִיתָ [-ועלה] בַּבֶּקֶר אֶל הָרִי סִינִי, וְנִצַּבְתָּ לִּי [-והתייצב לפני] שָׁם עַל רֹאשׁ הָהָר:

(ג) וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה אֶל הָהָר עִמָּךְ, וְגַם אִישׁ אֶל יָרֵא [-לא יראה] בְּכֶל הָהָר ואף לא בתחתיתו, גַּם הַצֹּאֵן וְהַבֶּקֶר אֶל יָרְעוּ אֶל מוֹלֵ הָהָר הַהוּא:

(ד) וַיִּפְסַל מֹשֶׁה שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים כָּרָאשִׁנִּים, וַיִּשְׁכֶּם מֹשֶׁה בַּבֶּקֶר [-בהנף החמה] וַיַּעַל אֶל רֹאשׁ הָרִי סִינִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ, וַיִּקַּח בְּיָדוֹ [-עמו], שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים בַּעֲלוֹתוֹ לָהָר:

י"ג מידות

לאחר שעלה משה להר ירד ה' בענן ועבר על פניו, וקרא בשם י"ג מידותיו, כדי ללמד את משה כיצד לבקש רחמים לפניו.

(ה) וַיֵּרֶד [-והתגלה] ה'

בַּעֲנָן, וַיִּתְּצֵב ה' עָמוֹ [-עם משה] שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר, וַיִּקְרָא [-והתפלל] מֹשֶׁה בְּשֵׁם ה':

ביאור רש"י

לפי שלוחות הראשונות על ידי שִׁהִיו בַּתְּשׂוּאוֹת [-צעקות והרמת קול], וְקִלְלוֹת מִשְׁמִים וְקִלְלוֹת שִׁנְאוֹת שִׁנְאוֹת כולם מסביב ההר, שִׁשְׁמָה בָּהֶן עֵין רָעָה וגרם שיאבדו, ולכן עתה איש לא יעלה עמו, שאין לָךְ יָפֶה מִן הַצְּנִיעוּת (תנחומא לא).

ביקש שיקיים הבטחתו

(ה) וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'. פירושו כמו שִׁמְתָּ רַגְלֶיךָ בְּתַרְגוּמָא בְּתַרְגוּמָא 'וַיִּקְרָא בְּשֵׁם הָהָר', כלומר, כשירד ה' בענן, קרא משה בשם ה' שיקיים הבטחתו ללמדו סדר התפילה.

אֲרוּסָתוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ צִרוּךְ הוּא אֵלּוֹ יִשְׂרָאֵל, לִכְךָ נֶאֱמַר פָּסַל לָךְ (תנחומא ז): (ב) נִבְזֹן. מוּזוּמִין: (ג) וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ. הִרְאֵנוּנוֹת עַל יְדֵי שִׁהִיו בַּתְּשׂוּאוֹת וְקוֹלוֹת וְקוֹלוֹת שִׁלְטָה צָהָן עֵין רָעָה, אֵין לָךְ יָפֶה מִן הַצְּנִיעוּת (תנחומא ז):

(ה) וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'. מִתְּרַגְמִינִין וַיִּקְרָא בְּשֵׁם הָהָר:

שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים כָּרָאשִׁנִּים וְכַתְּבָתִּי עַל-הַלַחַת אֵת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל-הַלַחַת הָרִאשִׁנִּים אֲשֶׁר שִׁבַרְתָּ: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה פָּסַל לָךְ תָּרִין לִדְחֵי אֲבָנִיָּא

בְּקִדְמָאֵי וְאֶכְתוּב עַל לִוְחֵיָא יֵת פְּתִגְמִיָּא דִּי הָיוּ עַל לִוְחֵיָא קִדְמָאֵי דִּי תִבְרָתָא: ג וְהָיָה נִבְזֹן לְבָקֶר וְעֵלִיתָ בַּבֶּקֶר אֶל-הָרִי סִינִי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם עַל-רֹאשׁ הָהָר: וְהָיוּ זִמִּין לְצַפְרָא וְתִסַּק בְּצַפְרָא לְטוּרָא דְסִינִי וְתִתְעַתֵּד קִדְמֵי תַמָּן עַל רִישׁ טוּרָא: ג וְאִישׁ לֹא-יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם-אִישׁ אֶל-יָרֵא בְּכָל-הָהָר גַּם-הַצֹּאֵן וְהַבֶּקֶר אֶל-יָרְעוּ אֶל-מֹלֵ הָהָר הַהוּא: וְאִנְשׁ לֹא יִסַּק עִמָּךְ וְאִף אִנְשׁ לֹא יִתְחַזִּי בְּכָל טוּרָא אִף עָנָא וְתוּרֵי לֹא יָרְעוּן לְקָבִיל טוּרָא הַהוּא: ג וַיִּפְסַל שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים כָּרָאשִׁנִּים וַיִּשְׁכֶּם מֹשֶׁה בַּבֶּקֶר וַיַּעַל אֶל-הָרִי סִינִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים: וּפָסַל תָּרִין לִדְחֵי אֲבָנִיָּא בְּקִדְמָאֵי וְאֶקְדִּים מֹשֶׁה בְּצַפְרָא וְסָלִיק לְטוּרָא דְסִינִי כְּמָא דְפָקִיד יְיָ יִתִּיה וְנִסִּיב בְּיָדֵיהּ תָּרִין לִדְחֵי אֲבָנִיָּא: ה וַיֵּרֶד יְהוָה בַּעֲנָן וַיִּתְּצֵב עָמוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה: וְאֶתְגַּלִּי יְיָ בַּעֲנָנָא

ששיבר את הלוחות שהוא דמיון הכתובה בין ישראל להקב"ה כדי שיוכל לומר עדיין אינם ארוסין, וְאֶרְוֹסְתוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵלֵינוּ יִשְׂרָאֵל שאירס אותם לעצמו במתן תורה ככלה לחתו, לָךְ נֶאֱמַר 'פָּסַל לָךְ', לפי שאתה קרעת כתובתם, תביא נייר חדש ואכתוב עליה שוב את עשרת הדברות (תנחומא ז).

(ב) נִבְזֹן. פירושו להיות מוּזָמִין לעשות כן. גם בתחתית ההר שלא יעמדו

(ג) וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ. גם בתחתית ההר שהוא מקום שמותר לעמוד שם, לא יעמדו שם אלא אתה לבד,

רענ"י

(ז) ט. **נָצַר** [-שומר] את הַקֶּסֶד שהאדם עושה לפניו לְאֶלְפִים - ועד אֲלֵפִים דורות הוא מְיַטֵּב לזרעו בזכותו.
 י. **נִשָּׂא עוֹן** - סולח לעבירות שאדם עושה במזיד. יא. **נִפְשָׁע** - וסולח לעבירות שאדם עושה אותן להכעיס כדי למרוד בו. יב. **נְסִיחָה לְחַטָּאת** - לעבירות הנעשות בשוגג. יג. **נִנְקָה לְאֵי יִנְקָה** - ואולם לזכות לא יזכה.
 נז"ן רבתי

עושה חסד למי שאין לו זכויות

(ו) ה' ה'. שנים מִדַּת רַחֲמִים הִיא עַל הָאָדָם, וְנִתְחַלֵּק לְשֵׁנִי מִדּוֹת, אַחַת הִיא רַחֲמִים עַל הָאָדָם קִדְּם שְׂיִחְטָא וְאַע"פ שְׁלֹוִי לִפְנֵי שִׁיחְטָא עִמּוֹ בְּרַחֲמִים, וְאַחַת לְאַחֵר שְׂיִחְטָא וְיָשׁוּב, יִמְשִׁיךְ לְהִתְנַהֵּג עִמּוֹ בְּמִידַת הָרַחֲמִים וְלִהְיֵיטִיב לוֹ (רֹאשׁ הַשָּׁנָה יז:).

מִידַת הָרַחֲמִים לִכּוֹת לְחֶסֶד יוֹתֵר מִמָּה שְׁמֹוּעַ לוֹ

א"ל. אַף זֶה מִדַּת רַחֲמִים הִיא כִּמוֹ הַשְּׁמוֹת הַקּוֹדְמִים, וְהוּא נוֹתֵן טוֹבוֹת מְרֻבּוֹת וְחֹסְדִים גְּדוֹלִים לְאָדָם יוֹתֵר מִכִּפִּי הַמַּגִּיעַ לוֹ, וּמֵבִיא רֹאיָה לְדַבְּרֵי שׂא'ל הוּא מִידַת הָרַחֲמִים, וְכֵן הוּא אָמַר (תְּהִלִּים כב ב) בְּהִתְפַּלֵּל דּוֹד עַל הַגּוֹלָה 'אֵלֵי אֵלֵי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי, וְאֵין לֹאמַר לְמִידַת הַדִּין 'לָמָּה עֲזַבְתָּנִי, אֲלֵא ע"כ שׂא'ל הוּא מִדַּת רַחֲמִים, כִּךָּ מְצֵאתִי בְּמִכִּי לָתֵת (בְּשַׁלַּח מִס' דִּשְׁרָה ג).

מֵאֵרִיךְ אֵף גַּם לְמִי שְׁמֵאֵחֵר לְשׁוֹב

אָרְךָ אֲפִים. אֲפִילוֹ לְמִי שְׁאִינוֹ שׁוֹב בְּתִשׁוּבָה מִיד, מְאֵרִיךְ לוֹ אֲפִי וְאֵינוֹ מְמַחֵר לְפָרַע מִמֶּנּוּ, שְׁמֵאֵ לְאַחֵר זְמַן יַעֲשֶׂה תִשׁוּבָה (סֵנְהֶדְרִין קיא:).

את החוטאים, ואינו מוותר לגמרי על העונות, אלא מעניש עליהם מעט מעט, ופָּקֵד [-וּזְכָּר] את עוֹן האֲבוֹת עַל הַבָּנִים שלהם, וְעַל בְּנֵי הַבָּנִים, כלומר, עַל הַשְּׂלָשִׁים - על נכדיהם שהם הדור השלישי מהם, וְעַל הַרְבֵּעִים - ועל בני נכדיהם שהם הדור הרביעי מהם, כאשר הם אוחזים את מעשי אבותיהם בידיהם ומרשיעים כמותם:

בקשת משה וּכְרִיתַת הַבְּרִית כאשר עבר ה' על פני משה השתחוה משה, וביקש שילך ה' בקרב ישראל ויסלח לעוונם, והשיבו ה' שהוא כורת ברית לעשות נפלאות עם ישראל ולהבדילם מכל העמים.

(ח) כאשר ראה משה שהשכינה עוברת ושמע את קול הקריאה, וַיִּמְהַר [-מִיָּהָר] מִיד מֹשֶׁה וַיִּקְדֹּ אַרְצָה [-וְהִתְכַּוְּף] אֶרְצָה - לארץ, וַיִּשְׁתַּחֲוֶה והשתחוה בפישוט ידים ורגלים:

(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לַה', אִם נָא [-עֲתָה] מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי, וַיֵּךְ נָא [-עֲתָה] אֲדֹנָי בְּקַרְבָּנוּ - בתוכנו, כמו שהבטחתי 'פָּנֵי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ' (לעיל לג יד), כִּי [-וְאִם תֹּאמַר] עַם קָשָׁה עֲרָף הוּא - שעם

שאינו מוותר על העון לגמרי, אלא נפרע ממנו מעט מעט. ורבותינו דרשו, מנקה הוא לשנים, ולא ינקה לשליש שנים (יומא פו.): פוקד עון אבות על בנים. כשאוחזים מעשה אבותיהם צדיהם, שכזר פירש

במקרא אחר (לעיל כ ה) לְשָׁנָי (ברכות טז.): וְעַל רַבְעִים.

דור רביעי. נמלאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות, שצמדה טובה הוא אומר נוֹרָא חֲסֵד לְאַלְפִים (תוספתא סוטה פ"ד ה"א): (ח) וַיִּמְהַר מִשְׁהָה. כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה, מִיד וַיִּשְׁתַּחֲוֶה: (ט) וַיֵּךְ נָא ה' בְּקַרְבָּנוּ. כמו שהבטחתי מאחר שאתה נושא עון, ואם עם קשה עורף הוא וימרו בך ואמרת על זאת פֶּן אֶכְלֶךָ בְּדָכְךָ (לעיל לג א), אתה תסלח לעווננו וגו'. יס 'כי' במקום 'אם':

פָּקֵד | עוֹן אֲבוֹת עַל-בָּנִים
וְעַל-בְּנֵי בָנִים עַל-שְׁלָשִׁים
וְעַל-רַבְעִים: נָטַר טִיבוֹ לְאַלְפֵי
דָּרִין שְׂבִיב לַעֲוֹן וְלַמְרֹד וְלַחֲבוּבִין
סָלַח לְדַתִּיבִין לְאוֹרִיתִיָּה וְלִדְלָא
תִּיבִין לֹא מְזַכֵּי מִסְעֵר חֻבִּי אֲבָהָן
עַל בָּנִין וְעַל בְּנֵי בָנִין מְרַדִּין
עַל דָּר תְּלִיתָאֵי וְעַל דָּר רַבִּיעָאֵי:
ח וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקְדֹּ אֶרְצָה
וַיִּשְׁתַּחֲוֶה: וְאֹחֲזִי מֹשֶׁה וּבָרַע
עַל אֶרְעָא וּסְגִיד: ט וַיֹּאמֶר אִם-
נָא מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי
יִלְךְ-נָא אֲדֹנָי בְּקַרְבָּנוּ כִּי עַם-קָשָׁה-עֲרָף הוּא

ביאור רש"י

אומר 'נָטַר חֲסֵד לְאַלְפִים', ונתבאר שהכוונה לאלפיים דורות, וכאן אמר עד דור רביעי (תוספתא סוטה פ"ד ה"א). כששמע את ה"ג מדות מִיד 'וישתחוה' (ח) וַיִּמְהַר מֹשֶׁה. מִיד פִּשְׁרָאָה מֹשֶׁה שְׂכִינָה עוֹבֶרֶת וְאַחֲרֵי שִׁמְעָה קוֹל הַקְּרִיָּאָה של ה"ג מדות, מִיד 'וַיִּשְׁתַּחֲוֶה' לפני שהשכינה תתכסה ממנו.

אין לחשוש מהליכת השכינה עמם היות ואתה סולח להם (ט) וַיֵּךְ נָא ה' בְּקַרְבָּנוּ. כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּ שְׁתִּלַּךְ אִתָּנוּ, ואם תאמר עדיף שלא תלך איתנו שמא יחטאו בדרכך ויתחייבו כליה, אין לחשוש לכך מֵאַחֵר שֶׁאַתָּה נוֹשֵׂא עוֹן כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְתָּ בִּי"ג מְדוּת, וְאִם כֵּן אֶפִּילוֹ אִם עַם קָשָׁה עֲרָף הוּא וַיִּמְרֹד בָּךְ וַיִּחְטְאוּ וְאַמְרַתָּ עַל זֹאת 'פֶּן אֶכְלֶךָ בְּדָכְךָ' (לעיל לג א), אֲתָה תִּסְלַח לְעוֹנֵינוּ וגו'. ולפי זה יהיה הפירוש 'כי עם קשה עורף הוא', אפילו אם עם קשה עורף הוא, אתה תסלח עוונם, שִׁישׁ מְקוֹמוֹת שְׁכוּתָב 'כִּי' בְּמִקּוֹם 'אם'.

ינקה לא ינקה, והיינו שְׁאִינוּ מוֹתֵר וּמְנַקָּה עַל הָעוֹן 'בְּגִמְרֵי לגמרי, אִלָּא שֶׁנִּפְרַע מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט. מְנַקָּה לְשִׁבִּים ואינו מנקה לאינן שבים וְנִרְבּוּתֵינוּ לֹא דָרָשׁוּ כֵן, אלא שמחולק הוא לשני דברים, ופירושו, מְנַקָּה הוּא לְשִׁבִּים בתשובה, אבל וְלֹא יִנְקָה לְאֵלוֹ שְׁאִינוֹן לְשִׁבִּים בתשובה (יומא פו.).

נתפסים בעון אבותיהם כשעושים כמעשיהם הרעים פָּקֵד עוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים. דווקא בְּשִׁאוּחִזִּים מְעִשָּׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם והולכים בדרכם הרעה, שְׁהָרִי בָּבֶר פֶּרֶשׁ בְּמִקְרָא אַחֵר (לעיל כ ה) שֶׁמַּעֲנִישׁ 'לְשִׁנָּא' והיינו לאלו שאוחזים וממשיכים מעשיהם הרעים של אבותיהם (ברכות טז.).

מדה טובה מרובה ממדות פורעניות וְעַל רַבְעִים. כלומר, פוקד העון עד דור רביעי, נִמְצָאת שְׁמִדָּה מוֹבָה שֶׁהִקְבָּה מִשְׁלֵם שְׂכָר לִירֵאָיו מְרַבֶּה עַל מִדַּת פְּרָעָנוֹת כְּשֶׁמַּעֲנִישׁ לְרַשָּׁעִים, אֲתָה לְחֻמַּשׁ מֵאוֹת הֵינּוּ חֲמֵשׁ מֵאוֹת פַּעֲמִים יוֹתֵר, שְׁהָרִי בְּמִדָּה מוֹבָה הוּא

ביאור המקרא

תורה

רש"י

שמפנה את ערפו כלפי מוכיחיו הוא, וממאן לשמוע לדבריהם, ומשום כן לכאורה יש לחשוש שאם תלך עמנו בעצמך ויחטאו לך תכלה אותם בזעמך, וְסַלַחְתָּ [הלא תסלח] לְעֹנֵינוּ וְלַחַטָּאתֵנוּ, שהרי רחום וסולח אתה, וְנִחַלְתָּנוּ - ונהיה אנחנו נחלתך המיוחדת, שלא תשרה את שכינתך כי אם עלינו בלבד, ולא על שאר האומות, כפי שביקשתי וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמִּי מִכָּל הָעַם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (לעיל לג טז):

וְסַלַחְתָּ לְעֹנֵינוּ וְלַחַטָּאתֵנוּ וְנִחַלְתָּנוּ: וְאָמַר אִם כָּעַן אֲשַׁבְּחִית רַחֲמִין קְדָמָךְ יְיָ תִּהְיֶה כָּעַן שְׂכִינְתָּא דִּי בִּינְנָא אַרִי עִם קָשִׁי קָדֵל הוּא

וְתִשְׁבּוּק לְחוּבְנָא וְלַחַטָּאנָא וְתִחַסְנָנָא: שְׁשִׁי וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲנֹכִי כֹרֶת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמִּי אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרָאוּ בְּכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתָּה בְּקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֶׂה יְהוָה כִּי־נִוְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ: וְאָמַר הָא אֲנָא גִזֵּר קִיָּם קָדָם כָּל עַמִּי אֶעֱבִיד פְּרִישָׁן דְּלֹא אֶתְבְּרִיאוּ בְּכָל אַרְעָא וּבְכָל עַמְמִיָּא וַיַּחֲזִי כָל עַמָּא דְּאֵת בִּינְיָהוֹן יֵת עוֹבְדָא דִּי אַרִי דְּחִיל הוּא דְּאֲנָא עֲבִיד עִמָּךְ: יֵא שְׁמַר־לָךְ אֵת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצִּוֶּךְ הַיּוֹם הַנִּנִּי גִרְשׁ מִפְּנִיךָ אֶת־הָאֻמִּי אֲשֶׁר אִתָּה בְּקִרְבּוֹ אֵת מַעֲשֶׂה ה' בִּי נִוְרָא [שיראוי, שמתיראים ממנו] הוּא, אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ:

תנאי הברית

ה' ציוה את משה כמה מצוות, שהן התנאי לברית שכרת עם ישראל שנזכרה לעיל (פסוק י) ולהלן (פסוק כז), והן: איסור כריתת ברית עם יושבי הארץ, איסור עבודה זרה והמצוה לאבדה, שמירת חג המצות, מצות בכור אדם ובהמה, שמירת שבת, חג השבועות, חג הסוכות, מצות ראייה, איסור שחיטת הפסח על החמץ, איסור הלנת הפסח, מצות ביכורים, ואיסור בשר וחלב.

(יא) ה' ציוה על משה, שְׁמַר לָךְ [בליבך] אֵת הדברים אֲשֶׁר אֲנִי מַצִּוֶּךְ הַיּוֹם כדי לאומרם לישראל, וכה תאמר להם, הַנִּנִּי גִרְשׁ [עתיד לגרש] מִפְּנִיךָ [מלפניך] אֵת עַמִּי הָאֻמִּי

° בראש עמוד, ב"ה שמו"ו סימן

ביאור רש"י

אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת. לְשׁוֹן וְנִפְלִינוּ (סס), שֶׁתִּהְיֶה מִבְּדִלִים וְנִיכְרִים בְּזוֹ מִכָּל הָאֻמּוֹת, עַל יְדֵי שֶׁלֹּא תִשָּׁרְהָ שְׂכִינְתִּי עֲלֵיהֶם.

הגרשני אינו נמנה כאן שנפנה מעצמו (יא) אֵת הָאֻמִּי וְגו'. שֶׁשׁ אֻמּוֹת יֵשׁ כְּאֵן וְהֵם הַנִּמְנִים לְעִיל (לג ב), ומה שלא מנה כאן שבעה אומות, כִּי הַגִּרְשִׁי עֲמוֹד וְנִבְרָה אֵת עַצְמוֹ מִפְּנֵיהֶם, וְלֹא שִׁיךְ לומר 'הנני גורש מפניך' אחר שגירש את עצמו (ויק"ד יז ו).

ביקש שבישראל לבד יהיה נחלתו

וְנִחַלְתָּנוּ. וְתִתְּנֵנוּ שְׁנֵהִי לָךְ לְבַד לְנִחְלָה [ס"א שְׁתִּתֵּן לָנוּ נִחְלָה] מִיַּחֲדָת וְלֹא יִהְיֶה לָךְ נִחְלָה אַחֶרֶת, וְזוֹ הוּא בְּקִשְׁתָּ מֹשֶׁה שֶׁכָּבַר בִּיקֶשׁ לְעִיל (לג טז) וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמִּי, שֶׁלֹּא תִשָּׁרְהָ שְׂכִינְתְּךָ עַל שָׂאֵר הָאֻמּוֹת. כִּת לֵהם בְּרִית עַל זֶה שִׁישְׂרָה שְׂכִינְתּוֹ עֲלֵיהֶם לְבַד (י) בְּרִית בְּרִית. עַל זֹאת שֶׁאֵקִיִּים הַבְּטַחְתִּי לְהִיּוֹת עִם יִשְׂרָאֵל נִבְדֵּל, שֶׁלֹּא אִשְׁרָה שְׂכִינְתִּי עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

כי תשא ליום שישי

תקנא

תורה

רש"י

ביאור המקרא

והפנעני והחתי והפרזי והחוי
והיבוסים והיבוסים היושבים
בארץ כנען:

(יב) השמר לך פן
[שמא] תכרת ברית
ליושב [ליושבי] הארץ
אשר אתה בא
עליה, פן [שמא]
יהיה למוקש [לתקלה,
למכשול] בקרבך, ויחטאו
אותך לעבוד עבודה זרה
כמותם:

מצות איבוד עבודה זרה ומזבחותיה
(יג) כי [אלא] את
מזבחתם של יושבי הארץ
שעליהם הם זוכים
לעבודה זרה תתצון -
תנצו, ואת מצבתם
תשברו - ואת האבנים
שהם מציבים ועושים אותן
לעבודה זרה כדי
להשתחוות להן תשברו,
ואת אשריו תכרתו -
ואת האילנות שהם עושים
אותם לעבודה זרה תכרתו
ותאבדו:

(יד) כי לא תשתחוה
לאיל אחר - משום
שאסור להשתחוות לאלהים
אחרים על כן עליך לאבדם, כדי שלא יבואו לעובדם, כי ה' קנא שמו,
אל קנא הוא - שהרי אני ה' שאל קנא שמי, המקנא להיפרע על חטא עבודה זרה ואינו מוותר
עליו:

והפנעני והחתי והפרזי והחוי
והיבוסים: טר לך ית דאנא מפקדך
יומא דין הא אנא מתריך מן קדמך
ית אמוראי וכןענאי וחתיאי ופריזאי
וחויאי ויבוסאי: יב השמר לך
פן תכרת ברית ליושב הארץ
אשר אתה בא עליה פן יהיה
למוקש בקרבך: אסתמר לך דלמא תגזר קנים ליתבי
ארעא די את עליל עליה דלמא יהי לתקלא בינך: יג כי
את מזבחתם תתצון ואת מצבתם תשברו ואת
אשריו תכרתו: ארי ית אגוריהון תתערעו וית קמתהון
תתברו וית אשריהון תקצצו: יד כי לא תשתחוה
לאיל אחר כי יהוה קנא שמו אל קנא הוא: ארי
לא תסגוד לטעות עממיא ארי יי קנא שמיא אל קנא
הוא: טו פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו א אחרי
אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחן:
דלמא תגזר קנים ליתבי ארעא ויטעון פתר טעותהון
וידבחו לטעותהון ויקרון לך ותיכול מדבחייהון:

שאסור להשתחוות לאלהים אחרים על כן עליך לאבדם, כדי שלא יבואו לעובדם, כי ה' קנא שמו,
אל קנא הוא - שהרי אני ה' שאל קנא שמי, המקנא להיפרע על חטא עבודה זרה ואינו מוותר
עליו:

איסור ברית ברית ליושב הארץ

הכתוב חוזר לציווי שנאמר לעיל (פסוק יב) 'השמר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ', ומבאר את טעם האיסור.
(טו) פן תכרת ברית ליושב הארץ - שמא תעלה על דעתך לומר שלא הוזהרת אלא על איסור עבודה
זרה ועל איבודה, אבל לא אעניש אותך על כריתת ברית עמהם, וזנו [ויזנו] יושבי הארץ אחרי אלהיהם
וזבחו [ויזבחו] קרבנות לאלהיהם, וקרא [ויקראו] לך ואכלת מזבחן - ותסב יחד עמהם בשעה שהם
אוכלים מזבחם שזבחו לצורך סעודתם:

ר"ש רבתי

ביאור רש"י

האוכל מזבח עכו"ם כאילו מודה בעבודתו
(טו) ואכלת מזבחן. פסבור אתה שאין עניש
בכריתת ברית איתם אלא רק עם כורת
ברית לעבודה זרה, אבל לכרות עמם ברית לאכול
באכילתו אינו אסור, ואינו כן, אלא אני מנעלה עליך
באכילתך מזבחן פמודה אתה בעבודתו, שמתוך כך

(יג) אשריו. הוא אילן שעובדים אותו.
מעניש ופורע משונאיו
(יד) קנא שמו. מקנא להפרע מעוברי רצונו ואינו מוותר
על עונשם המגיע להם, וזהו כל לשון קנאה
הנאמר בהקב"ה, שאזחו בנצחוננו על שונאיו, ופורע
מעוזביו.

ביאור המקרא

תורה

רש"י

(טו) לא כן הוא, אלא אם תאכל עמהם מעלה אני עליך כאילו אתה מודה באלהיהם, משום שמתוך כך תבוא לידי חיתון עם יושב הארץ העובד לה, וְלִקְחָתָּ [וּתְקַח] מִבְּנֹתָיו לְנָשִׁים לְבָנֶיךָ, וְזָנוּ בְּנֵיךָ אֲחֵרֵי אֱלֹהֵיהֶן, וְהִזְנוּ גַם אֶת בָּנֶיךָ הַנְּשׂוּאִים לְהֵן אֲחֵרֵי אֱלֹהֵיהֶן:

איסור עשיית עבודה זרה
(יז) אֱלֹהֵי מִסְכָּה [מתכת] לֹא תַעֲשֶׂה לָּךְ:

מצות חג המצות
(יח) אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר, שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתָךְ - כְּמוֹ שְׁצִוִּיתִי אוֹתָךְ (לעיל פרקים יב-יג), לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב - בזמן חודש ניסן שבו מתבשלים ביכורי התבואה, בִּי בְּחֹדֶשׁ [שבחודש] הָאָבִיב יֵצְאָתָּ מִמִּצְרַיִם, ועל כן שמור לעשות את חג המצות בחודש זה:

מצות בכור אדם ובהמה לאחר שציוה הכתוב על מצות חג המצות שהיא זכר ליציאת מצרים, ציוה על מצות קדושת בכור בהמה טהורה, ועל מצות פדיון פטר חמור, ועל פדיון בכור אדם, שגם הן זכר ליציאת מצרים.

תַּעֲשֶׂה-לָּךְ: דַּחֲלֹן דְּמִתְכָּא לֹא תַעֲבִיד לָךְ: יח אֶת-חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתָךְ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב בִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יֵצְאָתָּ מִמִּצְרַיִם: ית חָגָא דְּפִטְרִיָּא תִּטֵּר שְׁבַעַת יוֹמִין תִּיכּוּל פִּטְרִיא כְּמָא דְּפִקִּידְתָּךְ לְזִמְן יִרְחָא דְּאַבִּיבָא אַרִי בִּירְחָא דְּאַבִּיבָא נִפְקָתָא מִמִּצְרַיִם: יט כָּל-פֶּטֶר רָחֵם לִי וְכָל-מִקְנֶךָ תִּזְכֹּר פֶּטֶר שׁוֹר וְשֶׂה: כָּל פֶּתַח וְלֶדָא דִּילִי הוּא וְכָל בְּעִירְךָ דְּכָרִין תִּקְדִּישׁ בְּכוֹר תּוֹר וְאָמַר: כ וּפֶטֶר חֲמוֹר

(יט) כָּל פֶּטֶר רָחֵם לִי - כל בכור אדם שנולד ראשון לאמו ופותח את רחמה מקודש לשמי, וְכָל מִקְנֶךָ תִּזְכֹּר פֶּטֶר שׁוֹר וְשֶׂה - וכן כל בהמותיך אשר יפתח רחמן בבכור זכר ממין שור או שה, מקודש לי בכור זה:

(כ) וּפֶטֶר רָחֵם [בכור] חֲמוֹר

ביאור רש"י

שאתה אוכל עמו אֶתָּה בָּא וְלִקְחָתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ (עבודה זרה ט).

חודש שמתחיל בישול הפירות
(יח) חֹדֶשׁ הָאָבִיב. כלומר, חֹדֶשׁ הראשון להַבְּכֹר [הבשלה] של התבואות, שְׁהַתְּבֹאָה מִבְּכֹרָתָּ [מתחילה] בְּבִשּׁוֹלָהּ.

כל בהמה אשר נפתח רחמה על ידי ולד זכר
(יט) כָּל פֶּטֶר רָחֵם לִי. בְּאָדָם שהוא בכור מדבר. וְכָל מִקְנֶךָ תִּזְכֹּר וגו'. כלומר, 'וְכָל מִקְנֶךָ' אֲשֶׁר 'תִּזְכֹּר' בְּפֶטֶר שׁוֹר וְשֶׂה, פירוש, כל בהמה אֲשֶׁר וּפֶטֶר זָכָר אֶת רָחֶמָהּ והיינו שייולד לה ראשון זכר, אותו זכר יהיה לי.

פֶּטֶר. הוא לְשׁוֹן פְּתִיחָה, והיינו שפותח לראשונה את הרחם, וְכִמוּ כֵן מְצִינוּ 'פֶּטֶר מִים רִאשִׁית מִדּוֹן' (משלי יז), שפירושו, כמו הפותח חור בגדר אמת המים, שהמים מרחיבים החור, כן הוא תחילת מדון ומריבה שמתרחב והולך. ומה שנאמר לעיל 'תִּזְכֹּר', תִּי"ו שֶׁל 'תִּזְכֹּר' לְשׁוֹן נִקְבָּה הִיא, כיון שאינו מדבר על ולד הנולד, אלא מוֹסֵב [מדבר ומתייחס] עַל בהמה הַיּוֹלֶדֶת שהזכר פוטר רחמה.

דווקא 'פטר חמור' ולא אחד משאר בהמות טמאות
(כ) וּפֶטֶר חֲמוֹר. בא למעט שדווקא פטר חמור צריך לפדותו, וְלֹא שֶׁאֵר בְּהֵמָה טְמֵאָה שבהם לא נוהג דין בכור (בכורות ה:).

כי תשא ליום שישי

תקבג

ביאור המקרא

תורה

רש"י

תַּפְדָּה בַּשָּׂה. ונתן לה חמור מותר בעבודה לזעלים (ס' ט): וערפתו. עורפו בקופץ. הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יופסד ממנו (ס' י): כל בכור בניך תפדה. חמשה סלעים פדיונו קלוב, שנאמר (במדבר י"ט טז) וּפְדִיאוּ מִן חֶלֶט תַּפְדָּה וגו': ולא יראו פני ריקם. לפי פשוטו של מקרא דבר בפני ענמו הוא ואינו מוסב על הבכור, שאין צמח צבור ראית פנים, אלא אזכרה לראות, לא יראו פני ריקם, מזה עליכם להביא עולת ראית פנים (חגיגה ט). ולפי מדרש צרייתא, מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה של למד על הענקתו של עזרי שזה חמשה סלעים בכור, צמכת קדושין (כ"א): בחריש ובקציר תשבות. למה נזכר חריש וקציר, יש מרבותיו אומרים על חריש של ערב שציעית הנכנס לקציר וקציר של שציעית היוצא למוצאי שציעית, ללמדך שמוסיפין

תַּפְדָּה בַּשָּׂה וְאִם-לֹא תַּפְדָּה וְעֵרַפְתּוּ כָּל בְּכוֹר בְּנֵיךָ תַּפְדָּה וְלֹא-יֵרְאוּ פָנַי רִיקָם: וּבִכְרָא דְחֲמָרָא תַּפְדּוּק בְּאִמְרָא וְאִם לֹא תַּפְדּוּק וְתִתְקַפִּיָּה כָּל בִּכְרָא דְבְנֵךָ תַּפְדּוּק וְלֹא יִתְחַזֵּון קְדָמַי רִיקָנִין: כֹּא שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי תִשְׁבֹּת בְּחָרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת: שְׁתָּא יוֹמִין תַּפְלָח וּבִיּוֹמָא

מצות השבת והרגלים הכתוב מצוה על שבת השבת, ועל חג השבועות וחג הסוכות, ועל מצות ראייה בשלש רגלים, ומבטיח שלא יאדע שום הפסד לעולי רגלים.

(כ"א) ששית ימים תעבד בעבודות הקרקע ובשאר מלאכות, וביום השביעי תשבת ממלאכה, בקציר ובקציר תשבת:

ללמדך שמוסיפין

מכל מין ומין כפדיון בחריש ובקציר (כ"א): בחריש ובקציר תשבות. למה נזכר חריש וקציר, יש מרבותיו אומרים על חריש של ערב שציעית הנכנס לקציר וקציר של שציעית היוצא למוצאי שציעית, ללמדך שמוסיפין

ביאור רש"י

למדנו שהעניקה לעבד עברי ה' סלעים מכל מין ולפי מדרש שדרשו חכמים בקציריתא, שהתיבות ולא יראו פני ריקם, מקרא יתר [מיותר] הוא והוא מוסב על כל בכור בניך תפדה הנאמר לעיל, אבל אינו בא ללמד על בכור, אלא ומפנה [הוא פנוי] ללמוד ממנו גזרה שנה, נאמר כאן 'ריקם', ונאמר ביציאת עבד עברי (דברים טו יג-יד) 'וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם העניק תעניק לו' וגו', ללמד על העניקתו של עבד עברי שלא כתוב שיעורו בתורה שהוא גם חמשה סלעים מכל מין ומין בנפרד, דהיינו משלשת המינים שכתובים שם בפסוק 'העניק תעניק לו מצאנך ומגנך ומיקבך', כמו שיעורו של פדיון בכור שהוא חמשה סלעים, כך הוא נדרש במסכת קדושין (י"ז).

יש חרישה וקצירה שלא נעשו בשביעית ואסורים (כ"א) בקציר ובקציר תשבת. אם פירושו כמשמעו שמדבר מאיסור מלאכות אלו בשבת קלמה נזכר חריש וקציר, והלא כל מלאכות אסורות בשבת, ולכן יש מרבותינו שאומרים שאינו מדבר משבת אלא בא לומר על חריש של ערב שביעית [השנה השישית], הנזכרם היינו המועילה לשנת השביעית שאסורה, אף שעדיין לא הגיע שנת השביעית, וכן קציר של תבואה שהביאה שליש בשביעית היוצא למוצאי שביעית, צריך לנהוג בה מנהג שביעית אף שקצירתה בשמינית, ובא ללמדך בזה ששנה השביעית מושכת קדושה לפניה ולאחריה, לפי שמוסיפין

פדיון פטר חמור מתורתו בעבודה והשה חולין ביד הכהן תפדה בששה. פודה אותם על ידי שנותן ששה קלפין במקומו, והוא [השה] קלפין גמורים הוא ביד הפדיון, ופטר חמור לאחר שפדאו מתר בעבודתה קלפיהם, מה שאין כן בשאר קדשים שנפדו אסורים בגזיה ועבודה (ש"ס ט).

חובתם ראשו להפסיד ממונו וערפתו. חותך ראשו מצד עורפו בקופץ [סכין גדולה], והטעם להריגתו, לפי שהוא הפסיד ממון פתח בכך שלא נתן לו ששה בפדיונו, לפיכך יפסד ממנו (ש"ס י). פדיון בכור אדם קצוב בתורה ה' סלעים כל בכור בניך תפדה. נותן חמשה סלעים לכהן, ופדיונו קצוב מהתורה, שנאמר (במדבר יח טז) וּפְדִיאוּ מִן חֶלֶט תַּפְדָּה בערך כסף חמשת שקלים וגו'. חייב להביא קרבן עולת ראייה בעליית הרגל ולא יראו פני ריקם. לפי פשוטו של מקרא הרי זה דבר חדש ומצוה בפני עצמו הוא ואינו מוסב [עולה] על הבכור, שהרי אין במצות בכור ענין וחייב של ראית פנים בעזרה שיאמר על כך 'ולא יראו פני ריקם', אלא ציווי ואזהרה אחרת היא, והוא, שבשבת לא יקציר בשלש רגלים כדי לראות בעזרה לפני ה', ולא יראו פני ריקם, כלומר, מצוה עליכם לא לבוא ריקם, אלא להביא קרבן עולת ראית פנים (חגיגה ט).

(כב) וְחַג שִׁבְעַת תַּעֲשֶׂה לָּךְ, בַּבּוֹרִי קִצִּיר חֲטִיִּים - חג שבו אתה מביא את מנחת שתי הלחם, שהיא המנחה הראשונה הבאה מן החטים, וכן תעשה לך את חַג הָאֶסִּיף - חג הסוכות שבו מוכנסת תבואת השנה שעברה מן השדה לבית, שחל בתקופת הַשָּׁנָה - בזמן שהשנה חוזרת ומתחילה מחדש: (כג) שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים [-זמנים] בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ - יראו כל הזכרים שבך אֶת פָּנֵי [-לפני]

בַּבּוֹרִי חֶצֶד חֲטִין וְחֶגָא דְכִנְשָׁא בְּמַפְקָא דְשַׁתָּא: כג שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶת-פָּנֵי

חטים למקדש, כי מנחת העומר הצאה צפסח מן השעורים היא (מנחות טז): וְחַג הָאֶסִּיף. בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לצית, חסיפה זו לשון הכנסה לצית, כמו וְאֶסְפָּתוּ אֵל תוֹף בִּיתָךְ (דברים כב ז): תקופת השנה. שהיא בחזרת השנה בתחלת השנה הצאה: תקופת. לשון מסירה והקפה: (כג) כָּל זְכוּרְךָ. כל הזכרים שצד. הרצה מלות בתורה נאמרו ונכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע, לחייב ולענוש על מנין לאוין שצדם ועל מנין עשה שצדם:

מִחֵץ עַל הַקֹּדֶשׁ, וְכָף מוֹשְׁמֵנוּ של הכתוב, 'שִׁשֶּׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבֵינֵינוּ הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבַּת', וגם עבודת שִׁשֶּׁת הַיָּמִים שֶׁהִתְרַתִּי לָךְ, יֵשׁ שָׁנָה שֶׁהִתְרַשׁ וְהַקִּצִּיר אֶסוּר, וְעַל כִּרְחֹךְ שֶׁהִכְתוּב בֹּא לְאֶסוּר חֲרִישׁ של שנה שישית וקציר של שנה שמינית, שהרי אֵין צִרְיָךְ לֵאמֹר וְלֵאסוּר חֲרִישׁ וְקִצִּיר שֶׁל שְׁבִיעִית ממש, שֶׁהָרִי כָּבֵד נֶאֱמַר (ויקרא כה ד) 'ובשנה השביעית וגו' שְׁדָךְ לֹא תִזְרַע' וגו'. קציר של מצוה מותר אפילו בשבת וְיֵשׁ מִקְדָּם [מרבתינו], שאומרים שְׁאִינוּ מִדְּבַר אֵלָּא בְּשַׁבָּת [ולא בשמיטה], וְחֲרִישׁ וְקִצִּיר שֶׁהִזְכִּיר בֹּא לְאֶסוּר אף שכל המלאכות אסורות בו, בֹּא לֵאמֹר לָךְ, מִדָּה חֲרִישׁ שְׁנֹאסֵר כֵּאֵן הוּא של רִשְׁוֹת שֶׁהָרִי אֵין שוֹם חֲרִישָׁה של מצוה, אֵף קִצִּיר שְׁנֹאסֵר כֵּאֵן הוּא דווקא קציר של רִשְׁוֹת, וְיָצָא קִצִּיר שֶׁהוּא עֲבוּר הַעֲמֹר שֶׁהוּא מִצְוָה וְדוּחָה אֶת הַשַּׁבָּת (ראש השנה ט).

בשבעות הביאו מנחה הראשונה מחטים של חדש (כב) בַּבּוֹרִי קִצִּיר חֲטִיִּים. שהוא הזמן שְׁאֵתָה מִבִּיא בֹא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִן הַחֲטִיִּים הַחֲדָשִׁים שֶׁצִּמְחוּ בשנה זו.

בַּבּוֹרִי. אֵין הַכוּוּנָה שֶׁחַג הַשְּׁבִיעוֹת הוּא זְמַן קִצִּיר הַחֲטִיִּים, אֵלֹא שֶׁהִיא הַמִּנְחָה הָרִאשׁוֹנָה הַבָּאָה מִן הַחֲדָשׁ שֶׁל חֲטִיִּים לְמִקְדָּשׁ, ואפילו שהקריבו העומר מן החדש כבר בפסח, כִּי מִנְחַת הָעֲמֹר הַבָּאָה בְּפֶסַח מִן הַשְּׁעוּרִים הִיא, ושתי הלחם הוא הקרבן הראשון שבא מחטים (מנחות טז).

מחול על הקודש, וכך משמעו, ששם ימים מעבוד וציוס השביעי משבות, ועבודת ששת הימים שהתרחי לך, יש שנה שהחריש והקציר אסור, ואין צריך לומר חריש וקציר של שביעית, שהרי כבר נאמר (ויקרא כה ד) שְׁדָךְ לֹא תִזְרַע וגו'. ויש מהם אומרים שאינו מדבר אלא בשבת, וחריש וקציר שהזכר בו לומר לך, מה חריש רשות אף קציר רשות, ילא קציר העומר שהוא מזה דוחה את השבת (ראש השנה ט). (כג) בַּבּוֹרִי קִצִּיר חֲטִיִּים. שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים: בבורי. שהיא מנחה ראשונה הצאה מן החדש של

חטים למקדש, כי מנחת העומר הצאה צפסח מן השעורים היא (מנחות טז): וְחַג הָאֶסִּיף. בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לצית, חסיפה זו לשון הכנסה לצית, כמו וְאֶסְפָּתוּ אֵל תוֹף בִּיתָךְ (דברים כב ז): תקופת השנה. שהיא בחזרת השנה בתחלת השנה הצאה: תקופת. לשון מסירה והקפה: (כג) כָּל זְכוּרְךָ. כל הזכרים שצד. הרצה מלות בתורה נאמרו ונכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע, לחייב ולענוש על מנין לאוין שצדם ועל מנין עשה שצדם:

סוכות הוא בזמן שאוספים את התבואה מהשדה לבית וְחַג הָאֶסִּיף. חג הסוכות נקרא כן, מפני שהוא בְּזִמְנָא שְׁאֵתָה אֵסֵף תְּבִיאָתְךָ מִן הַשָּׂדֶה שֶׁהִיא מוֹנַח שם כל ימות החמה להתייבש, לְתוֹךְ הַבֵּית, ולשון אֶסִּיפָה זו אינה לשון אסירת דבר המפוזר, שהרי התבואה מונחת בשדה לאחר הקציר כשהיא אסופה, אלא לְשׁוֹן הַכְּנָסָה לְבֵית, ודוגמתו, כְּמוֹ וְאֶסְפָּתוּ אֵל תוֹף בִּיתָךְ (דברים כב ז), הנאמר במוצא אבידה ואינו יודע של מי היא, שצריך לאספו ולהכניסו לביתו כדי לשומרו ולהחזירו לבעליו.

סוכות הוא בזמן גמר השנה הקודמת והתחלת החדשה תקופת הַשָּׁנָה. שֶׁהִיא [חג הסוכות] בְּזִמְנָא חֲזָרָת [-גמר] הַשָּׁנָה וּבִתְחִילַת הַשָּׁנָה הַבָּאָה. תקופת. נקרא כן לפי שהוא מְלִשֵּׁן מִסְבָּה וְהַקְפָּה, כלומר, סיבוב והיקף דבר הנגמר ומתחדש. כל הזכרים בכלל ישראל חייבים בעליית הרגל (כג) כָּל זְכוּרְךָ. אֵין הַכוּוּנָה 'הזכרים שלך', שאם כן יתחייבו גם העבדים במצות ראייה, אלא כוונת הכתוב הוּא כָּל הַיִּזְכָּרִים שְׁבָךְ, כלומר בכלל ישראל, ומה שכפל וכתב פסוקים אלו כאן אף שכבר נאמרו כמה פעמים בתורה, לפי שיש הַרְבֵּה מִצְוֹת בַּתּוֹרָה שְׁנֶאֱמָרוּ וְנִכְפְּלוּ, וְיֵשׁ מִקְדָּם שֶׁנִּכְפְּלוּ שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים וְאַרְבַּע, והוא כדי לְחַיֵּב לְעֲנֹשׁ את העובר עליהם עַל כָּל מִנְיַן הָאֲוִיִּן שֶׁבָּהֶם וְעַל כָּל מִנְיַן עֲשֵׂה שְׁבָהֶם.

ביאור המקרא

תורה

רש"י

הָאָדָן [-אדון העולם] ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בבית המקדש, בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות:

שלש זמנים אלו להיראות לפני בבית המקדש, פי אוריש [-משום שאגרש] את הגוים מפניך, והרחבתי את גבולך - את תחום ארצך, ותשב גם במקומות מרוחקים מבית המקדש, ועל כן לא תוכל לעלות לשם תמיד אלא רק בזמנים אלו. ומבטיח הכתוב, וְלֹא יִחַמַּד [-יגזול] אִישׁ אֶת אֶרְצְךָ בַּעֲלֶתְךָ [-כאשר תעלה] לְרֹאוֹת אֶת פָּנַי ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה, ותניח את ביתך ושדותיך וכרמייך ללא שמירה:

איסור שחיטת פסח על החמץ ואיסור לינה

(ב) לֹא תִשְׁחַט עַל חֶמֶץ דָּם זָבָחִי - לא תשחט את קרבן הפסח ביד גסן כאשר יש

חמץ ברשותך, אלא עליך לבערו לפני שחיטת הפסח. עוד הזהיר הכתוב, וְלֹא יֵלֵין לְבַקֵּר זֶבַח חַג הַפֶּסַח - ולא יעבור לילה על אימורי הפסח בעודם מחוץ למזבח, שכן בעלות השחר הם נפסלים בלינה:

ביאור רש"י

שלך קנים בכל מקום שהוא, והוא אֲזַהֲרָה לְשֹׁחֲטֵי אוֹ לְזֹרֵק וכן למקטיר אבריו, שאם יש חמץ ברשותם או לְאֶחָד מִבְּנֵי הַבִּיָּרָה המנויים על הקרבן, שהם עוברים על לאו (פסחים 20:).

לינה פוסלת כשעבר עלות השחר ולא היה על המזבח וְלֹא יֵלֵין. בַּתְּרִגּוֹמוֹ וְלֹא יִבִּיתוּן לְצַפֵּרָא בר מדרבא, פירוש, שלא יעבור עליו לילה מחוץ למזבח, שקיי"ל שאין לֵינָה מוֹעֵלֶת לפסול כשהוא מונח בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ אפילו שעדיין לא הקטירוהו, וְאִין לֵינָה פוסלת אֵלָּא בְּעֵבֶר עֲלֵיו עֲמוּד הַשֶּׁחֶר כשהוא מחוץ למזבח (זבחים 20:).

האיברים העולים למזבח נפסלים בלינה מחוץ למזבח זֶבַח חַג הַפֶּסַח. היינו אֲמוּרָיו שאותם מקריבים על המזבח. וּמִפְּאֵן אֲתָה לָמַד לָכֵן הַקָּטָר הַלְּבָבִים וְאֲבָרִים שנפסלים בלינה.

(כד) אוריש. כתרנומו אֶתְרָךְ, וכן הָסֵל לֵךְ (דברים 3 לב), וכן וְיִזְרַע אֶת הָאֲמָרִי (במדבר כא לב) לשון גירושין: והרחבתי את גבולך. ואמה רחוק מבית הצמירה ואיך יכול לראות לפני תמיד, לכן אני קובע לך שלש רגלים הללו: (כה) לֹא תִשְׁחַט וגו'. לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, אזהרה לשחט או לזרוק או לאחד מבני חצורה (פסחים סג:): וְלֹא יֵלֵין. כתרנומו. אין לינה מועלת צראש המזבח, ואין לינה אלא בעמוד השחר (זבחים 20:).

זבח חג הפסח. אימוריו. ומכאן אמה למד לכל הקטר חלצים ואזרים:

פְּעָמִים בַּשָּׁנָה: ארי אתריך עממין מן קדמך ואפתי ית תחומך וְלֹא יִחַמַּד אִישׁ ית ארעך במסקך לְאֶתְחַזָּא קָדָם יי אלהך תלת זמנים בשתא: כה לֹא־תִשְׁחַט עַל־חֶמֶץ דָּם־זָבָחִי וְלֹא־יֵלֵין לְבַקֵּר זֶבַח חַג הַפֶּסַח: לֹא תפוס על חמיע דם פסחי וְלֹא יִבִּיתוּן לְצַפֵּרָא בר מדרבא תרבי נכסת חגא דפסחא:

חמץ ברשותך, אלא עליך לבערו לפני שחיטת הפסח. עוד הזהיר הכתוב, וְלֹא יֵלֵין לְבַקֵּר זֶבַח חַג הַפֶּסַח - ולא יעבור לילה על אימורי הפסח בעודם מחוץ למזבח, שכן בעלות השחר הם נפסלים בלינה:

אגרש אותם כדי שתורישו את ארצם (כד) אוריש. פירושו בַּתְּרִגּוֹמוֹ 'אתרך' דהיינו אגרש, וכן מצינו לשון זה בסיוח מלך האמורי שאמר ה' למשה שיגרשו ויירש את ארצו, שנאמר שם 'הַחֵל רֵשׁ לרשת את ארצו' (דברים ב לא), וכן 'וְיִזְרַע אֶת הָאֲמָרִי אשר שם' (במדבר כא לב), כולם לְשׁוֹן גְּרוּשִׁין הם.

נתן ה' השלוש רגלים שאפילו הרחוקים יבואו בקביעות וְהִרְחַבְתִּי אֶת גְּבֻלְךָ. ולכן אֲתָה רְחוֹק מִבֵּית הַבְּחִירָה וְאִינְךָ יָכוֹל לְרֹאוֹת לְפָנַי תָּמִיד, לָכֵן אֲנִי קוֹבֵעַ לָךְ שְׁלֹשׁ רְגָלִים הַעֲלֹו לעלות ולראות.

אימתי חמץ מעכב שחיטת הפסח (כה) לֹא תִשְׁחַט וגו'. אין הכוונה שלא ישחט הפסח על החמץ, אלא לֹא תִשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח וְעַדִּין חֶמֶץ

מצות ביכורים ואיסור כשר בחלב

(כו) **רֵאשִׁית** [תחילת] **בְּבוֹרֵי אֲדָמָתְךָ** - פירות שביכרו משבעת המינים שנשתבחה בהם ארצך, **תָּבִיא לְבֵית ה' אֱלֹהֶיךָ** - לבית המקדש. עוד הזהיר הכתוב, **לֹא תִבְשֹׁל גְדִי** [ולד רך] **בְּחֶלֶב אֱמוֹ** - אל תבשל בחלב בשר של בהמה שיש לאמו חלב. וכן אסור לאכול בשר שנתבשל בחלב, וכן בשר שנתבשל בחלב אסור בהנאה:

כתיבת הדברים

ה' ציוה על משה לכתוב את הדברים האמורים, ובאותם ארבעים יום ששהה משה על ההר בפעם השלישית כתב ה' על הלוחות השניים שפסל משה את עשרת הדברות.

(כו) **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, כְּתֹב לְךָ בַסֵּפֶר אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** - את המצוות האמורות לעיל בפרשה, **כִּי עַל פִּי** [משום שבגלל] **הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֵת** [ועם] **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**:

(כח) **וַיְהִי שָׁם מִשֶּׁה עַם** [לפניו] **ה' עַל הַר סִינִי**

(כו) **רֵאשִׁית בְּבוֹרֵי אֲדָמָתְךָ**. משצעת המינין האמורים צנח אלכך, **לְכָךְ חֲטָה וַשְׁעָרָה וְגִפְנֵי וְגו'** (דברים ח ט), **וְדָבָר הוּא דָבַר תַּמְרִים** (ספרי כי תבוא וכו'): **לֹא תִבְשֹׁל גְדִי**. אזהרה לזכר צחלז. ושלש פעמים כחצו צמורה, אחד לאכילה ואחד להנאה ואחד לאיסור בישול (חולין קטו: מכלתא משפטים מס' דכספא ט): **גְדִי**. כל ולד רך צמשמע, ואף עגל וכצט, ממה שהולך לפרט צכמה מקומות 'גדי עזים' למדת שגדי סחם, כל יונקים צמשמע (חולין קיג:): **בְּחֶלֶב אֱמוֹ**. פרט לעוף שאין לו חלב אס, שאין איסורו מן התורה אלא מדברי סופרים (שם קיג:): **אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה**. ולא אתה רשאי לכחצו תורה שצטל פה (גיטין ס:):

כְּתֹב לְךָ בַסֵּפֶר אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה - את המצוות האמורות לעיל בפרשה, **כִּי עַל פִּי** [משום שבגלל] **הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֵת** [ועם] **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**:

אֲרֻבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, מראש חודש אלול עד יום הכיפורים, **לָחֶם וּמִיִּם לֹא יִכְתֹּב ה' עַל הַלְּחָת אֵת דְּבָרֵי הַבְּרִית**, שהם עשרת הדברים שנצטוו עליהם ישראל במעמד הר סיני, שעליהם נכרתה ברית לישראל:

ביאור רש"י

גְדִי. לאו דווקא, אלא כל נֶלֶד רֶךָ [צעיר] **בְּמִשְׁמַע, וְאֵף עֶגְלָה וְכֶבֶשׂ, וְהָרְאִיָּה לְכָךְ מִפֶּה שְׁהֲצִרְךָ לְפָרֶשׁ בְּכִמְהָ מְקוֹמוֹת** 'גדי עזים' ולא כתב 'גדי' סתם, **לְמִדַּת שְׁבִמְקוֹם** שכתב **גְדִי** סתם **כֹּל יוֹנָקִים בְּמִשְׁמַע** (חולין קיג:).

עוף אין חייבים עליו מן התורה בכשר בחלב **בְּחֶלֶב אֱמוֹ**. לאו דווקא, אלא כל חלב במשמע, וכתב 'חלב אמו' לומר שפרט לעוף שאין לו חלב אס, שאין אסורו בכשר וחלב מן התורה אלא מדברי סופרים (שם קיג:).

(כו) **אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה**. 'אלה' מיעוט הוא, ובא למעט שדווקא דברים אלו אתה רשאי לכתוב, ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה (גיטין ס:).

אין מביאים ביכורים אלא משבעת המינים

(כו) **רֵאשִׁית בְּבוֹרֵי אֲדָמָתְךָ**. אין חייב בבכורים אלא משבעת המינים האמורים בתורה בשבח ארצך שהם גדלים שם, והם, **אֲרֻבָּעִים יוֹם וְאֵף עֶגְלָה וְכֶבֶשׂ וְהָרְאִיָּה לְכָךְ מִפֶּה שְׁהֲצִרְךָ לְפָרֶשׁ** ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש 'גו' (דברים ח ט), **וְדָבָר הוּא דָבַר תַּמְרִים** שהוא מין פרי (ספרי כי תבוא רצו).

כל מין בשר בכל חלב אסור

לֹא תִבְשֹׁל גְדִי. הוא אזהרה לכל בשר בחלב שאסורים ולא דווקא 'גדי' או 'חלב אמו'. **וַשְׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּתוּב בַּתּוֹרָה לִשְׁוֹן זֶה, אֶחָד לְאִיסוֹר אֲכִילָה וְאֶחָד לְאִיסוֹר הִנָּחָה וְאֶחָד לְאִיסוֹר בִּישוּל** (חולין קטו: מכלתא משפטים מס' דכספא ט).

כי תשא ליום שישי

תקנז

ביאור המקרא

תורה

רש"י

ידידת משה מוהר עם הלוחות

בתום ארבעים הימים ירד משה מוהר עם הלוחות השניים, וציוה את בני ישראל את דברי ה' שנאמרו לו בהר.

(כט) וַיְהִי בְּרִדְתָּהּ [-וכאשר ירד] מֹשֶׁה מֵהַר סִינִי ביום הכיפורים, וַיֵּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדוּת - שהם עדות על כך שבחר ה' בישראל מכל האומות, היו בְּיַד מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן הָהָר, ומֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן [-שקרא] עֹזר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ - שהקרינו פניו קרני אור מאותו זמן שדיבר ה' עמו בהר:

(ל) וַיֵּרָא אֶהְרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [-נשיאי העדה] אֶת מֹשֶׁה, וַהֲנִיחָה קָרַן עֹזר פָּנָיו, וַיֵּרָא מִגִּשְׁתֵּי אֱלֹהִים - ומשום כן פחדו להתקרב אליו, ולאחר שיצאו לקראתו נתרחקו ממנו ושבו לאחור: (לא) וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה לשוב אליו, וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהְרֹן וְכָל הַנְּשָׂאִים בְּעֵדָה - וכל נשיאי העדה, וַיְדַבֵּר [-והיה מדבר] מֹשֶׁה אֲלֵהֶם בְּשִׁלְחוֹת ה' את כל הדברים שציוה עליו לצוות את העם:

(כט) וַיְהִי בְרִדְתָּהּ מֹשֶׁה. כשהציל לוחות אחרונות ציום הכפורים: בִּי קָרַן. לשון קרנים, שהאור מזהיק וצולט כמין קרן. ומהיכן זכה משה לקרני ההוד, רבוצתו אלמרו (תנחומא לו) מן המערה, שנתן הקדוש צרון הוא ידו על פניו, שנאמר

(לעיל לג כג) וַשֹּׁפְתִי כָפִי: (ל) וַיֵּרָא מִגִּשְׁתֵּי אֱלֹהִים. זל וראה כמה גדול כמה של עצירה, שעד שלא פשטו ידיהם צעירה מהו אומר (לעיל כד ח) וּמִקְרָאָה כְּצוֹד ה' פֶּאֶשׁ אֶכְלֶמָּה פֶּרֶאֶשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, ולא יראים ולא מודעושים, ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומודעושים (ספרי נשא ח): (לא) הַנְּשִׂאִים בְּעֵדָה. כמו 'נשיאי העדה': וידבר משה אֲלֵיהֶם. שליחותו של מקום. ולשון הווה הוא כל הענין הזה:

אַרְבָּעִין יָמִין וְאַרְבָּעִין לַיְלָה לַחֲמָא לָא אָכַל וּמִיָּא לָא אֲשַׁתִּי וּכְתַב עַל לוחִיָּא יַת פְּתִגְמִי קִיָּמָא עֲשָׂרָא פְתִגְמִין: כט וַיְהִי בְּרִדְתָּהּ מֹשֶ�ה מֵהַר סִינִי וַשֵּׁנִי לַחַת הָעֵדוּת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן הָהָר ומֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עֹזר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ: וַהֲנִיחָה פֶד נַחַת מֹשֶׁה מְטוֹרָא דְסִינִי וַתִּרִין לוחִי דְסִהְדוּתָא בְּיָדָא דְמֹשֶׁה בְּמִיחִתִּיהָ מִן טוֹרָא ומֹשֶׁה לֹא יָדַע אֲרִי סִגִּי זִיו יִקְרָא דְאַפּוּהִי בְּמִלְלוּתִיהָ עֲמִיהָ:

וַיֵּרָא אֶהְרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶ�ה וַהֲנִיחָה קָרַן עֹזר פָּנָיו וַיֵּרָא מִגִּשְׁתֵּי אֱלֹהִים: וַחֲזָא אֶהְרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מֹשֶ�ה וְהָא סִגִּי זִיו יִקְרָא דְאַפּוּהִי וַדְחִילוּ מִלְּאַתְקֶרְבָּא לְוַתִּיהָ: לֹא וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהְרֹן וְכָל־הַנְּשָׂאִים בְּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: וַיִּקְרָא

ביאור רש"י

בְּחָה שֶׁל עֲבָרָה עד שהיא מחלישה את הכוח הרוחני, שֶׁעַד שֶׁלֹּא פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם לַהֲתַעֲסֵק בְּעֲבָרָה [חטא העגל], מְהִי אֹמֵר בְּגוּדֵל מְדִרִיגָתָם 'וּמִקְרָאָה כְּצוֹד ה' פֶּאֶשׁ אֶכְלֶמָּה בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל' (לעיל כד יז), וְלֹא יִרְאִים וְלֹא מוֹדְעִנֵּים אֵף שְׂרָאוּ אֶת כְּבוֹד ה', וּמִשְׁעִשׂוּ אֶת הָעֵנָף אֵף מִקְרָנֵי הוֹדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיוּ מְרַתְּעִים [מפחדים], וּמוֹדְעִנֵּים כְּשֶׁרָאוּהוּ (ספרי נשא א).

לימד קודם את נשיאי העדה התורה דבר יום ביומו (לא) הַנְּשָׂאִים בְּעֵדָה. הוא כְּמוֹ שֶׁאָמַר 'נְשִׂאֵי הָעֵדָה', וכלומר הנשיאים שבעדה. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם. את שְׁלִיחוֹתָיו שֶׁל מֶלֶךְ לְלִמְדָם כֹּל מִה שֶׁקִּיבֵל מִסִּינִי. וְלִשְׁוֹן הָיָה הוּא כֹּל הָעֵנָף הָיָה, כלומר, כך היה נוהג מדי יום ביומו לקרוא קודם לנשיאים ואחר כך לבני ישראל ללמדם תורה ומצוות.

משה זכה לקרני הוד מיד השכינה כשהיה במערה (כט) וַיְהִי בְּרִדְתָּהּ מֹשֶׁה. כְּשֶׁהִבִּיא לַלּוּחֹת אַחֲרֹנוֹת צִיּוֹם הַכְּפּוּרִים לאחר שסלח ה' לבני ישראל מחילה גמורה.

בִּי קָרַן. שורשו מִלְּשׁוֹן קֶרְנִים, ונקרא כן לפי שֶׁהָאֹר מְבַהֵק וּבּוֹלֵט כשהוא מאיר ונראה כְּמִין קָרַן. ומהיכן - מדוע זָכָה מֹשֶׁה לְקֶרְנֵי הַהוֹד בלוחות האחרונות מה שלא זכה לזה בלוחות הראשונות, רְבּוּצֵינָיו אֲמָרוּ (תנחומא לו) מִן הַמִּעֲרָה שֶׁהִיא טְמוּן בְּתוֹכָהּ, וכשעבר כבוד ה' הָיָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יָדוּ עַל פָּנָיו שֶׁלֹּא יִרְאֶה פָנָיו ה', שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל לג כב) 'וַיִּשְׁפְּתִי כָפִי', ודבר זה היה קודם קבלת לוחות האחרונות.

נחלשו כוחם על ידי חטא העגל (ל) וַיֵּרָא מִגִּשְׁתֵּי אֱלֹהִים. בּוֹא וְרָאָה בְּמַה גְּדוֹלָה וְקֹשֶׁה

(לג) וְאַחֲרֵי כֵן - ולאחר שהיה מלמד לזקנים את דבר ה', נִגְשׂוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כדי ללמוד ממנו, וַיֵּצֵאוּ [-והיה מצוה] אֶת כָּל אִשָּׁר דִּבֶּר ה' אֹתוֹ בְּהַר סִינַי:

(לד) וַיְכַל מֹשֶׁה מִדִּבְרֵי אֲתָם - וכאשר היה משה מסיים לדבר אליהם, וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו מִסְכָּה - היה מכסה את פניו במין בגד שעל הפרצוף משום כבוד קרני ההוד, כדי שלא יזונו בהם הכל את עיניהם שלא בשעת דיבורו אליהם:

(לה) וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֱלוֹ לְפָנָיו ה' לְדַבֵּר אִתּוֹ, יָסִיר [-היה מסיר] אֶת הַמִּסְכָּה מֵעַל פָּנָיו עַד צֵאתוֹ, וַיֵּצֵא [-והיה יוצא] מֵאוֹהֱלוֹ בַּפְּנִים מְגֹלּוֹת, וְדִבֶּר [-ומדבר] אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת

לֵד וּבָבֹא מֹשֶׁה לְפָנָיו יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת-הַמִּסְכָּה עַד-צֵאתוֹ וַיֵּצֵא וְדִבֶּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת הִיה נותן המסכה כנגדן, ונוטלו זשעה שהיה מדבר עם ישראל, וזשעה שהמקום מדבר עמו עד לאחור, ונצאמו יצא בלא מסכה: (לז) ודבר אל בני ישראל. וראו קרני ההוד צפניו. וכשהוא מסתלק מהם:

ביאור רש"י

סדר לימוד התורה לישראל

והיינו כיסוי פנים, וְשָׁשׂוֹן אֲרָמִי הוּא כמו שמצינו בַּגִּמְרָא (כתובות סב:) אצל ר' חנניה בן חכינאי שבא לביתו אחרי שנים עשרה שנים, וכשבא ישבה אשתו בחורץ והרימה עיניה, וכשראתה אותו סָוִי לָפָה, פירוש, ראה לבה, ונדמה לה שזה בעלה, כלומר שהביטה והבינה, וַעֲזָר בְּכַתְּבוֹת (ס) הָיָה קֹא מִסֻּי לָאֶפֶה, 'מסוי' לשון הַכְּתָבָה הוּא, והיינו שְׁהִיָּה מִסְתַּכֵּל ומביט בה - באמו. אף כֵּאֵן מִסְכָּה מלשון הכבטה, והוא הַכְּתָבָה הַנִּתֵּן בְּנֶגֶד הַפְּרָצוֹף וּבֵית הַעֲיִנִּים כדי להסתיר את ההכבטה בו, ונקרא כך על שם ההכבטה, וַעֲשֵׂה את הבגד לְכַבֹּד קֶרְנֵי הַהוֹד שהיה על פניו, שֵׁשׁ יוֹזְנוֹ הַכֶּסֶּם מִהֶם שלא לצורך, ולכן הָיָה נֹתֵן הַמִּסְכָּה בְּנֶגֶדוֹ, וְאוֹלָם הִיהָ נֹמְלָא מִפְּנֵי בִשְׁעָה שְׁהָיָה מִדְּבַר עִם יִשְׂרָאֵל ומלמדם תורה שאז יכלו לראות קרני ההוד, וְכֵן בִּשְׁעָה שֶׁהִמְקוֹם מִדְּבַר עִמוֹ עַד צֵאתוֹ וּבְצֵאתוֹ ללמדם יֵצֵא גַם כֵּן בְּלֹא מִסְכָּה.

(לז) וְדִבֶּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֵן רָאוּ קֶרְנֵי הַהוֹד בְּפָנָיו. וּבְשָׂאוֹ מִסְתַּלֵּק מִהֶם.

(לז) וְאַחֲרֵי כֵן נִגְשׂוּ. אַחֲרֵי שֶׁלָּמַד הַזִּקְנִים מֵה שִׁקְבַל מִסִּינַי, הִיהָ חוֹזֵר וּמְלָמֵד הַפְּרָשָׁה אוֹ הַהֲלָכָה לְיִשְׂרָאֵל. וְכֵמו שְׁשִׁנְיוֹ, תָּנִי רַבָּנָן, בִּיצֵד הִיהָ סֶדֶר מִסִּיר הַמִּשְׁנָה שִׁמְסֵר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, מֹשֶׁה הִיהָ לֹמֵד מִפִּי הַגְּבוּרָה, נִכְנָם אֵלָיו אֶהָרֹן, שָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פֶּרֶק, נִסְתַּלֵּק אֶהָרֹן מִלִּפְנֵי וַיֵּשֶׁב לוֹ צֵד שְׁמֹאֵל שֶׁל מֹשֶׁה, אַחֲרֵי כֵן נִכְנָם בְּנָיו שֶׁל אֶהָרֹן וַיֵּשְׁבוּ לִפְנֵי וַיִּשְׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פֶּרֶק, מִשְׁגֵּר ללמד את בני אֶהָרֹן נִסְתַּלֵּקוּ הֵם, וְהָלַךְ וַיֵּשֶׁב אֶעֱזָר לְיִמִּין מֹשֶׁה וְאִיתָמָר לְשְׁמֹאֵל אֶהָרֹן, אַחֲרֵי כֵן נִכְנָם הַזִּקְנִים, וַשָּׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פֶּרֶק, נִסְתַּלֵּקוּ זִקְנִים וַיֵּשְׁבוּ לְצִדְדֵי, וְנִכְנָם כָּל הָעָם, שָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פֶּרֶק, נִמְצָא לִפִּי סֵדֶר זֶה, שֶׁהִיהָ בֵּינָם כָּל הָעָם פַּעַם אַחֶד שִׁמְעוּ, בֵּינָם הַזִּקְנִים שָׁנִים, בֵּינָם בְּנֵי אֶהָרֹן שִׁשְׁעָה, בֵּינָם אֶהָרֹן אֶרְבָּעָה וְכו', בְּדֹאִיתָא בְּעִירוֹבִין (נד:).

כשהיה מדבר עם השכינה ומלמד לישראל חוריד המסכה (לג) וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו מִסְכָּה. פִּירוּשׁוֹ בְּתַרְגּוּמוֹ 'בֵּית אִפִּי'

הדברים אשר יצוה מאת ה' לדבר אליהם ללא מסוה:

(לה) וְכַאֲשֶׁר הָיָה מְדַבֵּר אֵלֵיהֶם דְּבָרִים אֲלוּ רָאוּ [-היו רואים] בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנֵי מֹשֶׁה, וְרָאוּ כִּי קָרָן [-שְׁקָרָן] עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה, וְאַחֵר שֶׁהָיָה מְסִים לְדַבֵּר אֵלֵיהֶם הָשִׁיב [-היה משיב] מֹשֶׁה אֶת הַמַּסָּה עַל פְּנָיו, עַד בָּאוּ שׁוּב לִפְנֵי ה' לְדַבֵּר אִתּוֹ, וְאֵת הָיָה חוֹזֵר וּמְסִיר אֶת הַמַּסָּה מֵעַל פְּנָיו:

אֲשֶׁר יִצְוֶה: וְכֵן עָלִיל מֹשֶׁה לְקֶדֶם יְיָ לְמַלְאָא עֲמִיה מַעְדֵי יֵת בֵּית אַפּוּהִי עַד מַפְקִיָּה וְנִפְקַ וּמִמְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת דְּמַתְּפַקֵּד: לֵה וְרָאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרָן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהָשִׁיב מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסָּה עַל־פְּנָיו עַד־בָּאוּ לְדַבֵּר אִתּוֹ: וַחֲזֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת אִפִּי מֹשֶׁה אֲרִי סָגִי זִיו יִקְרָא דְאִפִּי מֹשֶׁה וּמִתִּיב מֹשֶׁה יֵת בֵּית אִפִּי עַל אַפּוּהִי עַד דְּעָלִיל לְמַלְאָא עֲמִיה: ס ס ס

(לה) והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו. וכשנאל לדבר אתו נוטלו מעל פניו: חסלת פרשת כי תשא

קל"ט פסוקים, חננאל"ל סימן. ומפטירין ויהי ימים רבים במלכים א' פרק י"ח:

ביאור רש"י

(לה) וְהָשִׁיב מֹשֶׁה אֶת הַמַּסָּה עַל פְּנָיו עַד בָּאוּ לְדַבֵּר אִתּוֹ. וּכְשָׁבָא לְדַבֵּר אִתּוֹ הַקְּבִ"ה נִטְלָה מֵעַל פְּנָיו. חסלת פרשת כי תשא

הפטרה לפרשת כי תשא (מלכים א' יח א-לט)

וכשחל פורים דמוקפין בשבת, נהגו המוקפין להפטיר הפטרת פרשת זכור 'פקדתי'. ויש שמפטירים הפטרת כי תשא. יח א וַיְהִי יָמִים רַבִּים וַדְּבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־אֱלֹהֵיוּ בַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לְךָ הִרְאָה אֶל־אַחֲאָב וְאַתָּנָה מָטָר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ב וַיִּלֶּךְ אֱלֹהֵיוּ לְהִרְאוֹת אֶל־אַחֲאָב וְהָרַעַב חֹזֶק בְּשִׁמְרוֹן: ג וַיִּקְרָא אַחֲאָב אֶל־עַבְדֵּיהּוּ אֲשֶׁר עַל־הַבַּיִת וְעַבְדֵּיהּוּ הָיָה יָרָא אֶת־יְהוָה מְאֹד: ד וַיְהִי בַּהֲכָרִית אִיזָבֵל אֶת נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח עַבְדֵּיהּוּ מֵאֵה נְבִיאִים וַיַּחֲבִיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמַּעְרָה וּכְלָפְלָם לָחֶם וּמִים: ה וַיֹּאמֶר אַחֲאָב אֶל־עַבְדֵּיהּוּ לֵךְ בְּאֶרֶץ אֶל־כָּל־מַעֲיְנֵי הַמֵּים וְאֵל כָּל־הַנְּחָלִים אוֹלֵי א נִמְצָא חֲצִיר וּנְחִיָּה סוּם

וּפָרַד וְלֹא נִכְרִית מִן־בַּהֲמָה מִהַבְּהֵמָה: ו וַיַּחֲלִקוּ לָהֶם אֶת־הָאֶרֶץ לְעִבְרֵיהֶם אַחֲאָב הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר לְבָדּוֹ וְעַבְדֵּיהּוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־אַחֵר לְבָדּוֹ: ז וַיְהִי עַבְדֵּיהּוּ בְּדֶרֶךְ וְהִנֵּה אֱלֹהֵיוּ לִקְרָאתוֹ וַיִּפְרְחוּ וַיִּפֹּל עַל־פְּנָיו וַיֹּאמֶר הָאֲתָה זֶה אֲדֹנִי אֱלֹהֵיוּ: ח וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי לֵךְ אֲמַר לְאֲדֹנֶיךָ הִנֵּה אֱלֹהֵיוּ: ט וַיֹּאמֶר מֶה חֲטָאתִי כִּי־אַתָּה נָתַן אֶת־עַבְדְּךָ בְּיַד אַחֲאָב לְהַמִּיתָנִי: י חִי א יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יִשְׁגֹּוי וּמִמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח אֲדֹנִי שֵׁם לְבַקֶּשְׁךָ וַאֲמָרוּ אֲנִי וְהַשְׁפִּיעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה וְאֶת־הַגּוֹי כִּי לֹא יִמְצָאָכָה: יא וְעָתָה אַתָּה אֲמַר לֵךְ

אָמַר לַאֲדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלֶיךָ: יב וְהָיָה אֲנִי
 אֶלֶךְ מֵאִתְּךָ וְרוּחַ יְהוָה אֶשְׁאֹף
 עַל־אִשְׁרִי לֹא־אֲדַע וּבֹאתִי לְהַגִּיד
 לְאַחָאֵב וְלֹא יִמָּצֵאךָ וְהִרְגָנִי וְעִבְדְּךָ יֵרָא
 אֶת־יְהוָה מִנְעָרִי: יג הֲלֹא־הִגַּדְתָּ לְאֹדֹנִי
 אֶת־אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְּהַרְגִי אֶיִזְבֵּל אֶת־נְבִיאֵי
 יְהוָה וְאַחָאֵב מִנְבִיאֵי יְהוָה מָאָה אִישׁ
 חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמַּעֲרָה וְאָכַלְכֶּלֶם
 לֶחֶם וּמִים: יד וְעַתָּה אֵתָּה אֹמֵר לְךָ
 אָמַר לַאֲדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלֶיךָ וְהִרְגָנִי: טו
 וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ חַי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר
 עָמַדְתִּי לִפְנֵיךָ כִּי הַיּוֹם אֶרְאֶה אֵלֶיךָ:
 טז וַיֵּלֶךְ עֲבַדְיָהוּ לְקִרְיַת אַחָאֵב וַיִּגְדֵּלֵהוּ
 וַיֵּלֶךְ אַחָאֵב לְקִרְיַת אֵלֶיךָ: יז וַיְהִי
 פְּרָאוֹת אַחָאֵב אֶת־אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר אַחָאֵב
 אֵלָיו הֲאֵתָּה זֶה עֹבֵר יִשְׂרָאֵל: יח וַיֹּאמֶר
 לֹא עָכַרְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־אֵתָּה
 וּבֵית אָבִיךָ בַּעֲזוֹכְכֶם אֶת־מִצּוֹת יְהוָה
 וּתְלַךְ אַחֲרַי הַבְּעָלִים: יט וְעַתָּה שְׁלַח
 קִבְּץ אֵלַי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַר
 הַכְּרִמָּל וְאֶת־נְבִיאֵי הַבָּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת
 וְחֲמִשִּׁים וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע־מֵאוֹת
 אֲכָלִי שְׁלַח אֶיִזְבֵּל: כ וַיִּשְׁלַח אַחָאֵב
 בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַנְּבִיאִים
 אֶל־הַר הַכְּרִמָּל: כא וַיִּגַּשׁ אֵלֶיךָ אֶל־כָּל־
 הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־
 שְׁתֵּי הַסַּעֲפִים אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים לָכֵן
 אֲחִירִי וְאִם־הַבָּעַל לָכֵן אֲחִירִי וְלֹא־עָנִי
 הָעָם אֹתוֹ דְּבַר: כב וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ אֶל־
 הָעָם אֲנִי נֹתַרְתִּי נְבִיא לַיהוָה לְבַדִּי
 וּנְבִיאֵי הַבָּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים

אִישׁ: כג וַיִּתְּנוּ־לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וַיִּבְחָרוּ
 לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד וַיִּנְתְּחֻהוּ וַיִּשְׂמוּ עָלָיִךְ
 הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יִשְׂמוּ וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־
 הַפָּר הָאֶחָד וְנִתַּתִּי עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ
 לֹא אֲשִׁים: כד וּקְרַאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
 וְאֲנִי אֶקְרָא בְּשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים
 אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בְּאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן
 כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדְּבַר: כה וַיֹּאמֶר
 אֵלֶיךָ לְנְבִיאֵי הַבָּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר
 הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רֹאשֻׁנָּה כִּי אַתֶּם הַרְבִּים
 וּקְרָאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תִשְׂמוּ:
 כו וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ
 וַיִּקְרָאוּ בְּשֵׁם־הַבָּעַל מִהִבָּקָר וְעַד־
 הַצִּהָרִים לֹאמַר הַבָּעַל עָנֵנוּ וְאִין קוֹל
 וְאִין עֲנָה וַיִּפְסְחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר
 עָשָׂה: כז וַיְהִי בַצִּהָרִים וַיִּתְחַל בָּהֶם
 אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְּקוֹל־גְּדוֹל כִּי־
 אֱלֹהִים הוּא כִּי־שִׁיחַ וְכִי־שִׁיג לוֹ וְכִי־
 דֶּרֶךְ לוֹ אוֹלֵי יֶשֶׁן הוּא וַיִּקְצֹץ: כח וַיִּקְרָאוּ
 בְּקוֹל גְּדוֹל וַיִּתְגַּדְּדוּ כַּמִּשְׁפָּטִים בַּחֲרֻבוֹת
 וּבִרְמָחִים עַד־שַׁפְּדֵי־דָם עֲלֵיהֶם: כט וַיְהִי
 בַּעֲבֹר הַצִּהָרִים וַיִּתְנַפְּאוּ עַד לַעֲלוֹת
 הַמִּנְחָה וְאִין־קוֹל וְאִין־עֲנָה וְאִין קָשֶׁב:
 ל וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ לְכָל־הָעָם גִּשּׁוּ אֵלַי
 וַיִּגִּשּׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיִּרְפָּא אֶת־מִזְבֵּחַ
 יְהוָה הַהֲרוֹם: לא וַיִּקַּח אֵלֶיךָ שְׁתֵּים
 עֶשְׂרֵה אֲבָנִים כַּמִּסְפָּר שִׁבְעֵי־עֶשְׂרֵה
 אֲשֶׁר הָיָה דְּבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל
 יְהִי שִׁמְךָ: לב וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ
 בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תַּעֲלָה כְּבֵית סַאתִים
 זָרַע סָבִיב לְמִזְבֵּחַ: לג וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים

וַיִּנָּתַח אֶת־הַפָּר וַיֵּשֶׁם עַל־הָעֵצִים:
 לֹד וַיֹּאמֶר מִלֹּאוֹ אַרְבַּעָה כַּדִּים מִיִּם
 וַיִּצְקוּ עַל־הָעֵלָה וְעַל־הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוֹ
 וַיִּשְׁנוֹ וַיֹּאמֶר שְׁלֹשׁ וַיִּשְׁלֹשׁ: לֹה וַיִּלְכוּ
 הַמִּים סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתַּעֲלָה
 מִלֵּא־מִים: לוֹ וַיְהִי | בַּעֲלֹת הַמִּנְחָה
 וַיִּגֶשׁ אֱלִיהֶם הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי
 אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל הַיּוֹם יוֹדַע כִּי־
 אֶתָּה אֱלֹהִים בִּישְׂרָאֵל וְאֲנִי עֲבָדְךָ

ובדברך ובדברך עשיתי את כל־הדברים
 האלה: לו ענני יהוה ענני וידעו העם
 היה כי־אתה יהוה האלהים ואתה
 הסבת את־לִבָּם אחרנית: לה ותפל
 א־ש־יהוה ותאכל את־העלה ואת־
 העצים ואת־האבנים ואת־העפר ואת־
 המים א־ש־בתעלה לחכה: לו וירא
 כל־העם ויפלו על־פניהם ויאמרו יהוה
 הוא האלהים יהוה הוא האלהים:

אחר קריאת פרשת השבוע שנים מקרא ואחד תרגום והפטרה ומזמור ה' מלך גאות לבש או מזמור שיר ליום השבת וה' מלך, יצל"ח דברו משנה והלכה מסדר טהרות שהוא נגד היסוד בחינת היום.

רע"ב

משניות (פרה פרק יא)

רע"ב

(א) צְלוּחִית. של מי חטאת: ובא ומצאה
 מכוסה פסולה. שאני אומר אדם נכנס לשם וכסה
 אותה, ורוב בני אדם אין טהורין לחטאת: אם יבולה
 חולדה צשתות ממונה פסולה. אבל אם אינה
 יכולה לשתות לא פסלין להו
 מטעם שמא אדם טמא נכנס
 וגילה אותה, דאין דרך בני
 אדם לגלות חלה לכסות מפני
 או נחש לדברי רבן גמליאל, או שירד בה טל פלילה, פסולה.
 או נחש לדברי רבן גמליאל, או שירד בה טל פלילה, פסולה.
 או נחש לדברי רבן גמליאל, או שירד בה טל פלילה, פסולה.
 או נחש לדברי רבן גמליאל, או שירד בה טל פלילה, פסולה.

ביאור המשנה

הוא לשיטת תנא קמא לעיל (פ"ט מ"א), אך לשיטת רבי
 אליעזר שם אפשר להזות מהם על ידי כמה הזאות, עד
 שיוודע לנו בבירור שבתוך כלל ההזאות יש שיעור הזאה
 של מים כשרים. וכן לשיטתו יש תקנה למים שירד
 עליהם טל על ידי הנחתם בחמה, שמתוך כך הטל יוצא
 מהם ועולה למעלה]. אבל אם תלויה הצלוחית באויר
 באופן שאין החולדה והנחש יכולים לשתות מהמים, וגם
 אין חשש שמא ירד עליהם הטל, הרי הם כשרים להזאה,
 ואין חוששים שמא אדם טמא הסיר את הכיסוי מן
 הצלוחית, לפי שאין דרך בני אדם לגלות כלים כי אם
 לכסותם מפני השרצים, וכל החשש אינו אלא מפני
 השרצים שדרכם לגלות ולא לכסות. [ויש מפרשים שגם
 אם דרך בני אדם לגלות, אך מאחר שיתכן שאדם הטהור
 לחטאת גילה אותה, וגם יתכן ששרצים גילוה, נמצא
 שיש כאן רוב צדדים לטהר]. ודווקא באופן שהניח את
 הצלוחית מכוסה ומצאה מגולה, חוששים לחולדה
 ולנחש, אבל אם הניחה מגולה ומצאה מגולה כמו
 שהניחה, אין חוששים לכך. ואף שלענין סכנת ארס
 חששו במים מגולים שמא שתה מהם נחש והטיל בהם

פרה פרק יא

משנה א

המשנה מבארת דין מי חטאת שנמצאו שלא כפי אופן
 הנחתם:

צְלוּחִית של מי חטאת שנתקדשו באפר הפרה, וכן
 צלוחית שמילאוה במים חיים לצורך מי חטאת ועדיין
 לא נתקדשו באפר, שֶׁהֵנִיחָהּ מְגֻלָּה, וּבָא וּמִצְאָהּ
 שהיא מְכֻסָּה, פְּסוּלָה, לפי שיש לחשוש שמא נכנס
 לשם אדם וכיסה אותה, ורוב בני אדם אינם טהורים
 לחטאת (טולין ט). אולם אם הֵנִיחָהּ מְכֻסָּה וּבָא וּמִצְאָהּ
 כשהיא מְגֻלָּה, אִם יְכוּלָּהּ הַחֹלְדָה לְשִׁתּוֹת הַיִּמְנָה
 מחמת גילוייה, ודרך החולדה ללקק את המים, ומתוך כך
 מתערב הרוק שעל לשונה עם המים ופוסל אותם למי
 חטאת, כמבואר לעיל (פ"ט מ"א), או שיכול הַנָּחֹשׁ לשתות
 ממנה, דְּדִבְרֵי רַבֵּן גַּמְלִיאֵל לעיל (ט) הסובר שאף
 הנחש פוסל את המים בשתייתו לפי שהוא מקיאם מפיו
 חזרה לתוך הצלוחית, או שיש לחשוש שמא יִרְדּ בָּהּ
 טֵל פְּלִילָה, פְּסוּלָה - המים שבתוכה נפסלים להזאה,
 כדין מי חטאת שנתערבו בהם מים שאינם מקודשים. [כן

החטאת. אפר חטאת או מים המקודשים שהיו באוהל המטחן כלי שיש עליו צמיד פתיל: אינן נצולין. ונפסלין, מדכתיב והניח במקום טהור והאי לאו מקום טהור הוא. אבל כלים העומדים להניח בהן מי חטאת או אפר חטאת, וכן אוזב המתוקן להזות בו, ניזולין צמיד פתיל: (ב) כל הספק טהור לתרומה. כל ספק שאם נולד אותו ספק צמיד פתיל, אסור טהור, אס נולד כיוצא בו צמיד פתיל טהור: וכל פתיל לתרומה. וכל ספק שאם נולד צמיד פתיל לא

אכלין ולא שורפין, אס נולד כיוצא בו צמיד פתיל, אס המים המקודשים. וצמיד פתיל טהור פתיל טהור. ונפסלין, מדכתיב והניח במקום טהור והאי לאו מקום טהור הוא. אבל כלים העומדים להניח בהן מי חטאת או אפר חטאת, וכן אוזב המתוקן להזות בו, ניזולין צמיד פתיל: (ב) כל הספק טהור לתרומה. כל ספק שאם נולד אותו ספק צמיד פתיל, אסור טהור, אס נולד כיוצא בו צמיד פתיל טהור: וכל פתיל לתרומה. וכל ספק שאם נולד צמיד פתיל לא

החטאת אינה נצולה בצמיד פתיל. ומים שאינן מקדשין נצולין בצמיד פתיל: ב כל הספק טהור לתרומה, טהור לחטאת. כל התלוי לתרומה, נשפך לחטאת. אם עשו על גבי טהרות, תלויות. הרפפות, טהרות לקדש ולתרומה ולחטאת.

ביאור המשנה

אס, מכל מקום לענין פסול המים אין חוששים לכך, משום שחמירא סכנתא מאיסורא (מולין י).

נאמר בטומאת מת (צמדי יט יט-טו), 'זאת התורה, אדם כי ימות באהל, כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים. וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא'. ומכאן שאם היה על הכלי צמיד פתיל [-מכסה מחובר] אינו נטמא, וכן מציל צמיד פתיל על האוכלים שבתוך הכלי מפני הטומאה שבאוהל. המשנה מבארת שבאפר ומי חטאת אין מועילה הצלה זו:

החטאת אינה נצולה בצמיד פתיל - אפר חטאת או מים המקודשים באפר זה שהיו מונחים באוהל המת בתוך כלי שיש עליו צמיד פתיל, הרי הם פסולים, ואין הצמיד פתיל מציל עליהם. שכן נאמר (שם יט ט) 'ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור', ואם הונח במקום שאינו טהור, כגון אוהל המת, נפסל אפילו שאינו נטמא מחמת מקום זה. (ספרי סוף פסוק קמ). ולא נאמר דין זה אלא באפר חטאת או במי חטאת שכבר נתקדשו באפר, ואולם מים שנתמלאו בכלי לצורך חטאת ועדיין אינן מקדשין באפר [וכן כלים העומדים להניח בהם מי חטאת או אפר חטאת, וכן אוזב המתוקן להזות בו], אם היו באוהל המת, הרי הם נצולין מן הטומאה בצמיד פתיל המקיף את הכלי שהם מונחים בתוכו וכשרים לקידוש, שכן לא נאמר בהם דין 'במקום טהור'. [כן הוא לשיטת חכמים, אך לשיטת רבי אליעזר לעיל (פ"י מ"ג) כל זמן שהכלי שהאפר בתוכו טהור, נחשב האפר כמונח במקום טהור, ולשיטתו יציל צמיד פתיל גם על אפר החטאת וגם על המים המקודשים באפר]:

משנה ב

מצוה לשרוף תרומה טמאה, אולם תרומה שנולד בה ספק טומאה, תולים אותה, כלומר, לא אוכלים ולא שורפים אותה, לפי שיש לחוש שמא היא טהורה ואסור להפסידה. אמנם שנינו במסכת טהרות (פ"ד מ"ה), שאם נטמאה באחד ממשות הספיקות שגזרו עליהם חכמים טומאה, שורפים אותה, לפי שהחמירו חכמים בהם והחשיבו אותם כטומאה ודאית. ואילו הם: א. תרומה שנכנסה לבית הפרס שהיא שדה שנחרש בה קבר, שגזרו עליה

חכמים טומאה משום החשש שמא נתפזרו בה עצמות כשעורה מן המת, וכל הנוגע בעפרה טמא. ב. עפר הבא מארץ העמים, שגזרו עליו טומאה שמא מעורב בו רקב המת. ג. בגדי עם הארץ שגזרו עליהם טומאה שמא ישבה עליהם אשתו נדה. ד. סתם כלים הנמצאים שלא נשמרו בטהרה, שחששו עליהם שמא נטמאו. ה. סתם רוק הנמצא, שחששו בו שמא הוא של זב או זבה או נדה או יולדת, והרי הוא אב הטומאה. ו. מי רגלי אדם אפילו כשהם נמצאים כנגד מי רגלי בהמה, שמא הם של זב ודומי, והרי הם אב הטומאה. וכן הוא הדין בודאי מגעם, אך על ספק מגעם של כל אלו ברשות היחיד תולים את התרומה, לא אוכלים ולא שורפים אותה. ועל ספק מגעם ברשות הרבים מטהרים אותה. [ולדעת רבי יוסי שורפים את התרומה אפילו על ספק מגעם של כל אלו ברשות היחיד, כדן טומאה דאורייתא שברשות היחיד ספיקה טמא]. המשנה מבארת דין ספקות אלו לגבי טהרת חטאת:

כל הספק טהור לתרומה - כל ספק טומאה שאילו היה נולד בתרומה היינו מטהרים אותה, אם נולד ספק זה באפר או במי חטאת, הרי הוא טהור אף לחטאת. וכ"ל ספק התלוי לתרומה - שאילו היה נולד בתרומה היינו תולים אותה, ולא היתה נאכלת ולא נשרפת, נשפך לחטאת - אילו נולד ספק זה באפר או מי חטאת הרי הם נפסלים להזאה ונשפכים. ואף תרומה ספק טמאה אסור לשורפה שמא היא טהורה, אולם במי ואפר חטאת אין איסור להפסידם, ומאחר שאינם עומדים להזאה מחמת הספק מותר לשופכם. ואם כבר היזו במים ואפר אלו שנטמאו בספק שתולים עליו את התרומה, ונעשו על גבי טהרות - והאדם או הכלים שהיזו עליהם ממנו נגעו בתרומות טהורות, דין תרומות אלו להיות תלויות, ולא אוכלים אותן וגם לא שורפים אותן מחמת הספק, האם נטהר האדם שנגע בהן, או שעדיין הוא עומד בטומאה.

המשנה מביאה מחלוקת תנאים בטומאת עצים לענין חטאת:

הרפפות - מין רשתות של עץ, טהורות בין לענין טהרת קדש [-קדשים], ובין לתרומה, ובין לחטאת, לפי שאין להן בית קיבול, ופשוטי כלי עץ אינם מקבלים

הרעדות. עינים שאינן מהודקים יפה זה צוה וכשאלם נשען עליהם רועדים ומתנענעים: **טמאות לחטאת.** פעמים שאלם יושב עליהן וראוין ליטמא מושב. ואין הלכה כרבי אליעזר: (ג) **אם יש בה בביצה.** דלכול פחות מכזית אינו מטמא: בין טהורה בין טמאה המים **טמאים.** דטהרת תרומה, טמאה היא אצל חטאת: והאובלה חייב מיתה. דנטמא צמי חטאת נשעה שאוכלה, ותרומה צטומא הגוף צמימה: **רבי יוסי** אומר בטהורה המים

רבי אליעזר אומר, הרעדות, טמאות לחטאת: ג דבלה של תרומה שנפלה לתוך מי חטאת ונטלה ואכלה, אם יש בה בפביצה, בין טמאה בין טהורה, המים טמאין, והאובלה חייב מיתה. אין בה בפביצה, המים טהורין, והאובלה חייב מיתה. רבי יוסי אומר,

בטהורה, המים טהורין. הטהור לחטאת שהכניס ראשו ורבו לתוך מי חטאת, נטמא:

ביאור המשנה

[החטאת] שנפלה לתוכם **טהורין**, שהרי אוכל פחות מכביצה אינו מטמא אחרים. **והאובלה** לדבילה זו **חייב מיתה** בידי שמים, משום שנטמא על ידי המים, כמבואר לעיל. **רבי יוסי** חולק **ואומר**, **בדבילה הטהורה** לתרומה שנפלה לתוך מי החטאת, אף כשיש בה כביצה **המים טהורין** וכשרים להזאה, ודווקא דבילה טמאה שנפלה לתוכם מטמאת אותם. ולשיטתו טהרת תרומה אינה נחשבת טמאה לענין חטאת (תוספתא פ"א ה"ד).

המשנה מבארת דין אדם שבא בתוך מי חטאת:

אדם **הטהור לחטאת שהכניס ראשו ורבו לתוך מי חטאת, נטמא**, שכן גזרו חכמים בגזירת י"ח דבר על הבא ראשו ורובו במים שאובים (ז"ס פ"ה מ"ג) טומאת שני לטומאה, ומשנטמא וכבר אינו טהור למי חטאת, חוזרים מי החטאת ומטמאים אותו, ונעשה ראשון לטומאה. אולם כל עוד שהיה טהור לחטאת, לא טימאוהו מי החטאת, שכן אינם מטמאים את הטהור להם. [ויש מפרשים, שגם אם הוא טהור לחטאת המים מטמאים אותו, שכן מי חטאת מטמאים את כל הנוגע בהם שלא לצורך הזאה. וחיידוש המשנה הוא, שאפילו שמי החטאת פסולים אינם מטמאים מן התורה, וגם מדרבנן אינם מטמאים את האדם הטהור לחטאת אלא אם כן נגע בהם בידי ולא בשאר גופו כמבואר לעיל (פ"ע מ"ט), והרי מים אלו נפסלו מדרבנן מחמת טומאת האדם שנטמא במים שאובים, מכל מקום מאחר ומן התורה הם טהורים וכשרים להזאה, הרי הם מטמאים את האדם שבא לתוכם מן התורה]:

משנה ד

ישנן כמה דרגות בטומאה: א. אבי אבות הטומאה, והוא המת עצמו. ב. אב הטומאה, והוא השרץ, הנבילה, שכבת זרע ואדם הנטמא ממנו. ג. ראשון לטומאה, והוא אדם או כלי או אוכל או משקה שנטמאו מאחד מאבות הטומאה, וקרוי 'ולד הטומאה'. ד. שני לטומאה, והוא אוכל או משקה שנגע בראשון לטומאה,

טומאה, וכן אינם נטמאים על ידי משכב ומושב הזב, לפי שאינם עומדים לכך, ואין נוהגת טומאת מדרס אלא בדבר העומד לשכיבה או לשיבה. **רבי אליעזר אומר, הרעדות** - קורות עץ שאינן מהודקות יפה זו לזו, אפילו שכאשר אדם נשען עליהן הן רועדות ומתנענעות, מכל מקום הן **טמאות לחטאת** - מקבלות טומאה לענין שיטמאו אפר ומי חטאת. שכן מאחר שלפעמים אדם יושב עליהן, החמירו בהן לענין חטאת שתיחשבנה כראויות למושב. וכן הוא דווקא לענין חטאת, אולם אינן טמאות לקודש ולתרומה (תוספתא פ"א ה"א):

משנה ג

המשנה מבארת דין תרומה שנפלה לתוך מי חטאת:

דבלה - תאנים מיובשות והדרוסות יחד כעגול [ש"ל תרומה, שנפלה לתוך מי חטאת, ונטלה אדם ואכלה, אם יש בה פביצה, בין שהיתה הדבילה **טמאה** ובין שהיתה **טהורה** בטהרת תרומה, **המים טמאין** ונפסלים להזאה, שכן טהרת תרומה נחשבת כטומאה לגבי חטאת, כמבואר במסכת חגיגה (ט"ז). והכהן **האובלה** לדבילה זו **חייב מיתה** בידי שמים, כדין האוכל תרומה בטומאת הגוף, לפי שנטמא על ידי מי החטאת שעליה. [שכן מי חטאת הם אב הטומאה ומטמאים אדם במגע ובמשא, כמבואר לעיל (פ"י מ"ו). ואף שמן התורה אינם מטמאים אלא כשהם כשרים, מכל מקום באופן האמור הם כשרים מן התורה, שהרי מה שטהרת תרומה נחשבת טומאה לגבי חטאת אינו אלא מעלה דרבנן. ואף שגם דבילת התרומה נטמאה מחמת המים, מכל מקום סוברת משנתנו שגם טמא האוכל תרומה טמאה חייב מיתה, ולא כשיטת רבי אלעזר (תולין ק"ג): הדורש מהכתוב (ויקרא כ"ט) 'ומתו בו פי ויחללהו', שאין חיוב מיתה אלא בטמא האוכל תרומה טהורה, ולא בטמא האוכל תרומה טמאה משום שהיא כבר מחוללת ועומדת]. ואולם אם אין בה דבילת התרומה **פביצה**, **המים** - מי-

רע"ב

משניות

רע"ב

כשאנו טהור להם מטמאים אותו: (ד) כל הטעון ביאת מים מדברי תורה. כגון הנוגע בכל אצות הטומאות: מטמא את הקודש ואת התרומה. לפי שהוא ראשון, עושה שני בחולין וצמעה, ושלישי בתרומה, ורביעי בקודש: לאחר

ביאתו. שטבל ולא העריז שמשו, יש לו דין שני לטומאה, ועושה שלישי בתרומה, ורביעי בקודש: וחכמים אומרים פוסל בקודש. כשם שטבול יוס פוסל בתרומה, כן פוסל בקודש, ואינו מטמא בקודש, דכיון שטבל קלישא טומאתו, ופסול משוי, טמא לא משוי: ואם בא אל המקדש. כל הטעון טבילה מן התורה שזכר

אל המקדש, דהיינו לעזרת ישראל, אפילו לאחר שטבל קודם שיעריז שמשו, חייב. ואף לעזרת נשים אסור טבול יוס ליכנס, אבל אינו חייב אלא בעזרת ישראל: (ה) כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים. כגון אכל אוכלין טמאין, ושמה משקין טמאין, והידים, והכלים שנטמאו במשקין, וכיוצא בהן: וחכמים אומרים במעשר. והלכה כחכמים: לאחר ביאתו. לאחר שטבל, מיד הותר צולס ואין צריך הערצ שמש: ואם בא אל המקדש פטור. דלא אסרה תורה ביאת המקדש אלא על מי שנטמא בלא הטומאה דאורייתא, כדכתיב (ויקרא ה 3-2)

ביאת מים מדברי סופרים, מטמא את הקדש, ופוסל את התרומה, ומתיר בחלין ובמעשר, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים במעשר. לאחר ביאתו, מתיר בכלל. ואם בא אל המקדש,

ביאור המשנה

ואפילו למי שנוהר לאכול חולין בטהרה, לפי שלא נאסר טבול יוס אלא בתרומה וקדשים. וכן אינו פוסל את החולין והמעשר במגעו, שהרי אינו אלא שני לטומאה, ושני אינו עושה שלישי בחולין ומעשר.

וכל הטעון טבילה מן התורה, אם בא אל המקדש - לעזרת ישראל, בין לפני שטבל, בין לאחר ביאתו - לאחר שטבל, קודם שיעריב שמשו, חייב מיתה בידי שמים. וטבול יוס אסור מדרבנן בכניסה אף לעזרת נשים, אך אינו חייב עליה מיתה (נשים 3):

משנה ה

גזרו חכמים בגזירת י"ח דבר על כמה דברים שיטמאו אדם וכלים, אף שמן התורה אינם מטמאים. כגון: אדם האוכל אוכלים טמאים, אדם השותה משקים טמאים, אדם הבא ראשו ורובו במים שאובים, או שנפלו על ראשו ורובו שלשה לוגים מים שאובים, וכלים שנגעו במשקים טמאים. המשנה מבארת דין טומאות אלו:

כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים - אדם או כלי שנטמא באחת מהטומאות שגזרו עליהם חכמים, וטעון טבילה לטהרתו מדבריהם, דינו כשני לטומאה, ומטמא את הקדש במגעו ועושה שלישי לטומאה, ואותו קודש עושה קודש אחר רביעי לטומאה ופוסלו. ופוסל אדם או כלי זה את התרומה במגעו, אך אינו מטמא אותה, לפי שתרומה שלישית אינה עושה רביעי לטומאה. ומתיר אדם או כלי זה בחלין ובמעשר שני, דברי רבי מאיר. וחכמים חולקים ואומרים אדם שנטמא באחת מהטומאות דרבנן אלו באכילת מעשר שני. לאחר ביאתו - לאחר שטבל, מתיר בבבץ מיד, בין בחולין ובין במעשר, בין בתרומה ובין בקודש, ואינו צריך להמתין להערב שמש. ואם בא אל המקדש,

ואינו מטמא אחרים בחולין, אך בתרומה וקדשים הוא מטמא אוכלים ומשקים, ועושה אותם שלישי לטומאה. ובקדשים אף שלישי מטמא אוכלים ומשקים, ועושה אותם רביעי לטומאה:

כל הטעון ביאת מים מדברי תורה - כל הטעון טבילה מן התורה, כגון הנוגע באחד מאבות הטומאה, מטמא את הקדש ואת התרומה ואת החלין ואת המעשר שני, לפי שהוא ראשון לטומאה, ועושה במגעו חולין ומעשר שני לשניים לטומאה. והדבר שנגע בו ונעשה שני עושה את התרומה הנוגעת בו לשלישי לטומאה. ותרומה זו עושה את הקדשים הנוגעים בה לרביעי לטומאה. וכן אסור אדם זה על ביאת המקדש, שנאמר (נמצא יט יג) 'כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא, את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל, כי מי נדה לא זרק עליו טמא יהיה', ומכך ששנה הכתוב 'טמא יהיה', דרשו לרבות טבול יוס (מיר מה), ולאחר ביאתו - לאחר שטבל ועדיין לא העריב שמשו, הרי הוא טבול יוס שדינו כדין שני לטומאה, והרי הוא מטמא את הקדש ועושהו לשלישי הפוסל קודש אחר הנוגע בו ועושהו רביעי לטומאה, ופוסל את התרומה הנוגעת בו מאכילה ועושה אותה שלישי לטומאה, ואינה פוסלת תרומה אחרת הנוגעת בה. [בלשון חכמים 'טמא' הוא דבר המטמא אחרים, ו'פסול' הוא דבר שנטמא בעצמו אך אינו מטמא אחרים]. דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים, טבול יוס פוסל בקדש ובתרומה ואינו מטמאם, ואף קודש שנפסל מחמתו אינו עושה רביעי בקודש. ואפילו שדינו כשני לטומאה, מכל מקום אין בכחו לטמא אלא לפסול בלבד, שכן מאחר שכבר טבל נקלשה טומאתו.

ולדברי הכל מתיר הטבול יוס בחלין ובמעשר שני,

צטומאת אדם או צצהמה טמאה או צכל שרץ טמא:
(ו) **מטמא את מי חטאת**. ואפילו לאחר שטבל, אם לא טבל לשם חטאת כאילו לא טבל, דתנן בפרק אין דורשין (תנינא יט): טבל לקודש והוחזק לקודש צטומאת. אבל משטבל לשם חטאת, אפילו טבול יום דאורייתא שפסול לתרומה ולקודש, כשר לחטאת, דטבול יום כשר בפרה: ומוזה מי חטאת במגע ובמשא. וזהו כולי עלמא לא פליגי. אבל צאצא המוכשר לקבל טומאה, ומשום דאוכל הוא רצין הכשר שיצא עליו מים, וכן צמים שאינן מקודשים ועומדים לקדש, וכלי ריקם הטהור ועומד כדי

לנהיג צו אפר חטאת, צהא פליגי רבי מאיר וחכמים. והלכה כחכמים: (ז) **כל אזור שיש לו שם לווי**. שרגילין ללוות עמו שם אחר, כגון הנך דמפרש לקמן: **אזור זה**. כלומר אזור סתם שהרואה אותו אומר זה אזור הוא צתס: וישל תרומה **טמאה**. שאזור של גינה חייב צתרומה כשלקטו לאכילה. והא קא משמע לן דאף על גב שהוא פחות מכביצה שאינו מטמא מי חטאת, אפילו הכי הוצאו פסולה, כיון שהאזור עצמו טמא: וישל **טהורה לא** ידה. מפני שמפסיד את התרומה: **תמורות**. כמין גרגרין שיש צראשי האזור:

במגע אבל לא במשא: ז כל אזור שיש לו שם לווי, פסול. אזור זה, פשר. אזור יון, אזור כותלית, אזור רומי, אזור מדברי, פסול. ושל תרומה טמאה, פסול. ושל טהורה, לא יזה. ואם יזה, פשר. אין מזין לא ביונקות, ולא בתמורות.

ביאור המשנה

מקדשים באפר הפרה, וכן כל ריקם הטהור? חטאת - שהוטבל לשם חטאת, כל דבר שטמא בין מדאורייתא ובין מדברי סופרים, מטמא את כל אלו **במגע ובמשא**, **דברי רבי מאיר**. וחכמים חולקים ואומרים, אינו מטמא אותם אלא **במגע, אבל לא במשא**:

משנה ז

נאמר בהזאת מי חטאת (נמצא יט יט), 'ולקח אזור וטבל במים איש טהור, והזה על האהל ועל כל הפלים ועל הנפשות אשר היו שם, ועל הנגע בעצם או בחלל או במות או בקר'. המשנה מבארת איזה אזור ראוי להזאה:

כל אזור שיש לו שם לווי, שם נוסף שמתלווה לעיקר שם 'אזור', פסול להזאה, ורק אזור שהרואה אותו אומר **אזור הוא זה**, ללא תוספת שם, **פשר להזאה. אזור יון, אזור כותלית, אזור רומי, אזור מדברי, פסול** - כל אלו פסולים להזאה משום שיש להם שם לווי, ואפילו שתוספת זו היא על שם מקומם.

אזור הגדל בגינה ולקטוהו לאכילה חייב בתרומה. ואם הוא **של תרומה טמאה**, הרי הוא **פסול להזאה**. ונהוא הדין לכל אזור טמא, ונקטה המשנה תרומה טמאה משום דין תרומה טהורה שבסמך. ואף על פי שהוא פחות מכביצה ואינו מטמא את מי החטאת, מכל מקום מאחר שהוא עצמו טמא הרי הוא פסול להזאה. ואם האזור הוא **של תרומה טהורה, לא יזה בו** לכתחילה, מפני שמפסידו בכך, ואסור להפסיד תרומה, ואולם אם הזה בו, **פשר** - ההזאה כשרה.

אין מזין לא ביונקות - באזור שלא נגמר גידולו, ו**לא באזור שיש בראשו תמורות** - מין גרגירים. ואולם

בין לפני ביאתו ובין לאחר ביאתו, פטור נואף מותר לכתחילה, כשם שמותר באכילת קדשים]. לפי שלא אסרה תורה ביאת מקדש אלא על מי שנטמא באב הטומאה דאורייתא, ככתוב בביאת מקדש בטומאה (ויקרא ה ג-ג) 'או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא ונגעל ממנו והוא טמא ואשם. או כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה':

משנה ו

המשנה מבארת דין טמא שגע או נשא מי ואפר חטאת:

כל הטעון ביאת מים - כל טמא הטעון טבילה במקוה לטומאתו, בין אם טומאתו היא **מדברי תורה** ובין אם היא **מדברי סופרים**, הרי הוא **מטמא את מי החטאת ואת אפר החטאת**, ואת האדם המזה ממי החטאת על טמאי מת, ומטמא את כל אלו **במגע ובמשא**, עד שיטבול לשם טהרת חטאת, אבל אם טבל לשם טהרת חולין או תרומה או קודש, הרי הוא עדיין נחשב לטמא לגבי חטאת (תנינא יט). אבל משטבל לשם חטאת, אפילו טבול יום דאורייתא שפסול לתרומה ולקודש כשר לחטאת, שכן טבול יום כשר בפרה, כמבואר לעיל (פ"ג מ"ה).

המשנה מביאה מחלוקת תנאים בטומאת משא לענין אזור ומים שאינם מקודשים וכלי הטהור לחטאת:

האזור המכשר - אזור שלקטוהו לאכילה, ונפלו עליו משקים הטהורים לחטאת והכשירוהו לקבלת טומאה, וכן **המים** שנשאבו לשם מי חטאת אולם עדיין אינן

רע"ב

משניות

רע"ב

אין חייבין על היונקות. טמא שהזו עליו ציונקות וזא
בהואה זו אל המקדש, אינו חייב: רבי אליעזר אומר
ובו. ואין הלכה כרבי אליעזר: גבעולים שלא גמלו.
כל זמן שהפרח מונח בתוך כיסו קודם שיתפתח: (ח) מנגבו.

כדי שלא יתערבו מים הכשרים

בפסולים: אף על פי
שנגבו פסול. ואף על פי
שלא נטמא, משהוכשר לקבל

גבעולין שלא גמלו: ח אזורב שהזהר בו, פשר לטהר בו את המצורע. לקטו לעצים
ונפלו עליו משקין, מנגבו והוא כשר. לקטו לאכלין ונפלו עליו משקין, אף על פי
שנגבו, פסול. לקטו לחטאת, במלקט לאכלין, דברי רבי מאיר. רבי יהודה ורבי
יוסי ורבי שמעון אומרים, במלקט לעצים: ט מצות אזורב, שלשה קלחים ובהם
שלשה גבעולין. רבי יהודה אומר, של שלשה שלשה. אזורב שיש בו שלשה קלחים,

אין חייבין על היונקות על ביאת המקדש - טמא
שהזו עליו באזורב יונקות הרי הוא טהור בדיעבד, ואם
לאחר מכן נכנס למקדש אינו חייב מיתה בידי שמים
כדין טמא הנכנס למקדש. רבי אליעזר אומר, אף לא
על התמורות - אף אם בא אל המקדש לאחר שהזו
עליו באזורב שיש עליו תמורות, נטהר בדיעבד ופטור על
ביאת מקדש. [אך לדעת חכמים דווקא ביונקות פטור,
אבל אם היוזו עליו באזורב שיש בו תמורות, אף בדיעבד
אין מועילה ההזאה, והרי הוא טמא גמור וחייב על ביאת
מקדש (מוספת פ"ה ט"ד)]. אלו הן היונקות, גבעולין
שלא גמלו - שהפרח שלהם עדיין מונח בתוך כיסו ולא
נפתח:

משנה ח

נאמר בטהרת מצורע (ויקרא יד טז), 'וצנה הכהן ולקח למטהו
שתי צפרים חיות טהורות, ועץ ארז ושני תולעת ואזב. וצנה
הכהן ושחט את הצפור האחת אל פלי חרש על מים חיים, את
הצפר החיה יקח אתה, ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת
האזב, וטבל אותם ואת הצפר החיה בדם הצפר השחטה על
המים החיים. והזהר על המטהר מן הצרעת שבע פעמים וטהרו'
וגו':

אזורב שהזהר בו מי חטאת, פשר לטהר בו את
המצורע, לפי שאזורב של מצורע אינו נפסל במלאכה,
שלא כמי חטאת ואזורב שמזים אותם בו שנפסלים
במלאכה. [אך לשיטת רבי אליעזר (מוספת נעים פ"ח ט"ב),
אזורב שנעשתה בו מלאכה נפסל להזאת מצורע].

אזורב שהוכשר לקבלת טומאה, אף על פי שלא נטמא,
כל שלא נשמר בטהרת חטאת נפסל להזאה. המשנה
מבארת כיצד מוכשר האזורב לקבלת טומאה:

לקטו לעצים - אזורב שליקטוהו על מנת להסיק בו
את התנור, ונפלו עליו משקין, אינו מוכשר בכך לקבלת
טומאת אוכלין, לפי שאין בו תורת אוכל [ואפילו שאותם
המשקים לא נשמרו בטהרת חטאת הרי הוא כשר להזאה],

טומאה פסול: לקטו לחטאת. להזות זו מי חטאת:
במלקט לעצים. ומנגבו והוא כשר. וכן הלכה:
(ט) שלשה קלחין ובהן שלשה גבעולין. גבעול
אחד בקלת אחד. ושלשה קלחים דבעינן, ילפינן 'לקיחה' (במדבר
יט ו) 'לקיחה' מאגודת אזורב
מפסח מלרים (שמות יב כב), מה
להלן שלשה, דבהכי מקרי
אגודה, אף כאן שלשה:

אין חייבין על היונקות על ביאת המקדש - טמא
שהזו עליו באזורב יונקות הרי הוא טהור בדיעבד, ואם
לאחר מכן נכנס למקדש אינו חייב מיתה בידי שמים
כדין טמא הנכנס למקדש. רבי אליעזר אומר, אף לא
על התמורות - אף אם בא אל המקדש לאחר שהזו
עליו באזורב שיש עליו תמורות, נטהר בדיעבד ופטור על
ביאת מקדש. [אך לדעת חכמים דווקא ביונקות פטור,
אבל אם היוזו עליו באזורב שיש בו תמורות, אף בדיעבד
אין מועילה ההזאה, והרי הוא טמא גמור וחייב על ביאת
מקדש (מוספת פ"ה ט"ד)]. אלו הן היונקות, גבעולין
שלא גמלו - שהפרח שלהם עדיין מונח בתוך כיסו ולא
נפתח:

ביאור המשנה

אך כדי שלא יתערבו המשקים שעליו שהם פסולים להזאה
עם מי החטאת, מנגבו, והוא כשר להזאה. אבל אם
לקטו לאכלין - לאכילה, ונפלו עליו משקין שלא
נשמרו בטהרת חטאת, אף על פי שנגבו הרי הוא פסול
להזאה, שכן מאחר שיש לו תורת אוכל הוכשר לקבלת
טומאה על ידי המשקים, ומאחר שלא נשמרו לטהרת
חטאת הרי הם כטמאים לענין חטאת. ואם לקטו
לחטאת, הרי הוא במלקט לאכלין, ואם יפלו עליו
משקים שלא נשמרו בטהרת חטאת יוכשר לקבלת טומאה
ויפסל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה ורבי יוסי ורבי
שמעון חולקים ואומרים, הרי הוא במלקט לעצים
ואין בו תורת אוכל, שהרי לא חישב עליו לאכילה, ואף
אם יפלו עליו משקים לא יהיה מוכשר לקבל טומאה.
ורבי מאיר סובר, שסתם אזורב עומד לאכילה, וכל שלא
חישב עליו לעצים עדיין תורת אוכל עליו, ומה שחישב
עליו לחטאת אינו מפקיעו משם אוכל, שהרי אפשר
לאוכלו לאחר שהזו בו:

משנה ט

המשנה מביאה מחלוקת תנאים בשיעור האזורב הנצרך
להזאה:

מצות אזורב, שלשה קלחים [-שרשים] ובהם
שלשה גבעולין. גבעול אחד בכל קלח. שנאמר (במדבר יט
י) 'ולקח אזורב וטבל במים איש טהור והזהר', וכן נאמר
בפסח מצרים (שמות יב כב) 'ולקחתם אגדת אזורב וטבלתם בדם
אשר בפר', ודרשו גזירה שוה 'ולקח' ו'לקחתם', מה
לקיחה האמורה לגבי פסח היא בשלשה גבעולי אזורב, שכן
נאמר בה 'אגודת' ואין 'אגודה' בפחות משלשה, אף
לקיחה האמורה במי חטאת היא בשלשה גבעולי אזורב
(ספרי מקט פסקא קמא). רבי יהודה אומר, מצות אזורב
לכתחילה באגודה של שלשה קלחים, ובכל קלח שלשה
גבעולים, לפי שכן הוא דרך גידולו.

אזורב שיש בו שלשה קלחים מחוברים זה לזה

רע"ב

משניות

רע"ב

קלחם, למנוח צעלמא ולא לעכז. והלכה כרבי יוסי: וגרדומיו כל שהוא. גרדומי הגבעול כל שהוא. ושיירי וגרדומיו תרי מיילי נינהו, דשיירי הוו שיירי השלשה קלחין, דהיינו שני קלחין, וגרדומיו הוא הגבעול עצמו דאגרדוס ונשכר ונשמיר ממנו כל שהוא:

מפסגו ואוגדו. פסגו ולא אגדו, אגדו ולא פסגו, לא פסגו ולא אגדו, פשר. רבי יוסי אומר, מצות אזור, שלשה קלחים ובהם שלשה גבעולים, ושייריו שנים, וגרדמיו כל שהוא:

קמא מחילתו שנים כשר, ואינו פסול עד שיהא מחילתו קמא מצות אזור שלשה ודקאמר תנא קמא מצות אזור שלשה

ביאור המשנה

ואחר כך נפל קלח אחד, שייריו [-ונשתיירו בו] שנים בלבד, הרי הם כשרים להזאה. אך אם לא נותר בו כי אם קלח אחד, הרי הוא פסול להזאה [אך לדעת תנא קמא, אם היו בו תחילה שני גבעולים הרי הוא כשר, ואינו נפסל אלא רק אם היה בו תחילה גבעול אחד בלבד. ואף אם נפל אחד מהם, ולא נשתייר בו אלא אחד בלבד, הרי הוא כשר. ולא אמר תנא קמא שלשה אלא למצוה (סוכה יג.)]. וגרדמיו כל שהוא - ואם תחילה היה בגבעולים שיפור טפח, ואחר כך נשכרו ולא נותר בהם אלא כל שהוא, הרי הם כשרים להזאה:

ועליהם גבעולים, מפסגו - מפריד ומחלק את שלשת הקלחים זה מזה 'מפסגו' כמו מפסקו, לפי שאותיות גימ'ל וקו"ף הן מאותיות החיך המתחלפות זו בזו, ואוגדו - ולאחר שהפרידם אוגדם באגודה אחת. וכן היא מצות אזור לכתחילה, אך בדיעבד גם אם פסגו [-הפרידו] ולא אגדו, או שאגדו ולא פסגו, או שלא פסגו ולא אגדו, הרי הוא פשר.

רבי יוסי מחמיר ואומר, מצות אזור, שלשה קלחים, ובהם שלשה גבעולים, ואם בתחילה לא היו בו אלא שנים פסול. ואולם אם היו בו בתחילה שלשה

ביאור הגמרא

גמרא (נדה יט:)

ביאור הגמרא

במשך השחיטה, הרי הוא גם כן בכלל 'אדום', קא משמעין - משמיענו התנא שאין הדבר כן, אלא אין בכלל 'אדום' אלא הדם שהוא פדום המפכה, כלומר, בתחילת הפכה של סבין - כצבע הדם היוצא מיד בתחילת המכה של סבין השחיטה.

הגמרא מביאה שיטה נוספת בביאור 'דם מכה':

עולא אומר, פירוש 'כדם המכה' הוא פדום צפור חיה - כמו דם היוצא מציפור חיה על ידי מכה.

הגמרא מסתפקת בביאור דברי עולא:

איבעיא להו - הסתפקו

בני הישיבה, האם מה שאמר עולא כדם ציפור 'חיה', כוונתו ש'אדום' הוא רק הדם הדומה לדם היוצא מציפור חיה, ולא פוקי שחוט - ולמעט הדם הדומה לדם

היוצא מציפור שחוט, או דלמא - או שמא נאמר שעולא התכוין רק לאפוקי פחוש - להוציא הדם הדומה לדם ציפור כחוש, אבל לא למעט הדם הדומה לדם ציפור שחוט. מסיקה הגמרא תיקו - תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה:

איזהו אדום, פדום המכה. מאי פדום המכה. אומר רב יהודה אומר שמואל, פדום שור שחוט. ולימא פדום שחיטה. אי אומר פדום שחיטה, הוה אמינא פכולה שחיטה, קא משמע לן פדום המכה, בתחילת הפכה של סבין. עולא אומר, פדום צפור חיה. איבעיא להו, חיה, לאפוקי שחוט, או דלמא לאפוקי כחוש. תיקו:

רש"י: שור. דמו אדום, כדלמר נסדר יומא (ט) האל מיור והאי סומק: דם שחיטה משתנה והולך: צפור חיה. דם היוצא מציפור מי על ידי מכה: או דלמא לאפוקי כחוש. והאי מיה לשון גריסה הוא:

שנינו במשנה שיש חמשה מיני דמים טמאים באשה, ואחד מהם הוא דם בצבע אדום, ומבארת המשנה איזהו הדם האדום שדינו להיות טמא, זהו שצבעו פדום המפכה. הגמרא מביאה כמה שיטות בביאור דם מכה:

שואלת הגמרא, מאי - מהו פירוש פדום המכה. משיבה הגמרא, אומר רב יהודה אומר שמואל, הפירוש הוא שדם האשה היה אדום פמו הדם של שור שחוט, כלומר, כדם היוצא על ידי שחיטתו, שכן צבעו של דם השור הוא אדום.

מקשה הגמרא, ולימא פדום שחיטה - שהתנא יאמר 'כדם שחיטה' ומדוע נקט כדם שור שחוט. מתרצת הגמרא, אי אומר פדום שחיטה - אם התנא

היה שונה 'כדם שחיטה', הוה אמינא - הייתי יכול לומר, פכולה שחיטה, כלומר, שאין הכוונה בדווקא לדם הדומה לדם היוצא בתחילת השחיטה, שהוא אדום ביותר, אלא אף אם הוא דומה לדם היוצא בהמשך השחיטה, שאינו אדום כל כך, שכן צבע הדם משתנה

במאמר זה מבואר ענין עונת תלמידי חכמים בליל שבת דווקא, משום שאז נעשה למעלה יחוד קוב"ה ושכינתיה, והעוסקים בתורה פורשים מביתם בימות החול, וממתנים להזדווג עד ליל שבת להתכלל ביחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, וזוהו הוא כוונתם ולכן זוכים לבנים הגונים.

רבי יודאי שאיל ליה
[שאל] לרבי שמעון בר יוחאי, יומא חד דאערע עמיה בארְחא - יום אחד כשפגש אותו בדרך, וכך אמר ליה [ל-ר] רבי יודאי לרבי שמעון, רבי, הא כתיב בפְּרִשְׁתָּא דְּשַׁבְּתָא - הנה כתוב בפרשה בנביא המדבר מקדושת השבת דאמר ישעיה הנביא, את הפסוק דְּכָתִיב [שנאמר] (ישעיה נ ד-ה) 'כֹּה אָמַר יְהוָה לְפָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבָּתוֹתַי וְגו', ובקרו באַשֶׁר חִפְצָתִי וּמַחְזִיקִים בְּכִרְיָתִי, וְנִתְּתִי לָהֶם בְּבִיתִי וּבְחֻמּוֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְנוֹת' וְגו', מה קא מיירי - מה פירוש פסוקים אלו, כלומר מה סוד הדבר שרמוז בזה.

אמר ליה [ל-ר] רבי שמעון, קפוטקאָה - כינוי לרבי יודאי שבא מקפוטקא, חֲמֶרֶךְ קָטִיר בְּטִיפְסָא וְנִחִית - קשור את חמורך בחבל ורד ממנו, דְּמִלָּה דְּאִוְרִייתָא בְּעֵי צַחוּתָא - כי דברי תורה צריכים ישוב הדעת, ובעודו בדרך הרי טרוד ללכת הלאה, לכן ירד מחמורו לשמוע דברי תורה, או שלא צריך לרדת אלא אֲפָכִי לְאַחֲרֶךְ וְזִיל

אבתראי - שתהפוך את חמורך לאחוריו ללכת לצד שאני הולך ותלך אחרי ותכּוּן לָךְ למה שאפרש, **אמר ליה [ל-ר] רבי יודאי, הרי בגינייה דמר עבדנא ארְחא** - בשביל לפגוש את מורי ורבי הלכתי בדרך זו, כלומר שהלך לקבל את פני רבי שמעון, ובתריה דמר אַסְתַּפֵּל בְּשִׁכְנִיתָא - ולכן אלך אחריו רבי לראות את השכינה, כלומר להשיג את סודות התורה שאשמע בפסוק זה.

רבי יודאי שאיל ליה לרבי שמעון, יומא חד דאערע עמיה בארְחא, אמר ליה, רבי, הא כתיב בפְּרִשְׁתָּא דְּשַׁבְּתָא דאמר ישעיה, דְּכָתִיב (ישעיה נ ד-ה) 'כֹּה אָמַר יְהוָה לְפָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבָּתוֹתַי וְגו', ונתתי להם בביתי ובחומותי וגו', מה קא מיירי.

אמר ליה, קפוטקאָה, חֲמֶרֶךְ קָטִיר בְּטִיפְסָא וְנִחִית, דְּמִלָּה דְּאִוְרִייתָא בְּעֵי צַחוּתָא, או אפְכִי לְאַחֲרֶךְ וְזִיל אַבְתְּרָאִי וּתְכוּן לָךְ, אמר ליה, בגינייה דמר עבדנא ארְחא, ובתריה דמר אַסְתַּפֵּל בְּשִׁכְנִיתָא.

אמר ליה, תא חזי, מלָה דא הא אוקמוה חבְרִיָא, וְלֹא פְרִישׁוּ מְלָה, 'כֹּה אָמַר יְהוָה לְפָרִיסִים', מאן 'סְרִיסִים'. אֵלִין אינון חבְרִיָא דְּמִשְׁתַּדְּלִי בְּאִוְרִייתָא, וּמִסְרְסִי גְרַמִּיָּהּ כָּל שִׁיתָא יוֹמִין דְּשַׁבְּתָא וְלַעֲאֵן בְּאִוְרִייתָא, וּבְלִילִיא דְּשַׁבְּתָא מְזִרְזִי גְרַמִּיָּהּ בְּזוּגָא דִּילְהוֹן, מְשׁוּם דִּידְעֵי רְזָא עֲלָא, בְּשַׁעְתָּא דְּמְטְרוֹנִיתָא אֲזִדְּוֹגַת בְּמִלְכָּא.

ואינון חבְרִיָא דִּידְעֵין רְזָא דא, מכּוּוּנִין לְפִיָּיהוּ לְמַהִימְנוּתָא דְּמֵאֲרִיָּהוֹן, ומתברכאן באיבא דְּמַעֲיָהוֹן בְּהוּא לִילִיא, וְדָא הוּא דְּכָתִיב 'אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ', כְּמָה דְּאֵת אָמַר (בראשית לו יא) 'וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר'.

אמר ליה [ל-ר] רבי שמעון, תא חזי בוא וראה, מלָה דא הא אוקמוה חבְרִיָא - דבר זה כבר פירשה החבריא, אלא וְלֹא פְרִישׁוּ מְלָה שלא פירשו הדבר כל כך ואני אפרש לך, מה שנאמר (ס' כ"ה אָמַר יְהוָה לְפָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבָּתוֹתַי וּבְקִרְוֵי בָּאֲשֶׁר חִפְצָתִי וּמַחְזִיקִים בְּכִרְיָתִי, וְנִתְּתִי לָהֶם בְּבִיתִי וּבְחֻמּוֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְנוֹת' שאליהם נתכוון הפסוק. ומפרש אֵלִין אינון חבְרִיָא דְּמִשְׁתַּדְּלִי בְּאִוְרִייתָא - אלו הם החברים העוסקים בתורה, ונקראים 'סריסים' - מלשון סריס שאינו מוליד, משום ומסְרְסִי גְרַמִּיָּהּ כָּל שִׁיתָא יוֹמִין דְּשַׁבְּתָא וְלַעֲאֵן בְּאִוְרִייתָא - שמסרסים עצמם ופורשים מביתם כל ששת ימי החול ויגיעים בתורה, וּבְלִילִיא דְּשַׁבְּתָא מְזִרְזִי גְרַמִּיָּהּ בְּזוּגָא דִּילְהוֹן - ובליל שבת מזרזים עצמם בזיווגם, והטעם שמזדווגים בליל שבת, מְשׁוּם דִּידְעֵי רְזָא עֲלָא [שיודעים את הסוד העליון], להזדווג בְּשַׁעְתָּא דְּמְטְרוֹנִיתָא אֲזִדְּוֹגַת בְּמִלְכָּא - בזמן שיש יחוד קוב"ה ושכינתיה.

ואינון חבְרִיָא דִּידְעֵין רְזָא דא - ואותם החברים שיודעים סוד זה, בשעת זיווגם מכּוּוּנִין לְפִיָּיהוּ לְמַהִימְנוּתָא דְּמֵאֲרִיָּהוֹן - מכּוּוּנִים לבם לאמונת בוראם, כלומר שמכּוּוּנִים שעל ידי מעשיהם בקדושה יתעורר היחוד

העליון, וּמֵתְבָרְכָאן [ומתברכים] בזכות זה באיבא דְּמַעֲיָהוֹן בְּהוּא לִילִיא - בפרי בטנם בליל שבת [שיהיה כראוי], וְדָא [זוהו] הוּא דְּכָתִיב (ס' כ"ה) בהמשך הפסוק 'אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבָּתוֹתַי' מלשון המתנה כְּמָה דְּאֵת אָמַר [-שנאמר] (בראשית לו יא) 'וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר' כלומר המתין שיתקיים הדבר, וכן כאן הכוונה שמסרסים עצמם בימות החול, וממתנים עד שבת בכדי להזדווג.

ומה שנאמר בהמשך הפסוק 'ומחזיקים בברית', כִּלְאָה חֵד - הכל רומז לדבר אחד, שנותנים כח 'בברית' סתם - מידת היסוד המשפיע לשכינה, וְכִלְאָה חוֹלְקִיהָ דְמָאן דְאַתְקַדָּשׁ - אשרי חלקו של מי שמתקדש בְּקִדּוּשָׁה דָּא [זו] וְיָדַע רַזָּא דָּא [-סוד זה], לכונן זיווגו נגד יחוד קוב"ה ושכינתיה ולהתקדש כראוי.
[המשך המאמר הובא להלן (פר' ויקטל יום שמיני)].

וְאֶקְרוֹן [-ונקראים] 'סְרִיסִים' וְדָא, בְּגִין לְחַפְאָה לְשִׁבְתָּא דְמֶאֱרִיהוֹן - מפני שממתינים עד שבת להמצא בשעת רצון של בוראם וכלומר כשיש יחוד קוב"ה ושכינתיה למעלה, דְּכֵתִיב עליהם 'וּבְחֶרֶד בְּאֶשֶׁר חִפְצָתִי', ושואל מֵאֵי - למה הכוונה שבחרים 'בְּאֶשֶׁר חִפְצָתִי', כלומר במה חפץ ה', ומפרש דָּא זְוִיגָא דְמֶטְרוּנִיתָא - זהו יחוד השכינה הקדושה,

'בברית' סתם, וְכִלְאָה חוֹלְקִיהָ דְמָאן דְאַתְקַדָּשׁ בְּקִדּוּשָׁה דָּא, וְיָדַע רַזָּא דָּא.

יוסף לחק

מבוארת

התירו אלא כאשר באמת הגוי שכר ממנו את השדה, אבל אם הישראל שכר את הגוי לעבוד בשדהו בקבלנות או בשכירות לזמן מרובה אסור לו להניח לגוי לעבוד בשבת על סמך שהרואים יתלו שהשכיר לגוי את השדה]. ואם הוא דבר שאין דרך להשכירו אסור לו להניח לגוי לעבוד שם בשבת, מפני שהרואים יאמרו ששכר את הגוי לעבוד בשבילו בשבת.

שכר גוי בקבלנות או שכירות לזמן מרובה לקצור שדהו והגוי עובד בה בשבת א הפוסק שכר קצוב עם הגוי לבנות לו בקבלנות תמורת שכר זה את הציר או בותלו או לקצור את שדהו, או ששכרו לזמן קצוב כגון לשנה או שתיים לבנות לו בזמן זה הציר או לטע לו כרם, אם היתה המלאכה במדינה, כלומר, במקום יישוב אנשים או אפילו שלא במקום יישוב ממש אבל בתוך התחום של היישוב אסור לו להניח לעשות את המלאכה בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק בקבלנות או בשכירות לזמן קצוב, ויאמרו ששכר פועלים לעבוד בשדהו או בחצרו בשבת, ואם היתה המלאכה חוץ לתחום של מקום יישוב מתר, מפני שאין שם ישראל שיראה את הפועלים עושים עושיין כן כיון שעבודתם בקבלנות או בשכירות של זמן קצוב מותר:

הלכה

מבוא

בהלכות שלפני הלכה זו פסק רבינו שיש שני אופנים שמלאכת גוי בשביל ישראל בשבת מותרת, א. קבלנות, היינו שהישראל סיכם עם הגוי שיעשה לו מלאכה וקצב את שכרו לפי המלאכה ולא לפי זמן העבודה, שאז אפילו עשה הגוי את המלאכה בשבת מותר. ב. אם שכר אותו לצורך עבודת שנה או שנתיים, ואינו מקפיד אם ישבות הגוי ממלאכה בחלק מן הימים ואינו פוחת לו משכרו על כך. ופרטי הדינים נתבאר שם לעיל. אמנם אם המלאכה מפורסמת שהיא של הישראל כגון ששכרו לקצור

את שדהו, אסור לגוי לקצורה בשבת, לפי שהדבר מתפרסם שהגוי קוצר שדה ישראל בשבת, ויאמרו הכל ששכרו לעשות בשבת ולא ידעו ששכרו בקבלנות או לזמן מרובה, ולפיכך אם השדה או החצר ששכרו לעבוד בהן הם בעיר או אפילו חוץ לעיר בתוך תחומה של עיר אסור לו להניח לגוי לעבוד בה בשבת, אבל אם הם מחוץ לתחומה של עיר שאין עוברים ושבים מצויים שם בשבת מותר לו להניח לגוי לעבוד שם בשבת.

עוד מבואר בגמרא (מועד קטן יב.) שדבר שדרך להשכירו לאחר מותר להשכירו לגוי אף על פי שהגוי יעבוד בו בשבת, מפני שהרואים יאמרו שהשכירו ולא יתלו שהישראל שכר גוי לעבוד בשדהו בשבת [אמנם לא

א. רמב"ם פרק ו הלכה יד.

הלכה

מבוארת

להשכיר כרמו או שדה לגוי והגוי עובד בה בשבת
ב וכן מתיר לאדם להשכיר את כרמו או שדהו
לגוי אף על פי שהוא [הגוי] זורע ונוטע
בשבת [ואפילו הם במקום יישוב], מפני שהרואה
יודע ששוכרין הן או
באריסות נתן להם, ואינו
תולה שהגוי עושה
כן בשביל ובשליחות
הישראל. ודבר ששם
ישראל בעליו קרוי עליו
להשכירו לגוי, מפני שהגוי עושה באותו המקום מלאכה בשבת והוא נקרא על שם הישראל בעליו:

ומפורסם שהוא שלו ואין דרך רוב אנשי אותו המקום
להשכירו לאדם אחר או ליתן לו באריסות, אסור
להשכירו לגוי, מפני שאין אנשים תולים שהשכיר
אותו לגוי אלא שעדיין הוא רשות ישראל, וכיון
שהגוי עושה באותו
המקום מלאכה בשבת
והוא נקרא על שם
הישראל בעליו, יאמרו
ששכר הגוי לעבוד
בשבילו בשבת:

ב. שם הלכה זו.

ביאור מוסר

(מספר שערי קדושה ח"ב שער ד')

מוסר

המסתפק בהכרחי, נקרא צדיק, כמו שכתוב (משלי יג
סה) 'צדיק אוכל לשובע נפש', ודוד אמר
(מסלים קיט עא) 'טוב לי כי עניתי למען אלמד חקיה'.
ולא שאל יעקב אלא 'ונתן לי לחם לאכול ובגד
ללבוש' (בראשית כח ט), וכתוב (סס מט יד-טו) 'יששכר
חמור גרם וגו' ויט שכמו לסבול'. ואמרו רבותינו
זכרונם לברכה (אבות פ"א מ"ד) כף היא דרך של תורה,
פת במלח תאכל וכו', אם עשית בן אשריך בעולם
הזה, וטוב לך לעולם הבא. ואמרו רבותינו זכרונם
לברכה (ברכות סג.) אין התורה מתקיימת, אלא במי
שומע מצוה עליו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה
(אבות פ"ג מ"ו) מרבה בשר, מרבה רמה. ואמרו רבותינו
זכרונם לברכה (מעניט יא:) לעולם יראה אדם פאלו
קדוש שרוי בתוך מעיו, שנאמר (הושע יא ט) 'בקרבה
קדוש':

כחמור אשר לו עצמות חזקות הנושא משאות כבדים, כמו כן שבת ישכר היו נושאים על שכמם את עול התורה
מתוך עוני, ללא מקור מחיה ופרנסה. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות פ"א מ"ד) כף היא דרך של תורה,
פת במלח תאכל, ומים במשורה - בצמצום תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל וכו', אם
עשית בן אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות סג.) אין התורה
מתקיימת, אלא במי שומע מצוה עליו - במי שמוסר את נפשו ללומדה מתוך דוחק ועוני כדי לעסוק בתורה.
ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות פ"ג מ"ו), אדם המרבה בתענוגים ומרבה בשר לעצמו, הלא מרבה הוא
לעצמו רמה לאחר מיתתו. ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה (מעניט יא:) לעולם יראה אדם את עצמו כאלו
קדוש - הקב"ה שרוי בתוך מעיו, שנאמר (הושע יא ט) 'בקרבה קדוש', ולכן ימעט מתענוגות שאינם מוכרחים
ויסתפק בהכרחי בלבד:

פניני אור החיים (שמות לב כט)

נִשְׁמַת הָעוֹשָׁה כְּזֶה". לוֹ יִהְיֶה שְׂיִהְרָג כְּפִי הַדִּין, סוּף כָּל סוּף זֶה יִגִּיד הָאֲכָזְרִיּוֹת שֶׁהִיא בַּחֲנִינַת הָרַע. לִזֶּה בָּא אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָמַר לָהֶם מִלֹּאז' יִדְכֶם, אֵין פְּרוּשׁוֹ לְשׁוֹן צוּוֹי, אֲלֹא פְרוּשׁוֹ הוֹדְעָה, כִּי הֵן הַיּוֹם יִהְיוּ מְלֹאכֶם יִדְכֶם, פְּרוּשׁ, כְּחֶכֶם, לֵה", וְאֵין בְּמַעֲשֶׂה זֶה הַכֶּרֶת חֶסֶד הָאֶשֶׁר, אֲלֹא אֲדַרְבָּא מְלוֹי אִוְרוֹת הַנֶּפֶשׁ:

וְהַטַּעַם הוּא, כִּי אִישׁ בִּכְנוֹ וְגו'". וְזֶה הוּא מַעֲשֶׂה הַמַּצֵּן לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, שְׁבוּ הָיָה לוֹ הַשְׁלָמוֹת", דְּכָתִיב (בראשית כב י) 'וַיִּשְׁלַח אֲבָרָהָם אֶת יְדוֹ' וְגו', וְכָתִיב (שם פסוקים יב-יז) 'עֲתָה יִדְעָתִי וְגו' כִּי בָרַךְ אֲבָרָכְךָ". וְהוּא אֹמְרוֹ וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה, מְלִכְד שְׁבֻזָּה הַשְׁגָּתָם שְׁלָמוֹת יָד הַקֹּדֶשׁ", עוֹד לָתֵת עֲלֵיכֶם בְּרָכָה י:

מאורי אור

כח, כמו (בראשית לא כט) 'יש לאל ידי'. ואמר להם כי היום יתמלא כוחכם לה', והכוונה לכח הרוחני שבאורות נשמתם. וזו שזכיתם למלא את אורות הנפש, ולא ח'ו להמעט מהם. י הטעם שלא יגרם להם חסרון האושר במעשה זה, אלא אדרבה מילוי אורות הנפש. יא כי כאן הרגו חביביהם, וזה יגיד בחינת הפלגת אהבתם בבורא (לשון רבינו להלן), ולכן אין זה דומה לבית דין קטלנית. יב שדווקא במעשה הזה ששלח את ידו לשחוט את בנו לה', בזה השיג את בחינת השלימות. יג 'עתה' דווקא, ולא קודם לכן. יד 'מלאו ידכם היום לה'. יז והם שני הדברים שזכה להם אברהם אבינו בכח מעשה העקידה, שהשיג שלימות הקודש עד שכינהו הקב"ה 'ירא אלהים', ועוד זכה לברכה מרובה כאומרו 'כי ברך אברכך' וכו'.

מִלֹּאז'. לֹא נֹדַע מְלוֹאִים אֵלּוֹ מֵה יִגִּידוּ. וְאֵם עַל הַרִיגַת הַקְּרוֹבִים, הֵלֵא כְּכֹר עָשׂוֹ מֵה שְׁעָשׂוֹי. וְהַמְּפָרְשִׁים אָמְרוּ (אב"ע"ז) כִּי פֶסוּק זֶה מְדַבֵּר מֵה שְׁאָמַר קֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה. וְקָשָׁה, לָמָּה לֹא כָתְבוּ בְּמִקְוֹמוֹ:

וְנִרְאֶה כִּי פֶסוּק זֶה בְּמִקְוֹמוֹ מְנַח, וְהַפְנוּנָה הִיא לְצַד שְׁעָשׂוֹ בְּנִי לִוִּי מַעֲשֶׂה הָאָמֹר בְּסֻמוֹף שֶׁהָרְגוּ כְּשִׁלְשַׁת אֲלָפֵי אִישׁ, וְהוּא מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר אֵינוֹ נַעֲשֶׂה כְּיוֹצֵא בּוֹ עַל יְדֵי בַּחֲנִינַת הַצַּדִּיקִים כְּיָדוּעַ, וְצֵא וְלִמַּד מֵאֲמָרָם ו"ל (מכות ז). שְׁאָמְרוּ בֵּית דִּין שֶׁהָיוּ הוֹרְגִים אֶחָד לְשִׁבְעַ שָׁנִים וְיֵשׁ אֹמְרִים לְשִׁבְעִים שָׁנִים, הֵיטָה נִקְרָאת בֵּית דִּין קְטַלְנִית, וּבְנֵי לִוִּי הָרְגוּ בְּיוֹם אֶחָד כְּשִׁלְשַׁת אֲלָפֵי אִישׁ, וְיֵשׁ לְחַשׁ בְּזֶה לְחֶסְרוֹן הָאֶשֶׁר וְסִבַּת הַגְּרִיעוּת שֶׁיִּחְסְרוּ אִוְרוֹת

א מה מורה להם לעשות כאן באומרו 'מלאו ידכם היום לה'. ב הלא כבר אמר 'ועשו בני לוי כדבר משה ויפול מן העם' וכו', ומה מוסיף לצוות להם עתה. ג באבן עזרא: 'ויאמר משה', וכבר אמר להם, כמו (בראשית ב ז) 'וייצר ה' אלהים', ורבים ככה וכו'. וטעם 'כי איש בבנו', אפילו יהיה העובר בנו או אחיו, שיהרגוהו. וכן פירש בפרשת תצוה (לעיל כח מא): וכן טעם 'מלאו ידכם היום', שתעשו דבר שלם לשלוח יד להרוג. ד קודם המעשה. ה העושה כן, יש לחוש שבסיבת המעשה יחול בו חסרון ופגם באור נשמתו. ו משה הנקרא 'איש האלהים', כמו שנאמר (דברים לג א) 'וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים' וכו'. ז משה מודיע להם כי היום על ידי המעשה שעשו, מלאו את ידם לה', וכמו שממשיך רבינו ומבאר את כוונת ההודעה. ח 'יד' מורה על

מצוות ה'

רד-רו (ק"ג) מצות לא תעשה שלא לבא על אשה ובתה, שנאמר (ויקרא י"ז) 'ערות אשה ובתה לא תגלה'. (ק"ד) ומצות לא תעשה שלא לבא על אשה ובת בנה, שנאמר (ס"ג) 'את בת בנה'. (קמ"ו) ומצות לא תעשה שלא לבא על אשה ובת בתה, שנאמר (ס"ג) 'וזאת בת בתה לא תקח' וכו'. ומשעה שקדש אשה נאסר באמה ובאם אביה, ובבתה ובבת בתה ובבת בנה, שכולם נכללין בג' לאוין אלו. וחייבים על כל אחת מששה נשים אלו שריפה אם בא

עליהן בחיי אשתו, בין בא עליהן לשם אישות בין לשם זנות. ואם בא עליהן לאחר מיתת אשתו הרי אלו בכרות, [וכן אם לא היה שם התראה גם בחיי אשתו בכרות], ובשוגג חטאת. ודוקא אם קדש אשה נאסר בקרובותיה הנ"ל. אבל אם נאף עם אשה לא נאסר עליו לישא קרובותיה, אלא שחכמינו זכרונם לברכה אסרו ליקח קרובות אשה שנאף עמה לכתחלה בחייה. ואם כנס לא יציא. ושניות מדברי סופרים של אשה ובת בנה, בת בן בן אשתו, אם אם אבי אשתו, אם אם אב אשתו, אם

מצוות ה'

סנהדרין ע"ו. יבמות צ"ז. רמב"ם איסורי ביאה פ"א-פ"ב, אישות פ"א. סה"מ לא תעשה של"ז-של"ט. סמ"ג לאוין ק"א-ק"ג. שו"ע אה"ע סימן ט"ו. סמ"ק סימן ש"ה-ש"ז:

אב אב אשתו. ושניות מדברי סופרים של אשה ובת בתה, בת בת אשתו, אם אם אשתו. על השניות מכין מכות מרדות. ונוהג בכל מקום ובכל זמן (עיין מקומו משה):

שו"ע

(סי' נג סעיפים כ-כג)

הרב

יכול יחיד לעכב, ואפלו במרבין תורה, והוא שרופה לקבל שליח צבור או רב אחר, ויש אחר לשכר בדמיו של זה שרוב הצבור חפצים בו. וכל מי שהעבירוהו ועמד כף ימים בהסכמת הקהל ואחר כך רוצים לחזור ולמנותו, הרי זו פתחלת קבילה, ואפלו יחיד יכול לעכב, והוא הדין אם מנוהו תחלה לזמן ואחר כך נשלים הזמן. ואין היחיד יכול לעכב בכל מקום, אלא כשיש לו טעם הגון ויציצ טעמו לפני טובי העיר, ואם יראו שדבריו נכונים שראוי לו לעכב מטעם זה יחשוש לדבריו ולא ימנוהו. ואם הוא שונא להשליח צבור, יכול למחות שלא ימנוהו להשליח צבור, אבל אם כבר הסכימו עליו ואחר כך נעשה שונאו אינו יכול למחות, אלא השליח צבור מחייב לומר בפיו שסיר הקנאה מלבד ויוציאו בתפלתו. וכל זה בימים הראשונים שהיו הכל מתקנים לשם שמם, אבל עכשו אם היו חוששין לדברי יחיד, לעולם לא היו יכולין להשוות למנות שום מנוי. כי כל אחד היה מטיל מום בקדשים, וזה מוחה בשל זה וזה מוחה בשל זה, לפיכך נוהגין לילך אחר רב דעות של פורעי שוכר השליח צבור, אפלו יש פסולי קרבה ביניהם. ויש מקומות ממנין י"א או י"ג אנשים על זה, והכל שלא ירבו מחלוקות, ואין משגיחין על המעוטים¹.

פסקי משנ"ב

ג במשנ"ב (ס"ק נג): והמג"א כתב עוד טעם דלא שייך היום דין דעיכו יחיד לענין שליח צבור, דדווקא בזמניהם שהיה השליח ציבור מוציא רבים ידי חובתם בתפילתו, אז היה יחיד יכול לעכב, דאין נעשה שלוחו בעל כרחו, מה שאין כן עתה שכולם בקיאים, רק השליח ציבור הוא לפיוטים, אף על פי שאומר קדיש וברכו אין כל כך קפידא.

כ אם טעה השליח צבור וצריכין להעמיד אחר תחתיו, אותו שמעמיד תחתיו לא יסרב כלל, מפני שגנאי הוא שתהא התפלה מפסקת כל כך.

כא האומר איני עובר לפני התכה מפני שבגדי צבועים או מפני הסנדל שברגלי, לא ירד באותו התפלה כלל, לא בצבועים ולא בלבנים ולא בסנדל ולא יחף, מפני שדרך האפיקורסין להקפיד בכך, וחוששים שמא אפיקורסות נזרקו בו². ואף על פי שנותן טעם לדבריו, ומראה פנים שלכבוד המקום עושה כן ודרך ענוה הוא אוהז ללבש לבנים, מפל מקום פיון שהצבור מבקשים ממנו להתפלל להם כך, אין ראוי לו להיות סרבן מפני דברים אלו, אם לא שאפיקורסות נזרקו בו³.

כב יש מונעים גר מלהיות שליח צבור, מפני שאינו יכול לומר 'אלהי אבותינו', ונדרחו דבריהם, שאף הגרים יכולים לומר 'אלהי אבותינו', שנאמר (בראשית י"ה) 'כי אב המון גוים נתתיד', כלומר מכאן ואילך אתה אב לכל הגוים שיתגירו.

כג אפלו יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוגי יהיה שליח צבור, אם לא שהסכים עליו מתחלה, ורבים יכולים לחזור בהם אפלו אחר שהסכימו. וגם בכל המנויים

א במשנ"ב (ס"ק מז): ואפילו אם הוא מתחרט אח"כ ואומר הריני עובר בצבועין, לא שבקינן ליה.

ב במשנ"ב (סקמ"ח): כתב הפרי חדש דווקא אם אח"כ אמר האמתלא, אבל אם מיד כשאמר שאיני עובר בצבועים אמר תיכף הטעם שאין דרך כבוד לה' כי אם בלבנים ירד.

